

**BİR KIYAMET ALAMETİ OLARAK
YE'CÛC VE ME'CÛC**

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Feyza KARAPINAR

**Danışman
Doç. Dr. Ayhan IŞIK**

BİR KİYAMET ALAMETİ OLARAK YE'CÛC VE ME'CÛC

Feyza KARAPINAR

Doç. Dr. Ayhan IŞIK

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Haziran 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	11
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	12
1. BİRİNCİ BÖLÜM: KIYAMET KAVRAMI VE KIYAMET ALAMETLERİ	13
1.1. Kıyamet Kavramının Tanımı ve Mahiyeti.....	13
1.2. Kıyamet Alametleri.....	15
1.2.1. Dâbbetü'l-arz	15
1.2.2. Duhân.....	18
1.2.3. İnşikâku'l-kamer	21
1.2.4. İsa Mesîh'in Yeryüzüne Geri Dönmesi.....	25
1.2.5. Mehdî	31
1.2.6. Deccâl	36
1.2.7. Güneşin Batıdan Doğması.....	41

2. İKİNCİ BÖLÜM: BİR KIYAMET ALAMETİ OLARAK YE’CÛC VE ME’CÛC	44
2.1. Risaleler ve Müellifleri İle İlgili Bilgiler.....	44
2.2.1. Hüseyin el-Cisr – Ye’cûc ve Me’cûc Taifesi Dünyanın Ne Tarafındadır?.....	44
a. Hüseyin el-Cisr’in Hayatı.....	44
b. “Ye’cûc ve Me’cûc Taifesi Dünyanın Ne Tarafındadır?” Risalesi Hakkında Genel Bilgiler.....	45
2.2.2. Mûsâ Cârullah Bigiyef – Kur’ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye’cûc	46
a. Mûsâ Cârullah Bigiyef’in Hayatı	46
b. “ <i>Kur’ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye’cûc</i> ” Risalesi Hakkında Genel Bilgiler.....	48
2.2. Kavramsal Açıdan Ye’cûc ve Me’cûc	48
2.3. Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid’de Ye’cûc ve Me’cûc	51
2.4. Kur’ân-ı Kerîm ve Hadis Kaynaklarında Ye’cûc ve Me’cûc.....	55
2.5. Müslüman Düşünürlerin Ye’cûc ve Me’cûc Hakkındaki Fikirleri	59
2.6. Ye’cûc ve Me’cûc’un Türk Olduğuna Dair Rivayetler	63
2.7. Ye’cûc ve Me’cûc’un Kimliği Hakkındaki Tartışmalar	64
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	70
KAYNAKÇA.....	77
EKLER	86
EK 1: Hüseyin el-Cisr (trc. Mehmed Tevfik) – Ye’cûc ve Me’cûc Taifesi Dünyanın Ne Tarafındadır?.....	86
EK 2: Mûsâ Cârullah Bigiyef – Kur’ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye’cûc.....	96
ÖZGEÇMİŞ	136

TEZ ONAY SAYFASI

Feyza KARAPINAR tarafından hazırlanan “BİR KIYAMET ALAMETİ OLARAK YE’CÛC VE ME’CÛC” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Ayhan IŞIK

Tez Danışmanı, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 24/06/2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Ayhan IŞIK (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ali Rıza AKGÜN (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Esra YILDIZ (YÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak kuralları ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu esere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Feyza KARAPINAR

ÖNSÖZ

İnsan ömrü doğum ile ölüm arasında geçen bir süreçtir. İslam inancına göre, ölümden sonra yok oluş değil, yeniden bir diriliş yaşanacak ve sonsuz bir hayat başlayacaktır. Dünya hayatının son bularak ahiret hayatının başlaması da kıyamet ile gerçekleşecektir. Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamberden nakledilen hadisler, kıyametin yaklaştığının habercisi olan büyük ve küçük alametlere işaret etmektedir.

Bu araştırma giriş ve iki ana bölüm olmak üzere toplamda üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde kıyamet kavramı ve kıyamet alametlerinin tasnifi, ileride tahlili yapılacak risalelerin yazarları hakkında bilgi verilmiştir. “Kıyamet Alametleri” isimli birinci bölümde büyük kıyamet alametleri Kur’ân, Sünnet ve Kitâb-ı Mukaddes ekseninde incelenmiştir. “Bir Kıyamet Alameti Olarak Ye’cûc ve Me’cûc” isimli ikinci bölümde ise büyük alametlerden Ye’cûc ve Me’cûc konusu çalışılmıştır. Ye’cûc ve Me’cûc kavramının kökeni, Kitâb-ı Mukaddes’e yansımaları, Kur’ân ve Sünnetteki yeri, Müslüman düşünürlerin yorumları üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Hüseyin el-Cisr’in Mehmed Tevfik tarafından tercüme edilen “*Ye’cûc ve Me’cûc Taifesi Dünyanın Ne Tarafındadır?*” ve Mûsa Cârullah Bigiyef’in “*Kur’ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye’cûc*” isimli risaleleri tahlil edilmiştir. Ye’cûc ve Me’cûc’un hangi topluluklarla ya da hangi durumlarla özdeşleştirilebileceği hakkında genel bir değerlendirmeye çalışmamız sonuçlandırılmıştır.

Tez konusunun belirlenmesinden son şeklini almasına kadar her aşamada maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, her daim görüşlerinden istifade ettiğim danışmanım ve çok kıymetli hocam Doç. Dr. Ayhan IŞIK’a teşekkürü bir borç bilirim. Tezin oluşum aşamasında fikirlerinden faydalandığım saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Mustafa Selim YILMAZ, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILDIZ, Dr. Öğr. Üyesi Ali Rıza AKGÜN ve Dr. Öğr. Üyesi Esra YILDIZ’a ayrı ayrı teşekkür ederim. Bu süreçte beni her zaman destekleyen ve yanımda olan sevgili anne babama ve ablama, ayrıca lisans döneminden itibaren yanımda olan kıymetli arkadaşım Meryem ACAT’a sonsuz teşekkür ederim.

Feyza KARAPINAR

2022

ÖZ

Bu araştırmada Bir Kıyamet Alameti Olarak Ye'cüc ve Me'cüc konusu incelenmiştir. Bu bağlamda konu hakkında kaleme alınmış Mûsâ Cârullah Bigiyef'e ait "*Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye'cüc*" ve Hüseyin el-Cisr'e ait "*Ye'cüc ve Me'cüc Taifesi Dünyanın Ne Tarafındadır?*" adlı risaleler incelenmiştir. Kökeni hakkında kesin bir tespit yapılamayan Ye'cüc ve Me'cüc kavramı, Kur'ân, Sünnet ve Kitâb-ı Mukaddes'in muhtelif bölümlerinde geçmektedir. Bu konu hakkında öne sürülen fikirler sonucunda Ye'cüc ve Me'cüc'un bir kişi, bir topluluk ya da bir vasıf olduğuna dair farklı iddialar ileri sürülmüştür. Örneğin, Ye'cüc ve Me'cüc'u topluluk olarak kabul eden Feyyûmî, Fahreddin Razi, İbn Kesir gibi düşünürler Türkler, Tatarlar, Deylemliler, Moğollar, Çinliler vb. olabileceğini iddia etmiştir.

Araştırmada tahlil edilen Mûsâ Cârullah'a ait "*Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye'cüc*" adlı risalede Ye'cüc kelimesinin etimolojisine dair bilgilere yer verilmiş; Ye'cüc ve Me'cüc'un vasfı ve ne olduğu hakkında açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca Cârullah, rivayetler ve müfessirler hakkında bazı eleştirilerde bulunmuş ve tenkitlerini izahlarıyla birlikte aktarmıştır. Hüseyin el-Cisr ise, risalesinde daha çok Ye'cüc ve Me'cüc'un bulunabileceği konum hakkında yorumlar yapmıştır. Ona göre Kur'ân'da da bahsedildiği üzere Ye'cüc ve Me'cüc'un varlıkları hak olup, kutuplarda olmaları ihtimal dahilindedir. Nitekim ayet ve hadislerde geçen vasıflarına bakarak, günümüzde bazı milletler ya da olaylarla Ye'cüc ve Me'cüc arasında irtibat kurulabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kalam; Kıyamet Alametleri; Ye'cüc ve Me'cüc; Mûsâ Cârullah; Hüseyin el-Cisr

ABSTRACT

In this research, Gog and Magog as a Sign of Doomsday was examined. In this context, the treatises named “Kur’ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye’cûc” by Mûsâ Cârullah Bigiyef, and “Ye’cûc ve Me’cûc Taifesi Dünyanın Ne Tarafındadır?” by Hüseyin el-Cisr were discussed. The concept of Gog and Magog, whose origin cannot be determined, takes place in various sources as the Qur'an, Sunnah and the Bible. According to idioms on this topic, there are some arguments about the Gog and Magog as this can be a community or a qualification. For example, scholars such as Feyyumi, Fahreddin Razi, and Ibn Kathir, who accepted Gog and Magog as a community, claimed that Turks, Tatars, Daylemites, Mongols, Chinese, etc. could be Gog and Magog.

Mûsâ Cârullah's “*Kur’ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye’cûc*” pamphlet which is examined in this study, mentioned the etimological information of “Ye’cûc” besides, he criticized rumors, some exegetes and he gave reasons for his criticisms. Hüseyin el-Cisr commented mostly on the location where Gog and Magog can be found. According to him, as mentioned in the Qur’an, Gog and Magog’s existence is accurate and they may be at the poles. Looking at the qualities mentioned in the verses and hadits, it is possible to establish a connection between Gog and Magog with the some nations or events today.

Keywords: Kalam; Doomsday Signs; Gog Magog; Mûsâ Cârullah; Hüseyin el-Cisr

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Bir Kıyamet Alameti Olarak Ye'cûc ve Me'cûc
Tezin Yazarı	Feyza KARAPINAR
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Ayhan IŞIK
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	24.06.2022
Tezin Alanı	Temel İslam Bilimleri
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	138
Anahtar Kelimeler	Kelam; Kıyamet Alametleri; Ye'cûc ve Me'cûc; Mûsâ Cârullah; Hüseyin el-Cisr.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Gog and Magog as a Sign of Doomsday
Author of the Thesis	Feyza KARAPINAR
Advisor of the Thesis	Doç. Dr. Ayhan IŞIK
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	24.06.2022
Field of the Thesis	Basic Islamic Science
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	138
Keywords	Kalam; Doomsday Signs; Gog and Magog; Mûsâ Cârullah; Hüseyin el-Cisr.

KISALTMALAR

- b.** : bin/ibn, oğlu
bt. : binti
Çev. : Çeviren
Ed. : Editör
hz. : hazreti
ö. : Ölüm Tarihi
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
Thk. : Tahkik Eden
ty. : Tarih Yok
vb. : ve benzeri
vd. : ve diğerleri

ARAŞTIRMANIN KONUSU

“Bir Kıyamet Alameti Olarak Ye’cûc ve Me’cûc” başlıklı araştırmanın konusu, büyük kıyamet alametlerini açıklamak ve bu alametlerden birisi olan Ye’cûc ve Me’cûc’u kavramsal açıdan incelemektir. Ayrıca Kur’ân, Sünnet ve Kitâb-ı Mukaddes’teki yansımalarına yer vererek Müslüman düşünürlerin bu konu hakkındaki görüşlerini aktarmaktır. Çalışmamızda konu edindiğimiz Mûsâ Cârullah Bigiyef ve Hüseyin el-Cisr’in risalelerini tahlil etmek ve konunun izdüşümlerine değinmek araştırmanın konusu dahilindedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Kıyamet ve büyük kıyamet alametlerinin ele alınarak, bu alametlerden Ye’cûc ve Me’cûc hakkında yazılmış olan Mûsâ Cârullah Bigiyef ve Hüseyin el-Cisr’in risalelerinin tahlil etmek bu çalışmanın amaçlarından birisidir. Ye’cûc ve Me’cûc’un bir topluluk mu bir kişi mi yoksa bir vasıf mı olduğu yönündeki sorulara cevap aramak ve eleştirilen noktaları belirlemek de bu araştırmanın amaçlarındandır.

Osmanlı döneminde Ye’cûc ve Me’cûc ile ilgili yazılmış risalelerin gün yüzüne çıkarılmış olması araştırmamızın önemini ortaya koymaktadır. Aslen Arapça olan Hüseyin el-Cisr’in risalesinin Osmanlı döneminde önemli görülerek Türkçeye çevrilmesinin sebeplerine de değinilmiştir. Bu araştırma sayesinde Osmanlı döneminde yaşayan müelliflerin konuya bakış açıları da anlaşılmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma temelde literatür ve arşiv taraması yöntemiyle ele alınmıştır. Mûsâ Cârullah Bigiyef ve Hüseyin el-Cisr’e ait risalelerin tahlilinden önce müelliflere ve eserlerine ait bilgi edinmek amacıyla bibliyografik ve biyografik eserler taranmıştır. Araştırmada kavramsal alt yapıyı oluşturmak için öncelikle kıyamet kavramı üzerinde durulmuş ve kıyamet alametlerinin tasniflerine yer verilmiştir. Daha sonra risalelerin müelliflerinin hayatları ve eserleri hakkında bilgiler aktarılmıştır.

Araştırmanın birinci bölümünde büyük kıyamet alametlerinden dâbbetü’l-arz, duhân, inşikâku’l-kamer, İsa mesîhin yeryüzüne geri dönmesi, mehdî, deccâl ve güneşin batıdan doğması konularının kavram analizleri yapılmıştır. Başta Kur’ân ve Sünnet olmak üzere kaynaklar ışığında gerekli açıklamalara yer verilmiş ve görüşler değerlendirilmiştir. Bu bölümde dokümantasyon yöntemine ağırlık verilmiştir. Başta

kelam, tefsir ve hadis kaynakları olmak üzere kıyamet alametleri konusunu içeren literatür tespit edilerek, ulaşılan bilgiler bilimsel araştırma usulüne uygun olarak yorumlanmıştır.

İkinci bölümde ise Ye'cûc ve Me'cûc'un etimolojik kökenleri, Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid'de yer alan rivayetlerle irtibatı, Kur'ân ve Sünnetteki yeri, Müslüman düşünürlerin konu hakkındaki fikirleri ve Ye'cûc ve Me'cûc'un kimliği konuları ele alınmıştır. Burada öncelikle kaynak taramalarından elde edilen veriler aktarılmış, daha sonra Mûsâ Cârullah Bigiyef ve Hüseyin el-Cisr'in risaleleri tahlil edilmiştir. Çalışmada analitik bir yöntem izlenmiş, meselelerin ele alınış gerekçeleri ve nasıl sonuçlara ulaşılabileceği üzerinde durulmuştur. Araştırmanın sonucunda genel bir kanaat oluşturmak amacıyla ele alınan iki risale ve günümüzde Ye'cûc ve Me'cûc olarak nitelendirilebilecek topluluklar ve olaylar hakkında kısa bir değerlendirme yapılmış ve kişisel yorumlara yer verilmiştir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Araştırmanın kapsamını; kıyamet kavramı, kıyamet alametlerinin tasnifi, büyük kıyamet alametlerinin tanıtılması, Ye'cûc ve Me'cûc ile ilgili bilgilerin risaleler bağlamında değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Büyük alametlerden dâbbetü'l-arz, duhân, inşikâku'l-kamer, İsa mesîh, mehdî, deccâl ve güneşin batıdan doğması ele alınmıştır. Ye'cûc ve Me'cûc konusu kapsamında, kavramsal analizlere, Ahd-i Atik, Ahd-i Cedid, Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerde yer alan bilgilere, Müslüman düşünürlerin konu hakkındaki görüşlerine ve risalelerin tahlilinden yola çıkarak günümüzdeki izdüşümüne değinilmiştir.

1. BİRİNCİ BÖLÜM: KIYAMET KAVRAMI VE KIYAMET ALAMETLERİ

1.1. Kıyamet Kavramının Tanımı ve Mahiyeti

Dünyanın var olduğu andan günümüze kadar her daim insanların zihninde kıyamet düşüncesi yer edinmiştir. Kıyametin ne zaman gerçekleşeceği yalnızca Allah'ın ilmindedir. Ancak vaktin yaklaştığını gösteren birtakım belirtiler vardır ki bunlar da kıyamet alametleri olarak bilinmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de ve Hz. Peygamberden nakledilen rivayetlerde bu alametlerin neler olduğu hakkında kimi zaman ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Kıyamet kelimesi sözlükte “kalkmak, dikilmek, ayakta durmak” anlamlarına gelen “قام” kökünden türeyen bir isim veya mastardır.¹ Terim olarak ise dünyanın bağlı olduğu kozmik sistemde cereyan edecek farklılaşmanın akabinde ölümlerin dirilmesiyle başlayarak sonu gelmeyecek âlem olarak tanımlanmaktadır.² Kur'ân-ı Kerîm'de yetmiş yerde geçmekte ve daha çok “yevme'l-kıyâme” terkihiyle zikredilmektedir. Fakat Arapçada bu ifade diriliş günü olarak geçmektedir. Kelimenin Türkçe karşılığı kıyamet, Arapça karşılığı “es-sâ'a”dır.³

İmam Mâtürîdî (ö.333/944), Kur'ân-ı Kerîm'de kıyametin zamani hakkında bilgi olmasa da insanların karşılaşacağı felaketler olarak anlatıldığını ve sakınılması gereken bir gün olduğunun üzerinde durulduğunu söylemektedir.⁴ Nitekim ayetlerde kıyametin kesin olarak gerçekleşeceği⁵, ansızın geleceği⁶, kıyamet gününün çok etkileyici olaylara sahne olacağı⁷, yakın bir zamanda kopacağı⁸ ve alametlerinin ortaya çıktığı⁹ ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra Kur'ân'da kıyamet alametlerinin nelerden ibaret olduğuna dair bilgi verilmemiş, sadece Ye'cûc ve Me'cûc'un gelişinden¹⁰ dâbbetü'l-arzın

¹ Ebü'l-Fazl Cemâlüddin İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, ty), 5: 3781.

² Bekir Topaloğlu, “Kıyamet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 25/516-517.

³ Fehmi Soğukoğlu, “Kıyametin Büyük Alametlerinin Tespiti ve Sıralaması”, *İKSAD 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, (2018), 1055.

⁴ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-İlmiyye, 2005), 4: 224.

⁵ el-Kehf 18/21.

⁶ el-A'raf 7/187.

⁷ el-Hac 22/1.

⁸ el-Ahzâb 33/63.

⁹ el-Muhammed 47/18.

¹⁰ el-Enbiya 21/96.

çıkışından¹¹, göğün insanları saracak bir duman (duhân) yayacağından¹² ve ayın yarılacağından¹³ bahsedilmiştir. Kemalüddin Abdürrezzak el-Kâşânî'ye (ö.736/1335) göre kıyametin gerçekleşeceği zamanın bilgisi yer ve gök ehline ağır geldiğinden dolayı kavranması mümkün değildir.¹⁴ Kıyametin yaratılmış olup olmadığı da kelamcıların üzerinde tartıştığı bir konudur. Ehl-i Sünnet kelamcıları kıyametin henüz yaratılmadığını ve bu sebeple şey olarak nitelenemeyeceğini iddia etmiştir.¹⁵ Mutezilî kelamcılar ise “Kişi öldüğünde, kıyameti kopmuştur”¹⁶ hadis-i şerifinden hareketle kıyametin yaratıldığını; ancak insanın ölümüyle ortaya çıkacağını söylemiştir.

Kıyamet kavramı klasik tasnife göre bireyin kıyameti (kıyâmet-i suğrâ), toplumların kıyameti ve alemin kıyameti (kıyâmet-i kübrâ) şeklinde üç ayrı anlamda kullanılmaktadır.¹⁷ Kıyamet alametlerinden maksat alemin kıyameti olup, bu da yaygın kabule göre “küçük alametler” ve “büyük alametler” şeklindeki sınıflandırılmaktadır. Bu ikili tasnifi başlatan alimin Ali b. Hüsameddin el-Muttaki el-Hindi (ö. 975/1567) olduğu tahmin edilmektedir.¹⁸ Söz konusu küçük alametler içki tüketiminin yaygınlaşması, insanların yarı çıplak dışarıya çıkması, zinanın aleni olması, adam öldürme ve terör faaliyetlerinin artması, faizin helal gösterilmesi, ibadetlerin terk edilmesi, cariye'nin efendisini doğurması vb.dir.¹⁹

Büyük alametler ise, Hz. Muhammed'in vefatı, deccâl, mehdî, Ye'cûc ve Me'cûc ve dâbbetü'l-arz'ın ortaya çıkması, Hz. İsa'nın nüzulü, duhânın gökyüzünü tamamen kaplaması, doğu, batı ve Arap Yarımadası'nda olmak üzere büyük kara parçalarının yere batması, inşikâku'l-kamerin yaşanması vb. olarak sıralanabilir.²⁰ Hüzeyfe b. Esîd el-Ğifârî'den nakledilen rivayette büyük alametler sıralanmıştır:

¹¹ en-Neml 27/82.

¹² ed-Duhân 44/1-12.

¹³ el-Kamer 54/1.

¹⁴ Kemâlüddin Abdürrezzâk el-Kâşânî, *Te'vilâtü'l-Şur'ân* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1283), 1: 249.

¹⁵ Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne*, 4: 616; Ebü'l-Leys es-Semerkindî, *Tefsîru Ebi'l-Leys es-Semerkindî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993), 739.

¹⁶ Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi tefsîri'l-Şur'ân* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1409), 17: 111.

¹⁷ Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *en-Nihâye*, thk. İsmail b. Muhammed el-Ensârî (Kahire: el-Mektebetü'l-Kayyime, 1987), 1: 31.

¹⁸ Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, thk. Bekri Hayyânî ve Safvet es-Saka (Müessesetü'r-Risale, 1401), 14: 554.

¹⁹ Yusuf Şevki Yavuz, “Kıyamet Alametleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 25/522; Ali Celaleddin Karakılıç, *Kıyâmet ve Kıyâmet Alametleri* (Kayseri: A.C. Karakılıç Vakfı Yayınları, 2010), 200.

²⁰ Kamil Çakın, “Fiten Rivayetleri Bağlamında Toplumların Çöküşü”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2018), 5.

“Aramızda (bir konuyu) müzakere ederken Resûlullah çıkageldi: ‘Neyi müzakere ediyorsunuz’, diye sordu. Kıyameti diye cevap verdik. Peygamber şöyle buyurdu: “On alamet görmeden kıyamet kopmayacaktır. duhân; deccâl; dâbbe; Güneşin batıdan doğması; İsâ’nın nüzulü; Ye’cüc ve Me’cüc; maşrıka, mağribte ve Arab yarımadasında yerin batması; Yemen’den çıkacak olan ateş ki, insanları mahşerlerine toplayacaktır.”²¹

Küçük ve büyük alametler, temelde birbirini takip eden alametlerdir. Çünkü küçük alametler meydana gelmedikçe büyük alametler ortaya çıkmayacak, küçük alametler gerçekleştikten sonra büyük alametler ardı sıra gerçekleşmeye başlayacak ve sonra sûra üfürülecek, dünya hayatı son bulacaktır.²²

1.2. Kıyamet Alametleri

1.2.1. Dâbbetü'l-arz

Arapça “d-b-b” kökünden türeyen dâbbe kavramı canlı, yürüyen hayvan ve özellikle binek hayvanı anlamında bir isimdir.²³ Aynı zamanda bedendeki çürüğün etrafında yayılan ve gözle görülemeyen şeyler için de kullanılmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de, 14 kere tekil olarak dört defa da “devâb” şeklinde çoğul olarak geçmektedir. Bir ayette mürekkep olarak, Hz. Süleyman’ın asasını kemiren “ağaç kurdu”²⁴ anlamındayken; başka bir ayette “Söylenen (kıyamet) başlarına geldiği zaman, onlara yerden bir yaratık çıkarırız da insanların ayetlerimize kesin bir şekilde iman etmedikleri konusunda onlarla konuşur”²⁵ şeklinde geçmektedir. Hadislerde rivayet edilen ve kıyamet alametlerinden biri olan dâbbetü'l-arz ise, “yer hayvanı” anlamına gelip, kıyamet yaklaştığında ortaya çıkacağı rivayet edilen yaratık için kullanılmaktadır.²⁶

Her ne kadar dâbbe kavramı hayvan kelimesi ile eş anlamlı görülse de Kur’ân’da verilen mana yalnızca hayvanlara hasredilmemiştir.²⁷ Nitekim Bakara suresi 164. ayet-i kerimede²⁸ yeryüzündeki bütün canlılar için dâbbe kelimesinin kullanıldığı

²¹ Müslim, “Fiten”, 8.

²² İbn Kesîr, *en-Nihâye*, 1: 31.

²³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 1: 369; İlyas Çelebi, “Kıyamet”, *Kelam El Kitabı*, ed. Şaban Ali Düzgün (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 490.

²⁴ *Kur’ân Yolu* (Erişim 4 Mart 2022), es-Sebe 34/14.

²⁵ en-Neml 27/82.

²⁶ Mustafa Hoccoğlu, “Dâbbetü'l-Arz: İnsanın Yeniden Dirilişi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13/73 (2020), 1041.

²⁷ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, 2012), 6: 176-177; Bekir Topaloğlu vd., *İslâm’da İnanç Esasları* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2014), 258; Mustafa Koç, *Elmalılı Hamdi Yazır’da Kıyamet Alametleri ve Ölüm* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 33.

²⁸ “Kuşkusuz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanlara fayda veren yüklerle denizde seyreden gemilerde, Allah’ın gökten indirerek onunla ölü haldeki toprağa can verdiği ve orada her çeşit canlının yetişmesini sağladığı yağmurda, rüzgârları ve gökle yer arasında emre hazır

görülmektedir. Elmalılı Hamdi Yazır (ö.1942), dâbbenin hem maddi hem manevi açıdan olağanüstü bir güçle İslam devletini kuracak bir kişi olduğunu söylemiştir. Benzer görüşteki Hamdi Döndüren de küffarın gücünü kırarak tevhit ehlini sağlamlaştırıp, saltanat sahibi olarak kıyamete yakın çıkacağını ifade etmiştir.²⁹

Dâbbetü'l-arz hakkındaki “Hz. Süleyman’ın mührü ve Hz. Mûsâ’nın asasına sahip olduktan sonra asa ile mü’minin yüzünü parlatıp, mühürle kafirin burnunu damgalayacağı”³⁰ şeklindeki sahih rivayetlerde görünümü ile ilgili bilgiler bulunmazken; sihat derecesine ulaşmayan hadislerde ise birtakım vasıflandırmalar yapılmıştır. Özellikle başta Buhari’nin Sahih’i olmak üzere Kütüb-i Sitte’de kıyamet alametleri ile ilgili birçok bilgi verilmiş olmasına rağmen, bu hususta herhangi bir kaydın bulunmaması göze çarpmaktadır.³¹ Dolayısıyla deve ayaklı, öküz başlı, fil kulaklı, kuş kanatlı vb. betimlemelerin kat’î delil olarak değerlendirilmesi doğru bir yaklaşım değildir.

Dâbbetü'l-arzın ne zaman ve ne şekilde ortaya çıkacağı hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Kelam alimlerinden İmam Mâtürîdî, dâbbenin azabın hak olduğu veya Allah’ın çıkmasını emrettiği vakitte yerden çıkacağını söylemiştir.³² Ebü'l-Leys es-Semerkandî (ö.373/983), inançsızlara azap geldiğinde kıyametin kopacağı gün ilk olarak dâbbenin geleceğini ve artık iman etmenin faydasız olacağını ifade etmiştir.³³ Ebû Hayyan (ö.745/1344), Allah’ın inanmayanlara ilminde sabit olan azabı getireceği vakit, bu emrini uygulamak için yerden bir canlı çıkaracağını iddia etmiştir.³⁴ Harpûfî (ö.1330/1916) ise, çıkacağı yer ile ilgili farklı rivayetleri bulunan dâbbenin, bazen insan bazen de başka bir varlık anlamında olup büyük kıyamet alametlerinden sayıldığını

bekleyen bulutları evirip çevirip yönlendirmesinde aklını işleyen bir topluluk için elbette nice deliller vardır.” (el-Bakara 2/164.)

²⁹ Hamdi Döndüren, *İnsanlığa Son Çağrı Kur’an-ı Kerim, Meal, Tefsir Ansiklopedik İndeks* (İstanbul: Yeni Şafak, 2003), 2: 623; Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 5: 3703; Sümeyra Gençtürk, *İlahi Dinlerde Ahir Zaman ve Kıyamet* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 58.

³⁰ Ebû Abdillâh Muhammed İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Mustafa el-A’zamî (Riyad, 1403), “Fiten”, 31.

³¹ Zeki Sarıtoprak, “Dâbbetü'l-Arz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/395.

³² Mâtürîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-sünne*, 8: 136; Hocaoglu, “Dâbbetü'l-Arz: İnsanın Yeniden Dirilişi”, 1045.

³³ Semerkandî, *Tefsîru Ebi'l-Leys es-Semerkandî*, 2: 505.

³⁴ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-muhîf* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420), 8: 268.

belirtmiştir.³⁵ İnsanlar emr-i bi'l-ma'rufu terk ettiklerinde ya da hac esnasında Mina'ya doğru giderken dâbbenin çıkarılacağına dair rivayetler de bulunmaktadır.³⁶

Çağdaş kelamcılardan İlyas Çelebi kıyamet gerçekleşmeden ortaya çıkacak bir alamet olmadığını, bilakis kıyamet esnasında meydana gelecek bir vakıa olduğunu belirtmiştir.³⁷ Zeki Sarıtoprak ise dâbbeyi maddi bir varlıktan ziyade sosyal bir olgu olarak değerlendirmiştir. Ona göre esfeli sâfilîn derecesindeki insanların artması veya olumsuz durumların gerçekleşmesi halinde yeryüzünün tamamında değil belirli bölgelerde ortaya çıkabilecek sosyal sarsıntılardır.³⁸

Tefsir kaynaklarında dâbbenin üç kez ortaya çıkacağı hakkında bilgiler mevcuttur. İlk olarak bazı çöllerde görülüp sonrasında gizleneceği; ikinci olarak yöneticiler kan döktüğü zaman bazı köylerde çıkıp gizleneceği; son olarak ise insanlar mescidi haramdayken yerin yükselerek insanların kaçtığı ve yalnızca inananlardan bir grubun kaldığı vakitte zuhur ederek onların yüzünü parlatacağı, müminlerle konuşmasının ardından da peşinden koşanların ona yetişemeyeceği belirtilmektedir.³⁹ Dâbbetü'l-arzın Safa Tepesi, Ecyad kabilesi, Tihame'deki vadilerden biri ya da Sedom denizinde çıkacağı ile ilgili rivayetler de bulunmaktadır.⁴⁰

Mutasavvıflar meseleye tamamen başka bir bakış açısından bakmaktadır. Örneğin Abdürrezzak el-Kâşânî, dâbbenin kötü nefis sahibi kişilerde ahlakın başkalaşımı nedeniyle zahir ile batın arasında oluşan uzaklıkla meydana gelen farklı şekil ve heyetler olduğunu düşünmüştür.⁴¹ Niyazi Mısri (ö.1105/1694) de dâbbetü'l-arz'dan maksadın nefis-i levvâmenin kalpte zuhuru olduğunu, böylece salikin kalbinde cennetlere bir pencere açılacağını ve kendisinde Allah'a bir yönelme meydana geleceğini ifade etmiştir.⁴² Ayrıca dâbbetü'l-arzın ortaya çıkışı konusunda takdir edilen

³⁵ Abdüllatif Harpûti, *Tenkîhu'l-keîâm* (İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, ts.), 120.

³⁶ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'an*, 9: 496; Ebû Muhammed Muhyissünne el-Begavî, *Me'âlimü't-tenzil* (Beyrut: Dâru't-Tayyib, 1420), 3: 517.

³⁷ Çelebi, "Kıyamet", 136.

³⁸ Sarıtoprak, "Dâbbetü'l-Arz", 8/394.

³⁹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'an*, 19: 498; Begavî, *Me'âlimü't-tenzil*, 3: 515; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr* (Beyrut: Mektebetü'l İslâmiyye, 1422), 3: 371.

⁴⁰ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, 6: 191; Hüseyin Çelik, "Kur'an'da 'Dâbbetü'l-Arz'", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2013), 46-47.

⁴¹ Kâşânî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 2: 107; Halil İbrahim Şimşek, "Kıyamet ve Alâmetlerinin Tasavvufî Tecrübe Açısından Yorumlanması", *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 8/19 (2007), 138-139.

⁴² Mehmet Şaşa, "Niyazi Mısri'nin Perspektifinden Kıyamet Alametleri", *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu* (Malatya: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 1/587.

zamanda her türlü kıyafet ve biçimlerde gelecekleri, değişik ahlak ve yaratılışa garip bir topluluk olarak bunların geçim şekilleri, sahip oldukları sıfatlar ve halleriyle herkese her şeyi söyleyecekleri vb. rivayetler bulunmaktadır.⁴³

Yahudi ve Hıristiyanlıktaki dâbbetü'l-arz düşüncesinin, İslam inancıyla benzer noktaları bulunmakta ve bu varlık beast, dragon, leviathan ve rahabi gibi farklı isimlerle nitelendirilmektedir.⁴⁴ Tevrat'ta ejderha biçiminde tasavvur edilen dâbbe, bu inanışa göre Tanrı tarafından boyun eğdirilmiş ve dünyanın sonuna yakın bir vakitte yeniden ortaya çıkacaktır.⁴⁵ İncil'de ise şeytanla bağdaştırılan canavar ve yandaşlarının Tanrı'ya karşı giriştikleri savaşta mağlup oldukları, evrenin sonuna yaklaşıldığında yeniden var olacakları zikredilmektedir.⁴⁶

Dâbbetü'l-arz, Kur'ân'da açıkça bir kıyamet alameti olarak zikredilmemiş, 18 yerde müphem ifadelerle yer almıştır. Hz. Peygamberden nakledilen rivayetlerde ise daha somut bir şekilde yeryüzüne gönderiliş amacının ne olduğu hakkında bilgiler mevcuttur. Bu doğrultuda dâbbenin varlığına inanmak imanın gerekliliklerindedir. Ancak cismani özellikleri ve nerede ortaya çıkacağı ile ilgili sahipsiz rivayetler kat'i bilgi kaynağı olmadığı için, yalnızca varlığına iman etmek yeterlidir.

1.2.2. Duhân

Arapça tütme anlamındaki “dahn” kökünden türeyen duhân, ateşe eşlik eden şey yani duman demek olup, Kur'ân-ı Kerîm'de de bu manada kullanılmıştır.⁴⁷ Nitekim “Göğün bütün insanları kuşatan belirgin bir dumana bürüneceği günü bekle”⁴⁸ buyurulmaktadır. Surenin devamında da izah edildiği üzere, insanlara azap veren bir duman yeryüzünü saracak ve insanlar kurtulmak için iman ettiklerini belirterek Allah'tan yardım isteyeceklerdir.⁴⁹ İbn Kuteybe (ö.276/889) bütün tanımlamalardan farklı olarak duhân ile kastedilen şeyin kıtlık olduğunu ifade etmiştir. Bunun sebebi de

⁴³ Kamil Çakın, “Kıyamet Alametleri”, *Dinî Araştırmalar Dergisi* 6/16 (2003), 193.

⁴⁴ *Kitab-ı Mukaddes* (Erişim 4 Mart 2022), Eyüb.9/3; 26/12; Mezmurlar.89/10; İşıya.30/7; 51/9-10.

⁴⁵ Bahattin Yaman, “Osmanlı Resim Sanatında Dâbbetü'l-Arz”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2012), 44; Mustafa Akman, “Kelam Perspektifinden Kıyamet Alametlerinin Mahiyeti”, *Journal of Islamic Research* 1/32 (2021), 208.

⁴⁶ Vahiy.12/13; 13/11-18; 16/13-14; 20/2-3,7,10.

⁴⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13: 149-151.

⁴⁸ ed-Duhân 44/10.

⁴⁹ Metin Yurdağür, “Duhân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 9/546-547; Akman, “Kelam Perspektifinden Kıyamet Alametlerinin Mahiyeti”, 206.

aşırı kuraklık yaşandığı zaman yeryüzünden duman gibi bir şeyin yükseliyor olmasıdır.⁵⁰ Kitâb-ı Mukaddes'te de “*O zaman insanoğlunun belirtisi gökte görünecek. Yeryüzündeki bütün halklar ağlayıp dövünecek, insanoğlunun gökteki bulutlar üzerinde büyük güç ve görkemle geldiğini görecekler*”⁵¹ şeklinde duhâna benzer ifadeler yer almaktadır.

Duhân klasik kelim kaynaklarında kıyamet alametleri başlığında ele alınmıştır. Allah'ın dinini öğretmek üzere peygamberler göndermesine rağmen inkarcıların tutumları sebebiyle bir azap olarak dumanın gönderileceği rivayet edilmektedir.⁵² Duhân ile ilgili hadis kaynaklarında iki rivayet dışında başka bilgilere rastlanmamıştır. Rivayetlerden ilkinde “*Altı şey gelmeden önce salih amel işlemek için acele edin...*”⁵³ buyurulmuş ve bu altı şeyden birinin duman olduğunu belirtilmiştir. Bir başka hadiste Hz. Peygamber “*Kıyamet alâmetlerinin ilki duman, Meryem oğlu İsa'nın inişi ve insanları mahşer yerine süren Aden çukurlarından çıkacak olan bir ateştir*” buyurunca, Huzeyfe b. Useyd el-Ğıfârî, “Ey Allah'ın Resulü, duhân da nedir?” diye sormuş, Hz. Peygamber söz konusu ayeti okuduktan sonra,

“Bu, doğu ile batı arasını dolduran bir dumandır. Kırk gün ve kırk gece kalır. Mümine gelince, bu ona isabet ettiğinde, onu nezleye tutulmuş kimse gibi yapar. Kâfire gelince de, kâfir sarhoş gibi olur ve bu duman, onun burun deliklerinden, kulaklarından ve arkasından (girer ve) çıkar” buyurmuştur.⁵⁴

İslam alimleri duhânın ne olduğu konusunda üç farklı görüş benimsemiştir. Abdullah b. Mesud'a nispet edilen birinci görüşe göre, Hz. Peygamber müşriklerin azgınlıkları karşısında Hz. Yusuf dönemindeki gibi bir kıtlık yaşamaları için dua etmiş ve duası Allah tarafından kabul edilmiştir. Kıtlık sebebiyle açlıktan halsiz kalan müşrikler duman kaplamış gibi görmüştür. Taberî (ö.310/923) de bu görüşü savunmaktadır.⁵⁵ İbn Kesîr'e (ö. 774/1373) nispet edilen ikinci görüşe göre, duhân

⁵⁰ Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru İhyâi Tûrâsi'l-Arabî, 1985), 16: 131.

⁵¹ Matta.24/30.

⁵² Ahmet Süneci, *Kıyamet Alametlerinin Akli ve Naki Temelleri* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 13; Gençtürk, *İlahi Dinlerde Ahir Zaman ve Kıyamet*, 53.

⁵³ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-şâhîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire, 1374), “İman”, 51; “Fiten”, 25.

⁵⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an*, 22: 17-18; Ebü İshâk es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an*, thk. İbn Aşûr (Beyrut: Daru İhyâi't-Tûrâsi'l-Arabi, 2002), 8: 350; Ebü'l-Kâsım Mahmûd ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, thk. Şeyh Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Riyad: Mektebetü'l-'Abikan, 1998), 4: 272-273; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 16: 130.

⁵⁵ Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an*, 22: 18.

kıyamete yakın bir zamanda ortaya çıkacak alametlerden biridir.⁵⁶ Duhân çıktığında bacasız bir fırın gibi ısınacak, doğu ve batı arasını kaplayacak, kafirler şişerken inananlar nezle olacaktır.⁵⁷ Bazı alimler ise söz konusu iki görüşü birleştirme yoluna giderek iki duhânın olduğunu ileri sürmüştür. Bu görüşe göre ilk duhân Hz. Peygamber zamanında Kureyşlilere görünmüş; ikinci duhân ise kıyamete yakın bir vakitte gerçekleşecektir.⁵⁸ Abdurrahman b. el-Arec'in Ebû Hureyre'den naklettiği son görüşe göre duhân olayı Mekke'nin fethedildiği gün gerçekleşmiştir. Bu düşüncede olanlar fetih günü gökyüzünü kaplayan bir dumanın varlığından bahsetmiştir. Ancak İbn Kesîr bu iddianın garib ve münker olduğunu söylemiştir.⁵⁹

Kelam kaynaklarında kıyamet alametleri zikredilirken duhân konusu itikadi açıdan birinci derece olarak görülmemiştir. Bundan dolayı ya bu konuya hiç yer verilmemiş ya da bazı ayet ve hadislere dayanarak bu hususta bağlayıcı bir yorum olmamakla beraber yakın zamanda gerçekleşecek olağanüstü bir olay olarak kabul edilmiştir. Bu kaynaklardan Serahsî'nin (ö.483/1090) Eşrâti's-sâât'ı birinci gruba, Berzencî'nin (ö. 1103/1691) el-İşâa'sı ve Sıddık Hasan Han'ın el-İzâa'sı ikinci gruba örnek verilebilir. Berzencî'nin eserinde duhân ile ilgili sadece üç hadis-i şerifin yer aldığı görülmektedir.⁶⁰

Ebû Hanîfe'nin (ö.150/767) akaide yönelik ortaya çıkan eserlerinde kıyamet alâmetleri içinde duhândan bahsedilmeyip, sahih rivayetlerde geçen kıyamet alâmetlerinin tümünün gerçekliğine değinilmiştir.⁶¹ el-*Usûlu'l-Münife li'l-İmâm Ebî Hanîfe* adlı eserinde de duhân maddesine yer verilmemiştir. Müsned isimli eserinde ise duhân ve Batşe'nin Peygamber Efendimiz zamanında ortaya çıktığını haber veren rivayete yer vermiştir. Ali el-Kârî (ö.1014/1605) de aynı esere yazmış olduğu şerhte duhân ve Batşe'nin ahir zamanda gerçekleşmeyeceğine dair açıklama yapmıştır.⁶²

⁵⁶ Yurdağür, "Duhân", 9/547.

⁵⁷ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1981), 27: 656; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 16: 130; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4: 272.

⁵⁸ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn* (Cidde: Dâru'l-Minhac, 2005), 18: 27.

⁵⁹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 16: 131; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Sami b. Muhammed Sellâme (Dâru Tayyibe, 1999), 7: 247.

⁶⁰ Muhammed b. Abdîresûl el-Berzencî, *el-İşâ'a li-esrâti's-sâ'a* (Kahire: Dâru'l-Minhac, 1325), 280-281; İlyas Çelebi, *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler* (İstanbul: Kitabevi, 1996), 151; Akman, "Kelam Perspektifinden Kıyamet Alametlerinin Mahiyeti", 207.

⁶¹ Nu'mân b. Sâbit Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü'l-ekber* (Hayradabad, 1342), 59.

⁶² Ebû'l-Hasen Nürüddîn Ali el-Kârî, *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985), 425; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4: 214-215.

İmam Mâtürîdî, duhân suresinde geçen ayet-i kerimenin te'vîlinde görüş farklılıklarının olduğunu ve bu konuda kendi kanaatini belirtmiştir. Ona göre duhân kelimesi hakkında farklı iki yorum mevcuttur. Bunlardan birincisi kendisinin de bu görüşe katıldığı kelimeye mecaz mana yüklemektir. İkincisi ise bu kavramın hakiki manada yorumlanmasıdır. Ayrıca bu olayın geçmişte yaşandığına dair ittifakın olduğunu ifade etmiştir.⁶³ Ebü'l-Leys es-Semerkandî ise bu konuda İmam Mâtürîdî'yi takip etmiş, kıyametin gerçekleşeceği gün tekrardan yaşanabileceğine ihtimal vermiştir.⁶⁴

Duhân konusunda Süleyman Ateş İbn Mesud'un görüşünün daha doğru olduğu kanaatindedir. Bunun yanı sıra duhânı kıyamet alameti olarak görenlerin, günümüzde üretilen nükleer silahların bir savaş esnasında kullanılmasıyla ortaya çıkacak zehirli gazlı dumanların insanları saracağundan hareketle bu görüşte olduklarından bahsetmektedir. Ateş'e göre ayetler Hz. Peygamber zamanındaki müşrikleri tehdit etmektedir ve binlerce yıl sonra meydana gelecek felaketlerle tehdit edilmeleri akla uygun değildir.⁶⁵ Aksi bir görüş olarak Seyyid Kutub, söz konusu ayetlerin kıyamet vaktinde meydana gelecek bir dumana işaret ettiğini düşünmektedir.⁶⁶

Son dönem kelim alimleri duhân konusunu diğer alametler gibi itikadi öneme sahip bir alamet olarak görmemiş, yapılan yorumlardan kaçınarak bu maddeye zuhuruna inanılacak bir kıyamet alameti olarak bakmışlardır. Hatta bunun tarihte gerçekleşmiş olaylarla alakalı olması ihtimalinden mütevellit duhânın kıyamet alametlerinden biri olabileceğini mümkün görmüşlerdir.⁶⁷ Günümüzde duhânın yeryüzünde meydana gelen hava ve çevre kirliliği, ozon tabakasının delinmesi, nükleer savaş ve santrallerden kaynaklanan radyoaktif kirlenmeler, atmosferin sera etkisinin azalması gibi olaylarla ilişkilendirilebileceği düşünülmektedir.⁶⁸

1.2.3. İnşikâku'l-kamer

İnşikâk “ş-k-k” kökünden türemiş aslen yarmak, bitkinin toprağı yarararak çıkması, cemaatten ayrılmak, tan yerinin ağarması, meşakkate düşürmek, dağıtmak,

⁶³ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-sünne*, 4: 456; Mehmet Malkoç, *Kalsik Dönem Mâtürîdiyye'de Kıyamet ve Ahiret* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009), 32-33.

⁶⁴ Semerkandî, *Tefsîru Ebi'l-Leys es-Semerkandî*, 3: 216-217.

⁶⁵ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1990), 8: 306-307.

⁶⁶ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, çev. Komisyon (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991), 9: 160.

⁶⁷ Sa'deddin et-Teftâzânî, *Şerhu'l-Akâ'id* (Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 2014), 360; Çelebi, *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, 151-152.

⁶⁸ Yurdagür, “Duhân”, 9/547.

zorlanmak manalarına gelmektedir. Arapların tan yeri ağardı anlamında kullandığı “inşakke'l-fecr” deyimini ayın yeri çıkarıp yarması demektir.⁶⁹ Sözlükte yarılmak anlamındaki inşikâk ile ay anlamındaki kamerin birleşmesiyle oluşan inşikâku'l-kamer kavramı ise, ayın ikiye bölünmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu kavramdan Kur'ân-ı Kerîm'de “*Vakit yaklaştı ve ay yarıldı*”⁷⁰ ayetinde bahsedilmektedir. Mekke'de nazil olan kamer suresinin geneline bakıldığında ise kıyametin yaklaştığı ve Kur'ân'ın bir uyarıcı konumunda bulunduğu bildirilmektedir.⁷¹

Ayetteki ifade ile asıl kastın ne olduğu hususunda ise hem tefsir hem de kelimat âlimleri farklı görüşler ileri sürmüştür. Söz konusu görüşlerden ilkinde göre bu Hz. Peygamber döneminde vuku bulmuş bir mucizeden ibaretken; diğer gruba göre gelecekte zuhur edecek bir alamettir. Bu görüşlerden farklı olarak, ayın yarılmasının hakiki değil değişmeceli bir anlam barındırarak darbı mesel olarak verildiğini ifade edenler de bulunmaktadır.⁷² Fahreddin Razi (ö.606/1210), Taberî ve Zemahşerî (ö.538/1144) gibi âlimler birinci görüşü desteklemektedir. Bu müfessirler ayette mazi siygasının kullanılmasını delil göstererek, hadisenin geçmişte vuku bulunduğunu ifade etmektedir.⁷³ Süleyman Ateş gibi müfessirler ise, bunun aksine ayın yarılması hadisesinin çok yakın zamanda gerçekleşecek bir alamet olması sebebiyle mazi siygasının kullanıldığını ifade ederek, bu olayın geçmişte değil gelecekte meydana gelecek bir alamet olduğunu söylemektedir.⁷⁴

Kamer suresinin 1-5. Ayetleri ile ilgili tartışılan konulardan biri de ayetlerin nüzülü ile ayın yarılması olayının gerçekleşmesi arasındaki zaman farkıdır. Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel gibi alimler eserlerinde bu olayın vukuunun ardından ayetlerin nazil olduğunu bildirmişlerdir. Ancak detaylı olarak araştırıldığında ayetlerin nüzülü ile ayın yarılması arasında beş yıl kadar uzun bir sürenin bulunduğu dair rivayetler mevcuttur. Bu rivayetlere göre inşikâku'l-kamer hadisesi hicretten beş yıl önce gerçekleşmiş, ayetler ise hicretten sonra vahyedilmiştir. Oysaki bir olayın sebebi

⁶⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 2: 347.

⁷⁰ el-Kamer 54/1.

⁷¹ İlyas Çelebi, “İnşikâku'l-Kamer”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 22/343.

⁷² Çelebi, “İnşikâku'l-Kamer”, 22/344; Sümeyra Özkan, *Müslüman Kelamında Kıyâmet Alametleri* (Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 56-57.

⁷³ İhsan Arslan, “Hissî Mucize Olarak Hz. Peygamber'e İsnad Edilen İnşikâku'l-Kamer Hadisesine Farklı Bir Yaklaşım”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (2017), 27.

⁷⁴ Çelebi, “İnşikâku'l-Kamer”, 22/344.

nüzul kabul edilebilmesi için, ayetin olayın akabinde delil olarak gelmesi gerekir. Bu sebeple kamer suresinin bu olay için delil olamayacağı söylenmiştir.⁷⁵

Hz. Peygamber tebliğ faaliyetlerine başladığı zaman Mekkeli müşriklere Allah'ın gönderdiği peygamber olduğunu söylemesine rağmen tepkilerle karşılaşmıştır. Kendisinden risaletini tasdik etmesi ve müşrikleri inandırmak için mucizeler getirmesi istenmiştir.⁷⁶ Ayetlerden çıkarılan düşünceye göre, Kur'ân müşriklerin Hz. Peygamberden şahsi olarak istedikleri hissi mucize taleplerine yanıt vermemiştir. Müşriklerin istediği ayın yarılması mucizesinin de Kur'ân açısından gerçekleşmesi mümkün görülmemiştir.⁷⁷ Nitekim Hz. Peygamber'e verilen tek mucizenin Kur'ân olduğu, ayet-i kerimede ifade edilmektedir: “*Kendilerine okunan kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmedi mi? Şüphesiz bunda inanan bir kavim için bir rahmet ve bir öğüt vardır.*”⁷⁸

Hadis kaynaklarından Buhari ve Müslim'de ise müşriklerin Hz. Peygamberden bir mucize talep ettiği ve bunun sonucunda Hz. Peygamberin onlara ayın yarılmasını gösterdiği rivayet edilmektedir.⁷⁹ İbn Mesud'un rivayetine göre ay Hz. Peygamber döneminde iki parçaya ayrılmış ve Hz. Peygamber de “*şahit olunuz*” buyurmuştur.⁸⁰ İnşikâku'l-kamer olayının geçmişte gerçekleştiğini bildiren rivayetlerin ravilerinin o esnada yaşça küçük olması, söz konusu rivayetlerin isnadının tartışılması ve konu hakkında mütevatir derecesinde hiçbir naklin bulunmaması sebepleriyle olayın geçmişte kat'i bir şekilde yaşandığı iddiasını zayıflatmaktadır.⁸¹ Ayrıca Arapların yaşanan önemli hadislerle ilgili şiir yazma geleneğine rağmen, böylesi ehemmiyetli bir olay karşısında hiçbir şiir kaleme almamış olmaları da bu iddiaları çürütücü niteliktedir.⁸²

⁷⁵ Ahmet Erkol, “Hz. Peygamber'in Mucizesi Meselesi ve Nübüvvetin İspatında İnşikâk-ı Kamer Hadisesi ile İlgili Bir Değerlendirme”, *DÜİFD Dergisi* 1 (1999), 292.

⁷⁶ Mehmet Azimli, “Şakku'l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 8/4 (2008), 32; Arslan, “Hissî Mucize Olarak Hz. Peygamber'e İsnad Edilen İnşikâku'l-Kamer Hadisesine Farklı Bir Yaklaşım”, 36-37.

⁷⁷ el-Furkân 25/21; ez-Zuhuruf: 43/53; el-Müddesir 74/52.

⁷⁸ el-Ankebût 29/51.

⁷⁹ Arslan, “Hissî Mucize Olarak Hz. Peygamber'e İsnad Edilen İnşikâku'l-Kamer Hadisesine Farklı Bir Yaklaşım”, 17.

⁸⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhâri, *el-Câmi'u's-şahîh*, thk. Muhammed Züheyr b. Nasr (Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422), “Menâkıb”, 24.

⁸¹ Çelebi, “İnşikâku'l-Kamer”, 22/345.

⁸² Fatıma Ünsal, “Hasâis ve Delâil Edebiyatında Hz. Peygamber'e Atfedilen Hissî Mucizelerin Kur'an Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *UMKE Dini Tetkikler Dergisi* 3/1 (2020), 127.

Kelamcılar ayın evvelde yarıldığı ile ilgili rivayetleri farklı açılardan değerlendirmiştir. Mutezilî âlimler, herkes tarafından fark edilmesi gereken bir olayın az sayıda kişi tarafından görülmesinin mümkün olmayacağı görüşünden hareketle, bu hadisenin meydana gelmiş olma ihtimalini reddetmiştir.⁸³ Ehl-i Sünnet kelamcılarının bazısı da bu alametin kıyamete yakın bir vakitte meydana geleceğini iddia etmiştir. Bu kelamcılardan İmam Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne* adlı eserinde inşikâku'l-kamer hadisesinin kıyamete yakın gerçekleşecek bir alamet olduğunu söylemiştir.⁸⁴

Hasan Basrî (ö.110/728) ve Atâ b. Ebî Müslim (ö.135/752) gibi alimler kamer suresinde yer alan ifadenin geçmişte yaşanmış bir olayı anlatmadığını, bilakis ayın kıyamet vaktinde yarılacağına işaret ettiğini düşünmüştür. Çünkü geçmişte yaşanmış olması, o anda yaşayan insanların tamamının bu olaya şahit olmasını gerektirirdi ki bu yönde bir bilgi bulunmamaktadır.⁸⁵ Aralarında İbn Âşûr (ö. 1879), Muhammed Esed (ö. 1909), Mevlana Muhammed Ali (ö.1931), Ömer Rıza Doğrul (ö.1952), Cabirî'nin (ö. 2010) de bulunduğu bir grup alim ise, Hz. Peygamber döneminde meydana gelen inşikâku'l-kamer hadisesinin gerçek bir yarılma olmadığını, bir çeşit ay tutulmasının yaşandığını iddia etmiştir.⁸⁶

Kādî Abdülcebâr (ö.415/1025) ayın yarılmasının Hz. Peygamber zamanında gerçekleştiğini kabul etmiştir. Ayrıca aksini iddia edenlerin delillerinin sağlam olmadığını belirtmiştir. Çünkü Kādî Abdülcebâr'a göre inşikâku'l-kamer Kur'ân ve Sünnetle sabit olup, kamer suresinin 1-5. ayetleri buna delil olmaktadır.⁸⁷ Benzer görüşteki Fahreddin Razi bazı müfessirlerin, inşikâku'l-kamerin kıyamette vuku bulacağını, söz konusu ayetin ayın yarılmasına işaret etmediğini ve bunun kısmi bir tutulma olabileceğini ifade ettiklerinden bahsetmiştir.⁸⁸ Gazzâlî (ö.505/1111) *el-Müstasfâ*'sında inşikâku'l-kamer ile ilgili rivayetlerin mütevatir derecesine ulaşmamış,

⁸³ Çelebi, "İnşikâku'l-Kamer", 22/344.

⁸⁴ Akman, "Kelam Perspektifinden Kıyamet Alametlerinin Mahiyeti", 209.

⁸⁵ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*, 4: 197; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 9: 160.

⁸⁶ Yusuf Ağkuş, "İnşikâk-ı Kamer Konusunda Sünnî Tefsirlerde İlhâd İddiaları", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2019), 14.

⁸⁷ Safa Bardakçı, "Kādî Abdülcebâr'ın İnşikâk-ı Kamer Görüşü", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 172.

⁸⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 15: 29; Erkol, "Hz. Peygamber'in Mucizesi Meselesi ve Nübüvvetin İspatında İnşikâk-ı Kamer Hadisesi ile İlgili Bir Değerlendirme", 289.

haber-i vâhid olduğunu belirtmiştir. Ancak rivayetlerin sıhhatindeki noksanlıklara rağmen vakıanın gerçekleştiğini söylemiştir.⁸⁹

Son dönem alimleri inşikâku'l-kamer konusunda farklı görüşler ileri sürmüştür. Bu görüşlerden ilki Ahmed Zeki Paşa'ya aittir. Ona göre Hz. Peygamber zamanında vuku bulduğunu söyleyen rivayetler israiliyat türünden bilgilerdir ki Muhammed Reşid Rıza da bu yorumu desteklemiştir.⁹⁰ Diğer bir görüş sahibi Elmalılı Hamdi Yazır, Hasan Basri gibi olayın gelecekte vaki olacağını iddia eden alimlerin, mazide yaşandığını da reddetmediklerini ifade etmiştir. Elmalılı'ya göre buradan anlaşılması gereken geçmişte yarılan ayın ahir zamanda tamamen parçalanıp kıyametin kopmasına sebep olacağıdır.⁹¹ Sistematik kelam kitaplarında da inşikâku'l-kamer olayından mucize konusunda bahsedilmiş; eşrât-i sâati konu alan eserlerde ise zikredilmemiştir.

1.2.4. İsa Mesîh'in Yeryüzüne Geri Dönmesi

Arapça “m-s-h” kökünden türeyen mesîh ölçmek, mesh etmek, dini vazifeyi yerine getirmeye elverişliliği sağlanmış ve yürüyen gibi anlamlara gelmektedir.⁹² Bu kavram Kur'an-ı Kerim'de on bir yerde Hz. İsa ile birlikte kullanılması sebebiyle, Müslüman dilcilerin büyük bir çoğunluğu tarafından Arapça kökenli kabul edilmektedir. Ancak Süryanice, İbranice ya da Aramice kökenli olduğunu düşünenler de bulunmaktadır.⁹³ İbranicede mübarek anlamına gelen “meşih” ile mesîh özdeşleştirilmektedir. Ayrıca İsa kelimesi iyşunun Arapçalaşmış şekli olup, mesîh de Hz. İsa'nın lakabı olarak kullanılmaktadır.⁹⁴ Bazı müfessirler zuhruf suresinde yer alan “*Bilin ki, o kıyamete ait bir bilgidir. Sakın ondan şüphe etmeyin ve bana tâbi olun. Bu dosdoğru yoldur*”⁹⁵ ayetiyle, Hz. İsa'nın yeniden yeryüzüne gelmesinin kastedildiğini ileri sürmüştür. Nitekim İsa mesîhin yeryüzüne geri dönmesi büyük alametlerden biri

⁸⁹ Ebû Hâmid el-Gazzâlî, *el-Müstasfâ min 'ilmi'l-uşûl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 1: 420, 426-428; Ebû'l-Abbâs Zeynüddîn ez-Zebîdî, *et-Tecridü's-şarîh*, çev. Miras Kamil (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1978), 9: 322.

⁹⁰ Muhammed Abduh - Muhammed Reşid Rıza, *Tefsîrî'l-Menâr* (Kahire: Dâru'l-Menar, 1947), 10: 467-475; Ağkuş, “İnşikâk-ı Kamer Konusunda Sünnî Tefsirlerde İlhâd İddiaları”, 10; Akman, “Kelam Perspektifinden Kıyamet Alametlerinin Mahiyeti”, 210.

⁹¹ Çelebi, “İnşikâku'l-Kamer”, 22/343-345.

⁹² İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 2: 593-598.

⁹³ Jacques Waardenburg, “Mesîh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29/306; Mustafa Selim Yılmaz, “Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Mesîh”, *Halkın Soruları Bağlamında Günümüz İnanç Problemleri Sempozyumu* (XVIII: Kelam Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı, İstanbul: Seçil Ofset, 2013), 144.

⁹⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2: 404.

⁹⁵ ez-Zuhruf 43/61.

sayılmıştır.⁹⁶ İsa mesih inancı İslamiyet, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta farklı şekillerde yorumlanmasına rağmen, ele alınması açısından ortak bir konu olmuştur.

Peygamberler arasından Hz. İsa'nın doğumu, hayatı ve ölümü en çok tartışılan konular arasındadır. Bu tartışmaların ana konusu ise, kıyamet yaklaştığı zaman onun tekrar yeryüzüne döneceği meselesidir. İsa mesih'in dönüşü hem Müslümanlar hem de diğer din mensupları arasında farklı yönlerden ele alınmıştır.⁹⁷ Eski Ahit ve Yeni Ahit incelendiğinde, Yahudilerin şimdiye kadar mesih'in gelmediğine, Hıristiyanların ise Hz. İsa'nın mesih⁹⁸ olup üstlendiği asli vazifesini tamamladığına inandıkları görülmektedir.⁹⁹ Mesih inancı aslen Yahudi amentüsünün temel ilkelerinden biridir. Hz. İsa, Hz. Mûsâ'nın ardından İsrailoğullarına bir uyarıcı ve rehber olarak gönderilmiştir. Onun peygamber olarak gönderilme sebebi Eski Ahit'i var olan tahrifattan kurtararak, daha önce emredilen bazı meselelerin hafifletilmesi olmuştur. Ancak Yahudi toplumu Hz. İsa'nın uyarılarına yüz çevirerek onu çarmıha gerip öldürme girişiminde bulunmuştur.¹⁰⁰ Her ne kadar Yahudi inancı bu doğrultuda olsa da Kur'ân'da açıkça ifade edildiği üzere Hz. İsa, Allah tarafından korunmuş ve göğe yükseltilmiştir.¹⁰¹ Beklenen kurtarıcı mesih ise, hastaları iyileştirici mucizeler getirecek¹⁰², bir eşeğin sırtında Kudüs'e girecek¹⁰³ ve bütün insanlığa ışık olacak kişidir.¹⁰⁴

Yahudiler mesih'in henüz yeryüzüne gelmediğine inansa da Hıristiyanlar onların beklediği mesih'in Hz. İsa olduğunu ve ikinci kez yeniden geleceğini iddia etmektedir.¹⁰⁵ Hıristiyanların Hz. İsa'yı mesih olarak kabul etmesindeki en önemli etken ise havarilerin İsa'nın ölümünün ardından devam ettirdikleri inanç ve telakkilerdir. Nitekim havariler, çarmıha gerilen Hz. İsa'nın yeniden canlandığını ve bazı insanlar tarafından görüldüğünü ileri sürmüştür.¹⁰⁶ Kısaca Hıristiyan inancına göre Hz. İsa, Kudüs'te birtakım olaylara sebebiyet verdiği için dönemin Roma valisi tarafından çarmıha

⁹⁶ Koç, *Elmalılı Hamdi Yazır'da Kıyamet Alametleri ve Ölüm*, 36.

⁹⁷ Muhittin Akgül, "Nüzûl-i İsa Meselesinin Tefsir Geleneğine Yansımaları", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/16 (2006), 43-75.

⁹⁸ Markos.1/1; Romalılara Mektup.3/25; Matta.1/21.

⁹⁹ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 2002), 128; Yılmaz, "Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Mesih", 148.

¹⁰⁰ Sünetci, *Kıyamet Alametlerinin Akli ve Naki Temelleri*, 14.

¹⁰¹ el-Âl-i İmran 3/55; en-Nisâ 4/157.

¹⁰² İşaya.35/5.

¹⁰³ Zekeriyâ.9/9.

¹⁰⁴ Resullerin İşleri.13/47-48.

¹⁰⁵ Yılmaz, "Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Mesih", 148; Gençtürk, *İlahi Dinlerde Ahir Zaman ve Kıyamet*, 9.

¹⁰⁶ Waardenburg, "Mesih", 29/308.

gerilerek idam edilmiştir. Ölümünün üçüncü günü ise tekrar dirilerek birkaç kişiye görünmüş ve göğe yükselmiştir.¹⁰⁷ Onlara göre Hz. İsa Rabbin katına yükselmiş, sağ tarafına oturmuş ve şartlar gerçekleştiği zaman tekrar ortaya çıkarak adaleti sağlayıp barış dağıtacaktır ve ona inananlardan da intikam alacaktır.¹⁰⁸ Hz. İsa'nın tekrar dirilmesiyle ona mesîh unvanı verilmiş ve bu onun ikinci adı olarak kullanılmıştır.¹⁰⁹ Hıristiyanlara göre Hz. İsa'nın öldükten sonra tekrar dirilmesi, onun şahsında ve bütün inananların günahkar ve sonlu bir alemde ebedi bir yaşamın olduğu aleme dirilmenin sembolüdür. Hz. İsa yaşarken kurtuluşun ne şekilde olmayacağını insanlara gösterdikten sonra tekrar dirilip ebedi hayatın yoluna işaret etmiştir.¹¹⁰

İslam düşüncesinde Hz. İsa'nın göğe yükseltilmesi Kur'an'da var olan bazı ayetlere dayandırılarak kabul edilmiştir. Bu inanç O'nun yeryüzüne tekrar gönderileceği düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Nitekim Yüce Allah, *“doğduğum gün, öleceğim gün ve yeniden hayata döndürüleceğim gün esenlik benimle olacaktır”*¹¹¹ buyurmuştur. İslam alimlerinin pek çoğu Hz. İsa'nın yeryüzüne dönerek deccâli öldüreceğini rivayet eden hadisi delil göstererek, O'nun nüzulüne inanmaktadır.¹¹² Elmalılı Hamdi Yazır'a göre, Hz. İsa'nın henüz ruhu alınmamış olup, kıyametten önce mutlaka eceli gelerek ruhu kabzedilecektir. İslam inancına göre Hz. İsa, Allah tarafından göğe yükseltilmiş ve kıyamete yakın bir vakitte yeniden yeryüzüne gönderilecektir.¹¹³ Ancak İslam düşüncesinde İsa mesîhin yeryüzüne döneceği inancının kabul edilmiş olması, aynı zamanda İslam'ın hükmünü tamamladığını ve Hıristiyanlığın tek kurtuluş olduğunu kabul etmek anlamına gelebilmektedir. Bu sebeple fikirler oluşturulurken fazlaca ihtiyatlı davranmak gerekmektedir.¹¹⁴

İsa mesîh hakkında nazil olan *“... Ey İsa! Seni vefat ettireceğim, seni katıma yükselteceğim...”*¹¹⁵ ayetindeki “teveffi” ve “ref” kavramları hakkında İmam Mâtürîdî birtakım izahlarda bulunmuştur. Öncelikle bu iki kelimenin takdim ve tehir olduğunu

¹⁰⁷ Mahmut Aydın, “İsa Mesîh'in Ölümünden Dirilmesi Hakikat mi Mitoloji mi?”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24-25 (2007), 88.

¹⁰⁸ Ethem Ruhi Fırlıklı, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1980), 249-250.

¹⁰⁹ Waardenburg, “Mesîh”, 29/307; Gençtürk, *İlahi Dinlerde Ahir Zaman ve Kıyamet*, 42.

¹¹⁰ Şinasi Gündüz, *Hıristiyanlık* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2008), 81.

¹¹¹ el-Meryem 19/33.

¹¹² Mehmet Aydın, “İslami Gelenekte İsa-Mesîh İnancı”, *İslam ve Hıristiyan Kaynaklarında Hz. İsa* (Uluslararası Müslüman-Hıristiyan Diyalog Sempozyumu, İstanbul, 2005), 76-78.

¹¹³ Koç, *Elmalılı Hamdi Yazır'da Kıyamet Alametleri ve Ölüm*, 39-40.

¹¹⁴ Yılmaz, “Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Mesîh”, 155.

¹¹⁵ el-Al-i İmran 3/55.

söyleyerek refden sonra teveffinin gerçekleştiğini düşünenlerin görüşlerini aktarmıştır. Daha sonra takdim ve tehirin hükmü değiştirmeyeceğini, sözde önce gelenin hükümde sonra gelebileceğini açıklamıştır. Mâtürîdî, “Allah, insanların rûhlarını öldüklerinde alır...”¹¹⁶ ayet-i kerimesindeki gibi söz konusu ayette de ruhun kabzına işaret edilmektedir diyerek, İbn Abbas’ın teveffiyi öldürmek şeklinde yorumladığını ve burada öncelenenin teveffi olduğunu belirtmektedir.¹¹⁷

Kelam kaynaklarında Hz. İsa’nın kıyamet vuku bulmadan önce gerçekleşecek alametlerden biri olarak dünyaya döneceği meselesi “nüzul-i İsa” başlığıyla incelenmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de “Allah elçisi Meryem oğlu İsa Mesîh’i öldürdük...”¹¹⁸ ifadesi yer almakla birlikte, ayetin akabinde Hz. İsa’nın öldürüldüğü yahut asıldığını destekleyecek bir tabir bulunmamaktadır. Aksine O’nun Yahudiler tarafından öldürülmeyip Allah katına yükseltildiği açıktır. Burada ilk dönem alimlerinden itibaren asıl tartışılan konu, bu yükseltmenin bedenen mi ruhen mi olduğudur.¹¹⁹ Ehl-i Sünnet kelamcıları, Selefî alimler ve Şia’ya göre, Hz. İsa’yı öldürmeye teşebbüs edilince hem bedenen hem de ruhen yükseltilmiştir. Mutezile kelamcıları ve bazı çağdaş Sünnî kelamcılara göre, Allah tarafından öldürülmüş ve ruhen yükseltilmiştir. Muhammed Abduh ve Muhammed Reşid Rıza gibi çağdaş kelamcılar ise, gerçek bir ölümle ruhunun kabzedildiğini; ancak geri döneceği ile ilgili kesin bir bilginin bulunmadığını iddia etmişlerdir.¹²⁰

Mutasavvıflardan İbnü’l-Arabî (ö.638/1240), nübüvvetin Hz. Peygamber ile bittiğini, dolayısıyla İsa mesîhin yeryüzüne hatemü’l-evliya olarak gönderileceğini düşünmektedir.¹²¹ Abdülkerîm el-Cîlî’ye (ö.832/1428) göre, İsa mesîh hakkı temsil eden Allah’ın nurudur ve hak ortaya çıkınca batıl da yok olacaktır.¹²²

Kur’ân-ı Kerîm’de İsa mesîhin göğe yükseltilmesinin esasları ve mevcut durumu hakkında net bir bilgi yoktur. O’nun nüzulünün büyük alâmetlerden biri olarak

¹¹⁶ ez-Zümer 39/42.

¹¹⁷ Mâtürîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-sünne*, 1: 270-273.

¹¹⁸ en-Nisa 4/157.

¹¹⁹ Hüseyin Atay, *Ehl-i Sünnet ve Şia* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1983), 116-136; Ethem Ruhi Fırlı, *Kadıyanlık* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 8; Çelebi, *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, 98; İlyas Çelebi, “İsa (Kelâm)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/472-473.

¹²⁰ Akman, “Kelam Perspektifinden Kıyamet Alametlerinin Mahiyeti”, 204-205.

¹²¹ İbnü’l-Arabî, *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye fî ma’rifeti’l-esrâri’l-mâlîkiyye ve’l-mülkiyye* (Beyrut: Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, ts.), 4: 197-198.

¹²² Abdülkerîm el-Cîlî, *el-İnsânü’l-kâmil fî ma’rifeti’l-evâhir ve’l-evâ’il*, ts., 2: 54.

değerlendirilmesi, bu konuda nakledilen hadis-i şerifler sebebiyledir. Bu hadisler, Hz. İsa'nın kıyametten önce yeryüzüne ineceğine açıkça ve ayrıntılı bir şekilde işaret etmektedir. Dolayısıyla müteşabih olan ayetler, hadisler ışığında ele alınarak pek çok açıdan incelenmiştir.¹²³

Bazı alimlerin mütevatir olarak kabul ettiği hadis metnlerinin çoğu, Kâ'b el-Ahbâr gibi Ehl-i Kitap raviler tarafından rivayet edilmiş, tedvin döneminde kaynaklara hadis olarak nakledilmiş ve dinin esasıyla alakalı bulunmadığı için üzerinde titiz bir araştırma yapılmamıştır. Söz konusu rivayetlerde mehdînin ortaya çıkışına müteakip İsa mesîhin adil bir hakem ve idareci olarak gökten ineceği, haçı kırıp domuzu öldüreceği, vergiler koyup zenginlik sağlayacağı, mehdînin arkasında namaz kılıp¹²⁴ ona yardım edeceği¹²⁵, aynı dönemde ortaya çıkarak yeryüzünü fesada boğacak olan Ye'cûc ve Me'cûc'un onun yapacağı dua sayesinde Allah tarafından ansızın helâk edileceği bildirilmektedir. Bu rivayetlerde Hz. Peygamber'in sözleriyle bağdaştırılamayacak birçok çelişkili bulunmaktadır. Hz. İsa'nın iniş zamanı, iniş vasıtası, dünyada kalış süresi, tâbilerinin sayısı, göreceği işler ve defnedileceği yere dair bilgilerin farklı olması bu konudaki çelişkilerden bazılarıdır.¹²⁶

Geçmişten beri toplumsal isteklerini yerine getiremeyen kitleler, isyan ederek veya ilahi yardımla bu isteklerin yerine gelmesinin mümkün olduğunu düşünmüştür. Bu düşüncede bahsedilen ilahi yardımın temelini de mesîhçilik anlayışı oluşturmuştur. İslam dünyasında Emeviler döneminden itibaren günümüze kadar etkili olan toplumsal sorunlar ilahi bir yardım, beklenen bir kurtarıcı anlayışını ortaya çıkarmıştır. İslam medeniyetinde bu kurtarıcının adı mehdîdir ve bir başka kurtarıcı olarak İsa mesîhten bahsedilmektedir.¹²⁷ Bunun sebebi farklı kültürlerle karşılaşan Müslümanların, mesîhçi kültürün etkisinde kalmasıdır ki bu da ayet yorumlamalarına yansımıştır. Örneğin "... *Fakat sen beni vefat ettirdikten sonra onların halini bilip gören sadece sensin...*"¹²⁸ ayetindeki vefat kelimesi, nüzul-i İsa hadisesinden sonra tekrar öldürülmesi şeklinde yorumlanmıştır.¹²⁹ Söz konusu yorumlarda Kitab-ı Mukaddes'te yer alan mesîh

¹²³ Sünnetci, *Kıyamet Alametlerinin Akli ve Naki Temelleri*, 15.

¹²⁴ Berzencî, *el-İşâ'a li-eşrâti's-sâ'a*, 274-283.

¹²⁵ İbn Mâce, "Fiten", 33.

¹²⁶ Çelebi, "İsâ (Kelâm)", 22/472; Akman, "Kelâm Perspektifinden Kıyamet Alametlerinin Mahiyeti", 203.

¹²⁷ Özkan, *Müslüman Kelamında Kıyâmet Alametleri*, 75.

¹²⁸ el-Mâide 5/117.

¹²⁹ Mehmet Ünal, "Tefsir Kaynaklarına Göre Hz. İsa'nın Ölümü, Ref'i ve Nüzülü Meselesi", *İslamiyat* 3/4 (2000), 137.

tasavvurunun izleri açıkça görülmektedir ki bu da Kur'ân'ın asıl mesajından uzaklaştığının göstergesidir. Zira Kur'ân'ın maksadına uygun yorum yapılmış olsaydı Allah'ın inkarcılara karşı Hz. İsa'yı muhafaza edeceğine ve onun şanını yücelteceğine dair bir vaatte bulunduğu söylenmesi gerekirdi.¹³⁰

İsa mesîhin yeryüzüne nüzulünden sonra insanlara şifa vermek, körleri iyileştirmek, sağırıkları gidermek gibi pek çok mucize göstereceğine dair bir inanç yer almaktadır. Bu inanca göre Hz. İsa kavmini ve diğer milletleri kurtarmak için gelecek ve insanları hidayete çağıracaktır. Nakledilen rivayetlere göre İsa mesîh Şam Cami'inin beyaz minaresine inerek deccâli öldürecek ve sabah namazına da Kudüs'e gelecektir. Daha sonra Yahudi ve Hıristiyanları öldürecek, yeryüzünde yalnızca Müslümanlar kalacaktır. Kırk yıl yaşadktan sonra O da ölecek ve Hz. Peygamber'in kabrinin yanına defnedilecektir.¹³¹

Mesîh inancının sosyal etkilerinden biri olarak gelişen Kadıyaniliğin kurucusu Mirza Gulam Ahmed de Hz. İsa'nın gelmeyeceğini ve Hz. Peygamber'in müjdelediği İsa'nın kendisi olduğunu söylemiştir. Ona göre “ *İçlerinde bulunduğum sürece onların yaptıklarına tanık idim. Fakat sen beni vefat ettirdikten sonra onların halini bilip gören sadece sensin. Sen her şeye şahitsin*”¹³² ayeti Hz. İsa'nın öldüğünü belirtmektedir. Üstelik İsa mesîh ile ilgili hadislerde bedenen gökyüzüne yükseltildiğine işaret eden herhangi bir rivayet bulunmamaktadır. Günümüzde pek çok tabileri bulunan Mirza Gulam Ahmed dünyanın farklı ülkelerinde eylemler gerçekleştirmiştir.¹³³

Hz. İsa'nın nüzülü hakkında Ehl-i Kitap'tan nakledilen ahad haber derecesindeki rivayetler ve müphemlik içeren ayetler dikkate alındığında, bu meselenin inanılması zorunlu iman esaslarından biri olmadığını söylemek mümkündür. Ancak konu hakkında fazlaca hadis rivayeti olması, İsa mesîhin kıyamete yakın yeryüzüne döneceğinin tamamen inkar edilemeyeceğini göstermektedir.¹³⁴

¹³⁰ Mahmut Şeltut, “Hz. İsa'nın Göğe Yükseltilmesi ve Tekrar Dönüşü”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 7/21 (2005), 293-294.

¹³¹ Ethem Ruhi Fırlalı, “Mesîh ve Mehdi İnancı Üzerine (Mezhepler Tarihi Açısından Bir Bakış)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (1981), 196.

¹³² el-Mâide 5/117.

¹³³ Fırlalı, *Kadıyanilik*, 125.

¹³⁴ Fırlalı, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, 10-12; Çelebi, *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, 98-100; Yavuz, “Kıyamet Alametleri”, 25/524.

1.2.5. Mehdî

Mehdî kavramı sözlükte doğru yolu bulmak, yol göstermek, rehberlik etmek anlamına gelen “hüdâ” kökünden türemiş bir sıfattır ve hidayete erdirilmiş, kendisine doğru yol gösterilmiş kişi şeklinde tarif edilmektedir.¹³⁵ Muaviye b. Ebu Süfyan’ın ölümünden sonra iç savaşlar çıktığı esnada, “İslam’ı asıl özelliğine kavuşturacağı beklenen kurtarıcı” manasında da mehdî kavramı kullanılmıştır. Abdullah b. Zübeyr’in ıslah çalışmaları da mehdî düşüncesinin şekillenmesinde etkili olmuştur.¹³⁶ Mehdînin çıkmasından kastedilenin, insanın kendi faniliğini idrak ederek bütün benliğini terk etmesi vasıtası ile akli küllinin ve ruhu azamın insanda tezahürü olduğu söylenmektedir.¹³⁷ Büyük dinlerde olduğu gibi ileride gelecek bir kurtarıcı inancı ilkel dinlerde de görülmekte, bu inanç bir nevi tarihte ve günümüzde bazı dini siyasi hareketlerin güç kaynağı haline gelmektedir.¹³⁸

Batılı araştırmacılar kökleri ve gelişimi açısından mehdî kavramı hakkında iki görüş ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerden ilki, mehdî inancının ilk olarak Sümerlerde doğduğu, Mısırlılarda ve Babillilerde gelişerek bu iki yoldan dünyaya yayıldığı fikridir ve bunun da ilk örnekleri Kral I. Sargon’da ve Hammurabi’de görülmektedir. İkincisi her dinin kendi içerisindeki sosyolojik, psikolojik ve tarihi şartlara göre mehdî inancının doğup geliştiği görüşüdür. Örneğin Hinduizm inancında mehdîliğin kökeni Tanrı Vişnu’nun Kalki adıyla gelecekteki Avatarasına ve zaman betimlemesine dayanırken, İslamiyet’te dört halife döneminin peşinden çıkan iç savaşların tarihi, siyasi ve psikolojik etkilerin belirmesi buna neden olmuştur.¹³⁹

Yahudi kaynaklarından Tekvin kitabında, Hz. İbrahim’in zürriyetinden seçilmiş kişiler aracılığıyla bütün dünyaya ilahi maneviyatın hakim olacağı müjdelenmiş ve bu kişilerin Hz. Hacer ve Hz. İsmail’in soyundan gelen on iki imam olduğu bildirilmiştir.¹⁴⁰

¹³⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 31: 353-354; Ferit Develioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 2000), 602.

¹³⁶ İsmail Hakkı Ünal, “Hz. Peygamber’in Dilinde Konuşturulan Tarih: ‘Yere Batırılacak Ordu’ Rivayeti”, *İslamiyat* 1/2 (1998), 49-50; Akman, “Kelam Perspektifinden Kıyamet Alametlerinin Mahiyeti”, 198.

¹³⁷ Şaşa, “Niyazi Mısırî’nin Perspektifinden Kıyamet Alametleri”, 1/591.

¹³⁸ Ekrem Sarıkçıoğlu, “Mehdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 28/369; Cemil Hakyemez, “Mehdî Düşüncesinin İtikadileşmesi Üzerine”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/5 (2004), 129; Ahmet Aktaş - Necati Sümer, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Mehdî Algısı (Siirt Üniversitesi Örneği)”, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2018), 74-75.

¹³⁹ Sarıkçıoğlu, “Mehdî”, 28/369-370.

¹⁴⁰ Tekvin.12/1-4; 16/14; 17/20.

Aynı şekilde İşaya kitabında da mehdînin gelişiyle adaletin ve emniyetin gerçekleşeceği sembolik bir Şekilde anlatılmıştır.¹⁴¹ Tekvin ve İşaya’da yer alan bu açıklamalar, Hz. Peygamberden nakledilen rivayetlerle örtüşmektedir. Dolayısıyla bu pasajlarda zikredilen kişinin mehdî olduğunu söylemek mümkündür. Hıristiyan düşüncesinde ise mesîh inancından bağımsız bir mehdî inancı yer almamaktadır. Onlara göre Hz. İsa yeryüzüne dönerek hakimiyeti sağlayacaktır.

Yahudi ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi İslamiyet’te de beklenen kurtarıcı düşüncesi geçmişten beri var olmuştur. Bu düşüncenin temelinde dünyanın sonu geldiğinde yeryüzünde artacak siyasi, dini, ahlaki bozulmaları sonlandıracak bir kurtarıcı inancı bulunmaktadır. Mehdî inancının kökenine dair bir görüşe göre, bu inanç İslam dinine muhalefet eden bazı mezhepler, Yahudilik, Mecusilik, Hıristiyanlık ve Maniheizm aracılığıyla Müslümanlar arasında yayılmıştır.¹⁴² Aynı Şekilde Mezopotamya mitolojisinden Yahudi ve Hıristiyanlara geçen mehdî inancının, bu iki din mensuplarından Müslümanlara etki ettiğini düşünenler de olmuştur.¹⁴³ Bazı araştırmacılar da mehdî kelimesinin, mesîh kavramının İslamileştirilmiş hali olduğunu iddia etmiştir.¹⁴⁴ Ancak neredeyse bütün dinlerde mit ve kurtuluş ideali olarak bir kurtarıcı inancı bulunduğu göz önüne alınırsa söz konusu iddiaların doğruluğunu kabul etmek isabetli değildir.¹⁴⁵

Kur’ân-ı Kerim’de doğrudan mehdî kavramı yer almasa da, kelimenin kökeni olan hdnin anlamına uygun birtakım ayetler bulunmaktadır. “İşte o peygamberler, Allah’ın hidayete erdirdiği kimselerdir. şu halde onların rehberliğine uy”¹⁴⁶ ayeti buna örnek teşkil etmektedir. Öte yandan Kur’ân’da mehdîye işaret ettiği düşünülen bazı ayetler de bulunmaktadır. Örneğin Muhammed et-Tsi “Oysa biz o ülkede güçsüz dşrlenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak, onları (lkelerinin) vrisleri

¹⁴¹ İşaya.11/1-10.

¹⁴² İbn Hazm, *El-Fasl: Dinler ve Mezhepler Tarihi*, ev. Halil İbrahim Bulut (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 3: 442.

¹⁴³ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkiye Sosyal Tarihinde İslam’ın Macerası* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2015), 46.

¹⁴⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Selçuklular Osmanlılar ve İslam Tespitler, Problemler, neriler* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2017), 35.

¹⁴⁵ Ethem Ruhi Fığlalı, “Mesîh ve Mehdî İnancı zerine (Mezhepler Tarihi Açısından Bir Bakış)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (1981), 196-197.

¹⁴⁶ el-En’âm 6/90.

kılmak istiyorduk”¹⁴⁷ ayetinin bazı müfessirler tarafından mehdî ile bağdaştırıldığını ifade etmiştir.¹⁴⁸

Hadis kaynakları incelendiğinde Buhârî, Müslim ve Malik b. Enes gibi alimlerin mehdî ile ilgili rivayetlere değinmezken; Taberânî, Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, İbn Mâce gibi alimlerin bu konudaki rivayetlere yer verdiği görülmektedir.¹⁴⁹ Bu rivayetlerde sika olmayan bazı ravilerin bulunduğu “*Dünyanın ömründen sadece bir gün kalsa bile Allah benim Ehl-i beytimden bir adam gönderecektir. O dünyayı daha önce zulümle olduğu gibi adaletle dolduracaktır.*”¹⁵⁰ gibi hadisler Hz. Peygamber’e isnad edilmiştir. Aynı şekilde ahad haber olduğu bildirilen bir hadiste Ebu Said el-Hudri’den rivayetle Hz. Peygamber, “*Şüphesiz ümmetimin içinde mehdî çıkacak, beş veya yedi veya dokuz sene yaşayacaktır.*”¹⁵¹ buyurmuştur. Sıhhati tartışmalı olan bu rivayetlerin bazılarında Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan’ın soyundan gelmesi beklenen kurtarıcının isminin Resul-i Ekrem’in ismine; babasının isminin de onun babasının ismine uyacağına ve zulmün hakim olduğu dünyaya adalet getireceğine yönelik bilgiler bulunmaktadır.

İbn Mâce ve Hakim, Enes b. Malik’ten rivayetle Hz. Peygamberin, “*İşler gittikçe şiddetlenecek/sıkıntıya girecek, dünya gittikçe sırt çevirecek, insanlar da hırs gittikçe artacak, kıyamet ancak insanlardan en kötü olanların başına kopacaktır. Meryem oğlu İsa’dan başka mehdî yoktur*”¹⁵² buyurduğunu nakletmişlerdir. Ebu Saîd el-Hudri, mehdînin cismanî özellikleri ve gönderilme sebebi hakkında Hz. Peygamber’den, “*mehdî bendendir. O, alnı açık burnu incedir. Zulümle dolu dünyayı adaletle dolduracak ve yedi sene hüküm sürecektir.*”¹⁵³ hadisini rivayet etmiştir. Hâkim Müstedrek adlı eserinde bu hadisle ilgili Müslim’in şartlarına göre sahih olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁴

¹⁴⁷ el-Kasas 28/5.

¹⁴⁸ Ebû Ca’fer Muhammed et-Tûsî, *et-Tibyân fî tefsîri'l-Çur’ân*, thk. Ahmet Habib Kasir el-Âmili (Beyrut: İhyau’t-Turasi’l-Arabi, ts.), 8: 129.

¹⁴⁹ Yusuf Şevki Yavuz, “Mehdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/371; Muhammed Cihad Oruç, *Mehdîlik Düşüncesinin İslam Mezheplerindeki Yansıması* (Şırnak: Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 44; Aktaş - Sümer, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Mehdî Algısı (Siirt Üniversitesi Örneği)”, 76.

¹⁵⁰ İbn Mâce, “Fiten”, 34.

¹⁵¹ Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *el-Câmi’u’s-Şahîh*, thk. Muhammed Ahmed Şakir (Kahire, 1356), “Fiten”, 52.

¹⁵² İbn Mâce, “Fiten”, 24.

¹⁵³ Ebû Dâvud, *es-Sünen*, thk. Muhyiddin Abdülhamîd (Beyrut: Dâru’l-Fikr, ts.), “Mehdî”, (No. 4265).

¹⁵⁴ Hâkim, *el-Müstedrek ‘ale’s-Şahîhayn*, ts., 5/19 (No. 8734).

Mehdî kavramı erken dönemlerde inanç konusuna dönüşmüştür. Araştırmalara göre ilk olarak Abdullah b. Sebe taraftarları Ali b. Ebu Talib'in ölmeyip, kıyamet kopmadan zulüm ile dolan yeryüzünü adaletle dolduracağını iddia etmiştir. Daha sonra Abdullah b. Sebe Ali b. Ebu Talib'in peygamber olduğunu iddia etmekle kalmayıp zamanla onu ilahlaştırmıştır.¹⁵⁵ Ancak asıl mehdî inancı İslam toplumunda Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinden sonra, Ka'b el-Ahbar'ın Yahudi inancından getirmiş olduğu rivayetler sebebiyle çıkmıştır.¹⁵⁶

İslamiyet'in ilk dönemlerinde kaleme alınan Ehl-i Sünnetin kelim kaynaklarında olumlu veya olumsuz hiçbir şekilde mehdî konusuna değinilmemiştir. İmam Mâtürîdî, İmam Eş'arî, Ebû Hanife gibi büyük alimlerin ve onların çağdaşlarının eserlerinde de bu hususla ilgili bilgi verilmemiştir. Ehl-i Sünnet açısından mehdî inancı zarûrât-ı dîniyyeden sayılmamıştır. Mehdî inancı Allah'a, Peygambere, kitaplara iman gibi temel inanç esaslarından sayılmadığı için mehdîye inanan birinin dinden çıktığını söylemek de mümkün görülmemiştir.¹⁵⁷ Bunun yanı sıra mehdî inancına değinen Sünni kaynaklarda konuyla ilgili bazı hususlar ön plana çıkmaktadır. Buna göre mehdî, kıyamet gerçekleşmeden dünyaya dönecek ve Mekke'de mehdîliğini duyuracaktır. Yedi yıl devam edecek olan yönetimi esnasında zulmü sonlandırıp yeryüzünde adalet hakim olacak, dünya barış ülkesi olup herkes onun sayesinde Müslüman olacaktır. Yönetiminin sonunda İsa mesîh, Şam Emeviyye Camii'nin doğusundaki beyaz minareye inerek deccâli öldürecek. Mehdî cizye uygulamasını yok sayacak, Yahudi ve Hıristiyanları İslam'a davet edecek kabul etmeyenleri de öldürecek.¹⁵⁸

Kādî Abdülcebbar, İbn Haldûn, M. Reşîd Rızâ gibi alimler mehdînin geleceğine dair nakli ve akli delillerin bulunmadığı gerekçesiyle onun geleceğini kabul etmemektedir. Onlara göre bu konudaki rivayetler zayıf veya mevzu hadis

¹⁵⁵ Ayhan Işık - Oğuz Bozoğlu, "Kıyamet Alametleri", *Sistemik Kelam*, ed. Hüseyin Aydın - Sefa Bardakçı (İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2019), 363-364.

¹⁵⁶ Ebu'l Hasan el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Beirut: Mektebetü'l-Asriyye, 1411), 15; Aktaş - Sümer, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Mehdî Algısı (Siirt Üniversitesi Örneği)", 77; Metin Ziya Köse - Mihriban Artan, "Müslümanlar Nezdinde Mehdî Tasavvuru: 610-765 Yılları Arasında Köken ve Etkiye Dair Tespitler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 98 (2021), 176.

¹⁵⁷ Ali Coşkun, *Mehdîlik Fenomeni* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2004), 96.

¹⁵⁸ Ömer Faruk Teber, "Kadiyanilik", *İslam Mezhepleri Tarihi*, ed. Mehmet Ali Büyükkara (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset, 2010), 192-193.

derecesindedir.¹⁵⁹ İbn Haldun mehdîlik konusunu tasavvufçuların yorumları, hadisler bağlamında ve sosyolojik gözlemler neticesinde asabiyet teorisine dayandırmıştır. Mukaddimesinde mehdîlikle ilgili hadisleri bir araya getirmiş ve bunları değerlendirmeye tabi tutarak zayıf hadis olması bakımından birçoğunu tenkit etmiş ve bu konudaki görüşlerini cerh ve ta'dil yöntemlerine uyararak güçlü yorumlar yapmıştır.¹⁶⁰ İbn Haldun çoğunluğun aksine mehdî konusunda rivayet edilen hadislerin tamamını reddetmeyip, zayıf bir ihtimal de olsa mehdînin varlığını kabul etmiştir.¹⁶¹

Mehdîlik inancı Sünni çevrede yaygınlaşmamış olsa da Şii akidenin temelini oluşturmaktadır. Şiiler İslam camiasında mağduriyet yaşadıkları fikriyle bir kurtarıcı inancı benimsemişlerdir. Bu nedenle birçok Şii fırkada mehdîlik inancı yaygınlaşmış ve her fırkanın ayrı bir mehdî şahsiyeti oluşmuştur.¹⁶² Bilhassa İmamiyye fırkasında miladi dokuzuncu yüzyıldan itibaren mehdî düşüncesi yerleşerek, inanç esaslarının temel ilkelerinden biri haline gelmiştir.¹⁶³ Bu fırkaya göre on ikinci imam Muhammed b. el-Hasan, mehdî olarak yeryüzüne geri geldiğinde Ehl-i beyte düşmanlık yapanlardan intikam alacağı gibi, gaybet süresi boyunca da taraftarlarına, düşkünlere ve hastalara yardım etmiştir.¹⁶⁴ Mehdînin geleceğine dair “gayba iman eden müttakiler”¹⁶⁵, “yeryüzüne vâris olacak salih kullar”¹⁶⁶ ve “Allah’ın getireceği umulan fetih”¹⁶⁷ gibi Kur’ân’da yüzden fazla ayet bulunmaktadır.

Günümüz alimlerinden Süleyman Ateş’e göre, mehdî kavramı hidayete ulaştırın kimse anlamında kullanıldığında, her devirde İslam için savaşan ihlaslı kimselerin mehdî olarak vasıflandırılması mümkündür.¹⁶⁸ İslam düşüncesinde kat’î delillere dayanmayan mehdî inancı, İslam tarihinde birçok siyasi problemin temelini oluşturmuştur. Nitekim iktidarı elde etmek isteyen kimselerin, kendisini mehdî ilan

¹⁵⁹ Ali Sâmî en-Neşşâr, *Neş’etü'l-fikri'l-felsefî fi'l-İslâm* (Kahire, 1977), 2: 227; Kādî Abdülcebbar, *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-'adl* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-İlmiyye, 2012), 2: 183; Yavuz, “Mehdî”, 28/373.

¹⁶⁰ İbn Haldun, *Mukaddime* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1984), 593.

¹⁶¹ Muhammed Bihişti Elçani, *İbn Haldun'un Mehdîlik Anlayışı ve Eleştirisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 71.

¹⁶² Hakyemez, “Mehdî Düşüncesinin İtikadileşmesi Üzerine”, 136-137; Aktaş - Sümer, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Mehdî Algısı (Siirt Üniversitesi Örneği)”, 77.

¹⁶³ Hakyemez, “Mehdî Düşüncesinin İtikadileşmesi Üzerine”, 136-137; Işık - Bozoğlu, “Kıyamet Alametleri”, 364.

¹⁶⁴ Yavuz, “Mehdî”, 28/372.

¹⁶⁵ el-Bakara 2/2-3.

¹⁶⁶ el-Enbiyâ 21/105.

¹⁶⁷ el-Mâide 5-52.

¹⁶⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 13: 104.

ederek Müslümanlar arasında fitneye ve savaflara sebep olduğu bilinmektedir. Böyle bir durumda birlik olup harekete geçmesi gereken Müslümanlar, bu zulmü ancak mehdînin giderebileceği düşüncesinden hareketle bir kurtarıcı beklentisine girmiştir.

1.2.6. Deccâl

Deccâl sözlükte bir şeyi örtmek, yaldızlamak veya boyamak anlamındaki “deci” kökünden türemiş bir sıfat olup, klasik kaynaklarda ahir zamanda ortaya çıkıp olağanüstü olaylar göstererek bazı insanları yoldan saptıracağına inanılan kişi şeklinde tanımlanmaktadır. Aynı zamanda yalancı mesîh, ümmetin sonunda ortaya çıkacak bir Yahudi ya da büyüyle hak ile batılı karıştıran anlamında da kullanılmaktadır.¹⁶⁹ İslam düşüncesinde deccâl kavramının açık bir tanımının yapılmamış olması, insanların düşünme, araştırma, aklını kullanma gibi melekelerinin açığa çıkmasını amaçladığını göstermektedir.¹⁷⁰ Herman Günkel, deccâl inancının kökenini Eski Babillere kadar götürmektedir. Bazıları ise bunu Eski İran’da sürekli mücadele halindeki iyilik ve kötülük tanrıları Ahura Mazda - Angra Mainyu’ya dayandırmaktadır. Buna göre deccâl inancı MÖ. ikinci yüzyılda Yahudiliğe, oradan da Hıristiyanlığa geçmiştir.¹⁷¹

Kıyamet kopmadan kısa bir zaman önce yeryüzünde ortaya çıkacağına, insanlığı olumsuz ve kötü hedeflere yönelteceğine ve tüm dünyayı etkisi altına alacağına inanılan deccâl, yıkıcı gücün sembolik ismi olarak görülmektedir. Ayrıca mehdînin rakibi ve düşmanı olarak nitelenmektedir. Bunun bir yansıması olarak da mehdî, kıyamet kopmadan bir süre önce ortaya çıkarak insanlara doğru yolu gösterecek, deccâli bizzat ortadan kaldıracak ve tüm dünyada İslam’ı egemen kılacağına inanılan kurtarıcı şeklinde tasvir edilmektedir.¹⁷²

Dünyanın sonu geldiğinde kötü bir kişinin yönetimi ele geçirerek insanlara ağır işkenceler yapması ve nihayetinde iyiler tarafından etkisinin kırılarak mağlup edilmesi şeklinde anlatılan deccâl anlayışı, başta Hıristiyan ve Yahudi teolojisi olmak üzere pek çok dinde görülmektedir.¹⁷³ Deccâl Yahudiler tarafından kurtarıcı olarak inandıkları

¹⁶⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 11: 236; Kürşat Demirci, “Deccâl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019), 9/67.

¹⁷⁰ Hasan Laçın, *Kandırılan Müslümanlar-Mesîh ve Mehdî Yalanı* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2010), 84.

¹⁷¹ Said Eyyüb, *Deccâl Komplosu: Üç Büyük Dinin Kaynaklarına Göre Deccâl'in Tarihi*, çev. M Fatih Albayrak (İstanbul: Sır Yayınları, 2000), 10.

¹⁷² Laçın, *Kandırılan Müslümanlar-Mesîh ve Mehdî Yalanı*, 81.

¹⁷³ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdî Tasavvurları* (Samsun: Sidre Yayınları, 1997), 91-94.

mesîhin karşıtı olarak görülmüştür. Yahudiler dini sözlüklerinde Amilus adıyla anılan deccâli, onlara zulmeden Antiochus Epiphanes, Neron, Kaligula ve Pombey gibi yöneticilerle bağdaştırmışlardır.¹⁷⁴ Mesîh ile deccâl önderliğinde yaşanacağı iddia edilen Armageddon Savaşına, Kitab-ı Mukaddes'in muhtelif yerlerinde değinilmiştir. Bu inanışa göre deccâlin önderliğini yaptığı kötülük güçleri kuzeyden İsrail'e taarruz ederek her şeyi yakıp yıkacaktır.¹⁷⁵ Mesîhin Süleyman Mabedini yeniden inşa etmesinden sonra, deccâl inanmayan kişileri de etrafında toplayarak Kudüs çevresinde mesîhin ordusu ile savaşıacak ve yenilecektir.

Hıristiyanlıkta deccâl Kitab-ı Mukaddes'te geçen Yuhanna mektuplarında "anti-christ" kavramıyla mesîhin düşmanı olarak yer almıştır.¹⁷⁶ Yeni Ahit'in pek çok yerinde geçen deccâl, ahir zamanda ortaya çıkacak düşman olarak telakki edilmiştir.¹⁷⁷ Hıristiyanlıktaki deccâl anlayışı da genel anlamda Yahudilerin dini metinlerinde yer alan anlayışa dayanmaktadır.¹⁷⁸ Ancak onlardan farklı olarak deccâlin ilk olarak barış yanlısı olarak ortaya çıkacağına ve daha sonrasında Yahudilere karşı saldırıları kazanacağına inanılmaktadır. Deccâl Filistin'deki Yahudilerin büyük bir kısmını öldürdükten sonra, mesîhin yeryüzüne döndürülmesiyle iki taraf arasında deccâlin kaybedeceği Armageddon Savaşı yaşanacaktır.¹⁷⁹ Hıristiyanlar zaman içerisinde milenyum inancının etkisinde kalarak, İslam'ı kendilerine bir tehdit olarak görmüş ve bu doğrultuda deccâl vasfının karşılığına Müslümanları koymuştur. Bu anlayış doğrultusunda deccâl olduğuna inanılan Müslümanlarla savaşmak gayesiyle Haçlı seferlerini düzenlemişlerdir.¹⁸⁰

İslam dininde deccâl inancı, kıyamet alametlerinden olması sebebiyle diğer dinlere nazaran geniş yer kaplamıştır. Öte yandan Hz. Peygamberin deccâl hakkında geçmiş dönemlerde bilinmeyen niteliklerini açıklaması konunun önemini artırmıştır. Ashabtan bir kimsenin bu konudaki rivayetler hakkında "*Allah Resulü deccâli bize o kadar dehşetli anlattırdı ki biz onu yakındaki hurmalıktan zannederdik*"¹⁸¹ dediği

¹⁷⁴ Demirci, "Deccâl", 9/67-68; Mustafa Bıyık, "Hıristiyan Teolojisinde Deccâl ve Yecüc Mecüc Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (2007), 59-60.

¹⁷⁵ Hezekiel.38/2-9.

¹⁷⁶ I. Yuhanna, 2/18-22, 4/3; II. Yuhanna, 7.

¹⁷⁷ Matta, 12/28; Luka, 11/20; Vahiy, 12/8, 13/1, 16/13, 20/1-7; Selânikliler'e II. Mektup, 2/3-12.

¹⁷⁸ Bıyık, "Hıristiyan Teolojisinde Deccâl ve Yecüc Mecüc Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme", 56.

¹⁷⁹ Vahiy.13/16-17; Daniel.7/21; Zekeriya.13/8-9.

¹⁸⁰ Bıyık, "Hıristiyan Teolojisinde Deccâl ve Yecüc Mecüc Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme", 61.

¹⁸¹ Müslim, "Fiten", 110.

bilinmektedir. Hz. Peygamber'in gerçekleşmedikçe kıyametin kopmayacağı on büyük alamet arasında zikrettiği deccâl¹⁸², Nesâî'nin es-Sünen'i haricindeki kaynaklarda isim olarak geçmektedir. Mesele hakkında aralarında Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr b. Âs, Hz. Âişe, Abdullah b. Mes'ûd ve Ebû Hüreyre gibi sahabelerin yer aldığı yirmi beş civarında ravinin rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayetlerde deccâlin kıyamet alametlerinden olduğu, İbn Sayyad¹⁸³ gibi kimliği belli birisi veya birden fazla şahsı temsil ettiği söylenmiştir. İbn Hacer el-Askalânî (ö.852/1449), deccâl ile ilgili rivayetlerden bazılarının Ehl-i kitaptan alındığını ifade etmiştir.¹⁸⁴

Hadis kaynaklarında deccâl kavramı kıyamet alametlerinden biri ve insanlık tarihinin en büyük fitnesi olarak geçmektedir.¹⁸⁵ Deccâl ile ilgili sahih rivayetler olsa da zayıf ve mevzu hadisler de bulunmaktadır. Öte yandan temel hadis kaynaklarının tamamına yakınında bu konuya değinilmiştir. Ma'mer b. Râşid (ö.153/770) Musannef'inde ilk defa deccâle bir bâb olarak yer vermiştir. İlerleyen dönemde bu konuda müstakil eserler de oluşturulmuştur.¹⁸⁶ Söz konusu hadis rivayetlerinde deccâlin ortaya çıkacağı mekan ile ilgili birtakım bilgiler mevcuttur. Bu bilgilere göre Horasan, Isfahan, Şam veya Irak bölgelerinden birinde çıkacağına yönelik ihtimaller bulunmaktadır.¹⁸⁷ Ayrıca "*Deccâlin cenneti ateş, ateşi ise cennettir*"¹⁸⁸ hadisinde olduğu gibi, onun insanları büyülediği ve olayları farklı boyutlarda gösterebildiğini zikreden rivayetler de vardır.

Deccâl ile ilgili hadislerde, onun fiziki ve ruhi betimlemesi yapılmakta, alnında "kâfir" veya "kfi" yazısının olduğu ve mümin olanların veya gerçekleştirdiği işlerden memnun olmayanların bu yazıyı okuyabileceği söylenmektedir.¹⁸⁹ Teninin kızıl, parlak beyaz veya esmer renkte olduğu, heybetli, cüsseli veya kısa boylu bir vücuda sahip olduğu, bir gözünün patlamış üzüm tanesine benzediği veya kör olduğu belirtilmiştir. Bununla beraber su ve ateşten iki nehir olduğu ateşin gerçekte su, suyun ise ateş olduğu

¹⁸² Müslim, "Fiten", 39; Tirmizî, "Fiten", 21; Ebû Dâvûd, "Melâhim", 12.

¹⁸³ Buhârî, "Cihad", 72.

¹⁸⁴ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buhârî*, thk. Şeyh Abdülaziz b. Abdillâh Bâz (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996), 15: 269.

¹⁸⁵ Buhârî, "Fiten", 26; Müslim, "Fiten", 39.

¹⁸⁶ Alparslan Kartal, "Cerh-Ta'dil İlminde 'Deccâl' Kavramının Kullanımı", *Usûl İslâm Araştırmaları Dergisi* 35 (2021), 143.

¹⁸⁷ Tirmizî, "Fiten", 57; Müslim, "Fiten", 34-110.

¹⁸⁸ Müslim, "Fiten", 109.

¹⁸⁹ Buhârî, "Fiten", 24.

söylenmiş, yaptığı kötülükler anlatılmış ve sonunda yeryüzüne inecek olan Hz. İsa tarafından etkisiz hale getirileceği haber verilmiştir.¹⁹⁰

Hadis rivayetlerine bakarak deccâlin ortaya çıkacağı vakitle ilgili net ve kesin bir zaman belirtmek mümkün görülmemektedir. Ancak Hz. Peygamber'den aktarılan şu hadislerde deccâlin ortaya çıkacağı dönemin manevi ortamından bahsedilmektedir: “*O günler, iman ve küfrün açıkça kamplaştığı, kesin hatlarla birbirlerinden ayrıldıkları günlerdir*”¹⁹¹ “*O günler, akılların çelindiği günlerdir. İnsanlar birbirlerini öldürürler. Öyle ki kişi komşusunu, amcaoğlunu, yakınıni öldürür de öldüren de, öldürülen de niçin olup bittiğini bilmezler.*”¹⁹² İmam Süyûtî (ö.911/1505) onun herhangi bir yüz senenin başında çıkacağını, belirtilen bu yüz senenin hangi yüz sene olduğunun kesin olarak bilinemediğini bahsetmiştir.¹⁹³ Bu konu hakkında Kütüb-i Sitte’de geçen bazı rivayetlerde deccâlin zuhurunun İstanbul¹⁹⁴ ve Rum diyarı¹⁹⁵ fethedildikten sonra gerçekleşeceği bildirilmiştir.

Kur’ân-ı Kerîm’de deccâl ile ilgili kesin açıklamalar olmamakla beraber, bazı alimler Kur’ân’da deccâlden bahsedildiğini ifade etmişlerdir. Buna göre en‘âm suresinin 158. ayetinde inkarcıların kendilerine meleklerin, Allah’ın veya O’nun bazı ayet ve işaretlerinin gelmesini bekledikleri söylenmiş ve ardından “*Ama Rabbinin ayetleri geldiği gün, daha önce iman etmemiş yahut imanında bir hayır kazanmamış kimseye, artık inanması bir fayda sağlamaz*” buyurulmuştur. Burada geçen “Rabbinin ayetleri” ifadesiyle dâbbetü’l-arz ve deccâlin ortaya çıkmasının ve güneşin batıdan doğmasının¹⁹⁶ kastedildiği Ebu Hureyre ve bazı sahabilerin rivayet ettiği hadislerde bildirilmektedir.¹⁹⁷

Kelam literatüründe deccâl meselesi erken dönemlerden beri işlenen konulardan biri olmuştur. Ehl-i Sünnetin mihenk taşı olan ve Ebu Hanife’ye ait el-Fıkhu’l-ekber adlı eserde deccâlin çıkışının hak olduğuna dair ifadeler yer almaktadır. Ehl-i Hadisin önde gelen isimlerinden Ahmed b. Hanbel başta olmak üzere Tahâvî (ö.321/933), İmam Eş‘arî (ö.324/935-36), İmam Mâtürîdî, Bâkılânî (ö.403/1013), Abdülkâhir el-Bağdâdî

¹⁹⁰ Müslim, “Fiten”, 20; Tirmizi, “Fiten”, 56-62.

¹⁹¹ Ebû Davud, “Fiten”, 1.

¹⁹² Müslim, “Fiten”, 55.

¹⁹³ Ebü’l-Fazl Celâlüddin es-Suyûtî, *el-Hâvî li’l-fetâvî* (Beirut: Dâru’l-Kitâbu’l-İlmiyye, 2000), 2: 89.

¹⁹⁴ Müslim, “Fiten”, 34.

¹⁹⁵ Ebû Dâvud, “Melahim”, 14.

¹⁹⁶ Tirmizi, “Tefsir”, 7.

¹⁹⁷ İlyas Çelebi, “Deccâl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), 9/69-70.

(ö.429/1037-38), Pezdevî (ö.482/1089) gibi Ehl-i Sünnet kelimcileri da bu görüşü desteklemiştir.¹⁹⁸ Genel kabule göre Mutezilî alimlerin çoğunluğu deccâlin varlığını ve zuhurunu kabul etmiştir. Ebu Ali el-Cübbai'nin (ö.303/916) deccâlin gerçekleştireceği iddia edilen olağandışı olayların hile türünden olduğunu¹⁹⁹ söylemesi, Kādî Abdülcebbâr'ın bu cihetteki olayların kıyametin vuku bulduğu anda meydana gelebileceğini²⁰⁰ ifade etmesi, söz konusu tezi destekler niteliktedir.

Müteahhirun dönemine gelindiğinde, bu konudaki rivayetlerin birbiriyle çelişik olması ve bir kısım zayıf isnadların bulunması gibi sebeplerle tevil yoluna gidildiği görülmektedir. Bu dönem alimlerinden Teftâzânî (ö.792/1390), rivayetlerin isnadı konusunda bir eleştiride bulunmamış, ancak meseleyi tevil ederek deccâlden maksadın şer ve fesadın yayılması olduğunu ileri sürmüştür.²⁰¹ Benzer görüşlerde bulunarak Teftâzânî'nin fikirlerini destekleyen Muhammed Abduh, Said Nursi, Mahmud Şeltut gibi alimler deccâlin belirli bir kişi olmayıp, her çağda bozgunculuğun, şerrin, bâtılın ve küfrün temsilcisi olduğunu zikretmiştir.²⁰² Son olarak modern dönemde yaşamış alimlere bakıldığında Ömer Nasuhi Bilmen, Hüseyin el-Cisr gibi zâtlar da deccâlin ortaya çıkmasını imkan dahilinde görmektedir.²⁰³

Deccâl inancına siyasi bir bakış açısıyla yorumlayan Saîd Eyyüp, siyonizmi deccâlin bir halkası olarak görmüş ve Yahudilerin de onun yardımcıları olduğunu iddia etmiştir.²⁰⁴ Muhammed Esed de bu görüşe benzer şekilde Avrupa medeniyetini deccâl ile bağdaştırmıştır. Çağdaş müfessirlerden Elmalılı Hamdi Yazır ise, Filistin'deki Yahudilere destek veren İngiltere'nin deccâl rolünü üstlendiğini düşünmüştür.²⁰⁵

Bazı alimler mehdî ve deccâlî karşılaştırarak açıklamaya çalışmıştır. Bu düşüncede olanlar mehdîyi hayrın babası, deccâl şerrin babası olarak görmektedir. Aynı şekilde mehdî Hz. İdris'in kılıcı, deccâl şeytanın kılıcıdır. Mehdî aşıkların sevgilisi, deccâl fasıkların sevgilisidir. Gazzali ahirete yüz çevirerek dünyaya aldananların

¹⁹⁸ Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü'l-ekber*, 13; Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2015), 250; Hüseyin el-Cisr, *el-Huşûnü'l-Hamîdiyye* (Kahire, 1351), 136.

¹⁹⁹ İbn Kesîr, *en-Nihâye*, 1: 120.

²⁰⁰ Kādî Abdülcebbâr, *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-'adl*, 16: 432.

²⁰¹ Sa'deddin et-Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâşid*, thk. Abdurrahman Umeyre (Beyrut: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1998), 5: 317.

²⁰² Abduh - Rıza, *Tefsîrü'l-Menâr*, 10: 475-488; Akman, "Kelam Perspektifinden Kıyamet Alametlerinin Mahiyeti", 197.

²⁰³ Cisr, *el-Huşûnü'l-Hamîdiyye*, 136; Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, 250.

²⁰⁴ Saîd Eyyûb, *el-Mesihü'd-deccâl* (Kahire: el-Fetih li'l-İlâmi'l-Arabî, 1999), 50-53.

²⁰⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6: 4172-4173.

peygamberler yolundan değil, deccâlin yolundan gideceğini belirtmiştir. Bütün bu sebeplere bağlı olarak deccâlin yeryüzünde çıkaracağı fitneler, kul ile Allah arasındaki en büyük fitnelerden biri kabul edilmiştir.²⁰⁶

Hz. Nuh'un devrinden beri yaşayan bütün peygamberler gibi Hz. Muhammed de ümmetini deccâlin fitnelere karşı uyarılmış ve dualarında onun şerrinden Allah'a sığınarak bu duayı ümmetine de öğretmiştir.²⁰⁷ Hz. Peygamberin, deccâlin fitnelerinden korunmak amacıyla Kehf suresinin okunmasını tavsiye ettiği rivayetlerde yer almaktadır.²⁰⁸ Kelam alimlerinin geneli tarafından kıyamet alametlerinden biri olarak kabul edilen deccâl, Kur'ân'da doğrudan yer almaması ve nakledilen rivayetlerin sıhhat açısından birtakım problemler içermesi sebebiyle belirli bir kişiye atfedilmemiştir. Dolayısıyla çeşitli zamanlarda küfrü ve fitneciliği temsilen bazı şahısların ve akımların deccâl olarak görülmesi ihtimal dahilindedir. Ehl-i Sünnet'e göre sübut ve delaletinde zannilik bulunan rivayetlerin inkarı küfrü gerektirmeyeceğinden, deccâlin belirli bir kişi olmadığını iddia etmek de inananların imanına zarar vermeyecektir.

1.2.7. Güneşin Batıdan Doğması

Güneşin batıdan doğması, kıyamet alametleri içerisinde büyük alametlerden sayılan ve geniş bir etki alanı oluşturacak hadiselerdendir. Bu hadise, fizik kurallarına aykırı olarak olağanüstü bir durum şeklinde değerlendirilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan "... *Daha önce inanmamış yahut inancı kendisine iyilik kazandırmamış kimseye, rabbinden bazı işaretler geldiği gün iman etmesi fayda sağlamaz...*"²⁰⁹ ayetinin de güneşin batıdan doğması olayına işaret ettiği düşünülmektedir. Elmalılı Hamdi Yazır, bu alametin imanın hangi durumlarda kabul edileceği meselesiyle bağdaştırmaktadır. Çünkü inanmamakta ısrarcı olan kimseler, kendilerini iman etmek zorunda bırakacak alametlerin gerçekleşmesini beklemektedir.²¹⁰ Bu bağlamda Yazır'a göre alametler başlasa bile kıyamet kopmazdan evvel iman edenlerin ziyana uğramayacağını düşünmektedir.²¹¹

²⁰⁶ Osman Bodur, *Buhârî Şerhlerinde Deccâl Yorumları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 20.

²⁰⁷ Müslim, "Mesâcid", 128-134.

²⁰⁸ Ebû Dâvûd, "Melâhim", 14.

²⁰⁹ el-En'âm 6/158.

²¹⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5: 520-521.

²¹¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3: 44-45.

Güneşin batıdan doğması hakkında nakledilen hadislerden birinde Hz. Peygamber Ebû Zerr'e (ra) "Ey Ebû Zerr! Biliyor musun bu güneş nereye gidiyor?" diye sormuş, Ebû Zerr (ra) "Allah ve Resulü daha iyi bilir" deyince Hz. Peygamber de

*"Arşın altına secde etmeye gidiyor. O secde için izin ister ve kendisine izin verilir. Ancak secde ettiği halde kendisinden bunun kabul edilmeyeceği zaman da yakındır. O gün gelince izin ister fakat verilmez ve kendisine: 'Geldiğin yere dön ve battığın yerden doğ' denilir. Bu (güneşin batıdan doğması) ne zaman bilir misiniz? Bu daha önce inanmamış kimseye imanının fayda vermeyeceği zamandır."*²¹²

buyurmuştur. Hz. Peygamber bir yandan konu ile ilgili sahabeyi bilgilendirirken diğer yandan da iman noktasında geç kalınmaması adına toplumu uyarmaktadır. A. Emin Seyhan güneşin batıdan doğması ile alakalı hadislerin detaylarına takılarak asıl verilen tavsiyeden uzaklaşmanın ve bu konuyu kıyamet alametlerinden biri olarak değerlendirmenin doğru olmayacağından bahsetmektedir. Ona göre burada asıl kastedilen her şeyin yörüngesinden çıkarak, evrenin tamamını etkileyecek köklü bir dönüşüm yaşanacak olmasıdır.²¹³

Mâtürîdî alimleri hadislerle sabit olan güneşin batıdan doğması hadisesinin hak olduğunu ve henüz gerçekleşmediğini ifade etmişler ve bunun ötesinde bir yorumlamada bulunmamışlardır.²¹⁴ Beyâzizâde de aynı şekilde herhangi bir fikir beyan etmeyerek konuyla ilgili rivayeti aktarmıştır. İmam Mâtürîdî, kıyâme suresinin dokuzuncu ayetindeki "güneşle ay birleştirildiği zaman" ifadesini tefsir ederken, güneşin batıdan doğması hakkında bir açıklamaya yer vermemiştir.²¹⁵ En'âm suresinin 158. ayetini izah ederken de imanının kabul edilmeme sebepleri olarak deccâl, dâbbetü'l-arz ve güneşin batıdan doğması olaylarının kişiyi iman etmeye zorlayacağını ve irade dışı gerçekleşen imanın da kabul olmayacağını belirtmiştir.²¹⁶

Büyük kıyamet alametlerinden biri kabul edilen güneşin batıdan doğması hakkında alimler birbirinden farklı yorumlar yapmıştır. Bir grup alim Kur'ân'da yer alan hadiselerle çelişmediğini düşünürken; diğer grup bunun mecazi olarak kullanıldığını ileri sürmüştür.²¹⁷ Bu konu ile ilgili Buhârî, Müslim ve Tirmizî gibi güvenilir hadis kaynaklarında yer alan rivayetler göz önünde bulundurulduğunda, Hz. Peygamber'in

²¹² Buhârî, "Tevhid", 22; Müslim, "İman", 72; Tirmizî, "Fiten", 22.

²¹³ Ahmet Emin Seyhan, *Hadislerle Kıyamet Alametleri (Envaru'l Aşikin Örneğinde)* (Isparta: Tuğra Ofset, 2006), 202.

²¹⁴ Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü'l-ekber*, 59; Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne*, 3: 355.

²¹⁵ Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne*, 5: 335.

²¹⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne*, 2: 198; Semerkandî, *Te'fîru Ebi'l-Leyş es-Semerkindî*, 282.

²¹⁷ Çelebi, *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, 100; Işık - Bozoğlu, "Kıyamet Alametleri", 358.

güneşin batıdan doğmasıyla her şeyin son bulacağı ve artık imanın fayda vermeyeceği günü kastettiğini söylemek mümkündür. Hz. Peygamber yukarıda zikredilen rivayetlerde insanlığa çok geç olmadan iman etmeleri konusunda bir tavsiyede bulunduğu, ancak ilerleyen zamanda yapılan yorumların değişmesiyle güneşin batıdan doğması olayının kıyamet alametleri içerisinde dahil edildiği görülmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de mutlaka gerçekleşeceği ve ansızın geleceği belirtilen kıyamet gününün haberini veren birtakım alametler bulunmaktadır. Kıyamet alametleri en genel tasnifi ile büyük alametler ve küçük alametler olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir. Kur'ân ayetlerinde Ye'cûc ve Me'cûc, dâbbetü'l-arz, duhân ve inşikâku'l-kamerden bahsedilmektedir. Bunların dışında İsa mesîhin yeryüzüne geri dönmesi, mehdî ve deccâlin gelişi ve güneşin batıdan doğması da büyük alametlerdendir. İslam inancında küçük alametleri takiben büyük alametlerin gerçekleşeceği, bütün alametler yaşandıktan sonra da dünyanın sona ererek ahiret hayatının başlayacağı yönünde bir düşünce mevcuttur. Ancak kıyamet alametleri hakkında var olan ayetlerin delaleti kat'î olmadığı gibi hadisler de birtakım çelişkiler barındırmaktadır. Bu sebeple kıyamet alametlerine iman meselesini bir inanç esası haline getirmek doğru olmayacaktır.

2. İKİNCİ BÖLÜM: BİR KIYAMET ALAMETİ OLARAK YE'ÇÛC VE ME'ÇÛC

2.1. Risaleler ve Müellifleri İle İlgili Bilgiler

2.2.1. Hüseyin el-Cisr – Ye'cûc ve Me'cûc Taifesi Dünyanın Ne Tarafındadır?

a. Hüseyin el-Cisr'in Hayatı

Hüseyin el-Cisr (ö.1909), 1845 yılında Lübnan'a bağlı Trablus şehrinde dünyaya gelmiştir. Küçük yaşlarda anne ve babasını kaybettiği için amcası Şeyh Mustafa el-Cisr'in yanında büyümüş ve ondan ilim tahsil etmiştir. 1863-1867 yılları arasında Ezher Üniversitesi'nde yüksek tahsilini tamamlarken hem klasik hem de modern ilimlerle uğraşmıştır. Süleyman Hanî, Hüseyin el-Mersâfi, Abdurrahman Behravî ve Abdülkadir Rafîî'den dersler almıştır.²¹⁸ Mersâfi'nin etkisinde kalan Hüseyin el-Cisr, onun bakış açısı doğrultusunda çağdaş ilimleri ve batı dillerini öğrenme, dinle alakasız örf-adetleri müsamahakâr bir üslupla eleştirme, Arap dili ve edebiyatında derinleşme fırsatı bulmuştur. Amcasının vefatı üzerine memleketinde kalarak bir yandan Halvetî tarikatının hizmetlerini yürütürken bir yandan da eserler kaleme almıştır.²¹⁹

Hüseyin el-Cisr, Osmanlı-Rus savaşlarının akabinde yabancı ilim adamlarının Beyrut ve çevresinde dinî-siyasî amaçlı okullar kurmasına mukabil, dini ve pozitif ilimlerin birlikte okutulduğu Medresetü'l-Vataniyye'yi kurmuştur. Muhammed Reşid Rıza, Kâmil el-Mikâti, Abdülkâdir Mağribî gibi birçok kişi bu medresede ilim tahsil etmiştir. Osmanlı valisinin burada okuyan talebelerin diğer medrese talebeleri gibi askerlikten muaf tutulmasını kabul etmemesiyle, üç yılın sonunda kapatılmıştır.²²⁰ Medresenin kapatılmasının ardında bir süre farklı yerlerde görev yapmış ve bu süreçte Muhammed Abduh ile de yakın bir arkadaşlık kurmuştur. Daha sonra Muhammed Kâmil Buhayrî ile ilmi meselelere değinilen *Cerîdetü Tarâbulus* gazetesini çıkarmışlardır. Bu gazetede İslam dünyasındaki siyasî ve içtimaî sorunlara sunulan

²¹⁸ Hüseyin el-Cisr, *er-Risâletü'l-Hamîdiyye*, thk. Muhammed el-Mu'tasım-Billah el-Bağdâdi (Trablus, 1998), 28-30.

²¹⁹ İlyas Çelebi, "Hüseyin el-Cisr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/537.

²²⁰ Cisr, *er-Risâletü'l-Hamîdiyye*, 27-33.

çözüm önerilerine ve İslam'a yöneltilen eleştirilerin cevaplarına değinen makaleler yazmıştır.²²¹

Osmanlı'da modern ilimlerle meşgul olan genç neslin inkârcı yönelimlere kapılmaması amacıyla yürüttüğü çalışmalarından biri olarak *Risâletü'l-Hamidiyye* eserini yazmıştır. Hüseyin el-Cisr bu eserin çok kısa bir süre içinde meşhur olmasının ardından Sultan II. Abdülhamid tarafından saraya davet edilmiştir. Bu davetten sonra padişahın talebi üzerine medreselerde okutulacak *el-Husûnu'l-Hamidiye* adlı akaid kitabını yazmıştır. Bir süre sonra saraydaki dümenlerden rahatsız olduğu için padişahın izniyle Trablus'a geri dönmüş ve burada gazete faaliyetlerine devam etmiştir.²²² Kendisini ilme adayan Hüseyin el-Cisr 1909 yılında Trablus'ta vefat etmiştir.

Hüseyin el-Cisr'in kaleme aldığı başlıca eserleri şunlardır: ²²³

1. Cerîdetü Tarâbulus
2. Risâletü'l-Hamidiyye
3. el-Husûnu'l-Hamidiye
4. Nüzhetü'l-fıkr fi Menâkıbı Şeyh Muhammed el-Cisr
5. el-İşâretü't-Taah fi Hükmi Salâti'l-Cemaah
6. Hediyyetü'l-elbâb fi Cevâhiri'l-âdâb
7. Sîret-ü Mühezzibi'd-dîn
8. Zînetü'l-Masûne

b. “Ye'cûc ve Me'cûc Taifesi Dünyanın Ne Tarafındadır?” Risalesi Hakkında Genel Bilgiler

Hüseyin el-Cisr'in *Cerîdetü Tarâbulus* gazetesinde yayımlanan makalelerinin toplandığı *Riyâdi Trablus Şam* isimli on ciltlik bir külliyyatı bulunmaktadır. Bu külliyyatta yer alan makalelerden birisi de bu araştırmada tahliline yer verilen *Ye'cûc ve Me'cûc Taifesi Dünyanın Ne Tarafındadır?* isimli risalesidir. Çalışma Mehmed Tevfik tarafından Osmanlı Türkçesine çevrilerek yayımlanmıştır. Ancak makalenin orijinal Arapça metnine ve adı geçen Mehmed Tevfik'in kim olduğu bilgisine ulaşamamıştır.

²²¹ Ramazan Biçer - Fatma Silkin, “Din-Bilim İlişkisi Bağlamında Hüseyin el-Cisr'e Göre Yaratılış”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2006), 104.

²²² İlyas Çelebi, “el-Huşûnü'l-Hamidiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/418; İlyas Çelebi, “er-Risâletü'l-Hamidiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/128.

²²³ Çelebi, “Hüseyin el-Cisr”, 18/539-540.

Hüseyin el-Cisr bu risalesinde kim olduğu ve nerede bulunduğu hakkında kesin bir bilgi bulunmayan Ye'cûc ve Me'cûc'un, Kur'ân'da da zikredildiği üzere muhakkak var olacağını ifade etmiştir. Risalede Abbasi halifelerinden Ebû Ca'fer el-Vâsiq-Billâh'ın, Ye'cûc ve Me'cûc'un Çin Seddi'nde olabileceği düşüncesiyle Çin'e iki uzman gönderdiğinden bahsetmektedir. Cisr, bu konuda Ye'cûc ve Me'cûc'un kutuplarda bulunma ihtimali üzerinde durmuş ve düşüncelerini bu doğrultuda açıklamıştır. Bu konuda yöneltilebilecek eleştirilere binaen mantıksal deliller çerçevesinde, her bir soruya karşılık cevabını aktarmıştır. Cisr'in bu risaleyi, Ye'cûc ve Me'cûc'un kutuplarda bulunduğu dair tezini savunmak ve fikirlerini insanlara ulaştırmak amacıyla kaleme aldığı açıkça görülmektedir.

2.2.2. Mûsâ Cârullah Bigiyef – Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye'cûc

a. Mûsâ Cârullah Bigiyef'in Hayatı

Mûsâ Cârullah Bigiyef (ö.1949) 1875 yılında Rusya'nın Novoçerkassk kentinde doğmuştur. Bir yandan Rus Real Devlet Lisesi'nde diğer yandan Abdullah Apanay medresesinde tahsil gördükten sonra, 1895 yılında Buhara medreselerinde felsefe, fıkıh ve riyaaziye derslerini okumuş, Kur'ân'ı ezberlemiş ve memleketine geri dönmüştür.²²⁴ Üniversiteye kabul edilmeyince Buhara, Hicaz, Mısır ve Şam'a ilim tahsili için on beş yıl süren yolculuklar yapmıştır. Bu süreçte bulunduğu medreselerde ezber ve taklidin yoğunlukta olması sebebiyle eğitim sisteminde ıslah ve yenileşme düşüncelerinden etkilenmiştir.²²⁵ 1904'te Rusya'ya geri dönerek hem hukuk fakültesine devam etmiş hem de insan hakları ve medreselerin ıslahı gibi meselelerde dergi ve gazetelere yazılar yazmıştır. Yaklaşık on üç yıl boyunca Rusya'da Türk aydınlarının ilmî, siyâsî ve sosyal faaliyetlerinde etkin rol oynamıştır.

Cârullah, 1905'te İttifakı'l-Müslimin isimli siyasi gruba katılarak Rusya'da Müslümanların düzenlediği beş büyük kurultayda bulunmuştur. 1917'de Bolşevik İhtilalinden hemen önce *İslam Şeriatının Esasları* isimli eserini yayımlamıştır. Bu

²²⁴ Mehmet Görmez, "Musa Carullah'ın Sünnet Anlayışı", *Ölümünün 50. Yıldönümünde Musa Carullah Bigiyef (1875-1949)* (I. Uluslararası Musa Carullah Bigiyef Sempozyumu, Ankara: TDV Yayınları, 1999), 20; Ahmet Kanlıdere, "Musa Carullah'ın Eserleri Hakkında Yeni Bilgiler", *Ölümünün 50. Yıldönümünde Musa Carullah Bigiyef (1875-1949)* (I. Uluslararası Musa Carullah Bigiyef Sempozyumu, Ankara: TDV Yayınları, 1999), 23.

²²⁵ Akif Savaş, *Kelamın Yenileşme Sürecinde Musa Carullah Bigiyef* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 9.

ihtilalden sonra da 5. *Umumi Rusya Müslümanları Kongresi*'ne katılmış ve kadın erkek eşitliğini destekleyen bir rapor takdim etmiştir. 1920 yılında Buhara'da Müslümanlara yapılan kültürel zorlamalara şahit olmuş ve bu doğrultuda kaleme aldığı bir eser sebebiyle Sovyet aleyhtarlığı yaptığı gerekçesiyle 1921'de tutuklanmıştır. On bir ay boyunca hapiste işkence görmüş ve çıkınca Leningrad'daki büyük camide imamlık görevine başlamıştır.²²⁶ Bu süreçte eserler telif etmeye devam eden Cârullah, 1923 yılında *İslam Milletlerine* isimli kitabı Berlin'de yayımlanınca Moskova'ya sürülmüştür. 1930'da Müslüman ulemaya yapılan işkenceler çoğalınca Rusya'dan kaçmış ve Türkiye'den geçerken Ankara'da o dönemin Başbakanı İsmet İnönü ile görüşmüştür.²²⁷ Sonraki yıllarda Doğu Türkistan, Afganistan, Finlandiya, İran, Irak, Mısır, Hindistan ve Japonya'da bulunmuştur. 1947'de Türkiye'ye gelerek bir süre burada tedavi görmüş, daha sonra Kahire'ye dönmüş ve 1949'da kimsesizler huzurevinde vefat etmiştir.²²⁸

Cârullah, içtihat serbestisini bir kenara bırakarak taklitçiliği yaygınlaştırmaları sebebiyle fıkıhçıları, felsefe ve yabancı düşüncelerin İslam akidesine karışmasından sorumlu oldukları gerekçesiyle de kelamcıları tenkit etmiştir. Doğru olmadığını düşündüğü görüşleri eleştirmekle kalmamış, doğru bir öğreti geliştirmek için eserler kaleme almıştır. Ona göre kişinin kelam ve fıkıh eğitiminden önce, Arap dili ve belagatini Kur'ân ve Sünnet bilgisi ile pekiştirmesi gerekmektedir. Cârullah için akıl her zaman çok önemli olmuş, hür bir akıl ile evrende gizli olan her şeyin idrak edilebileceğini savunmuştur.²²⁹ Öte yandan her ne kadar yenileşme düşüncesini desteklese de İslam'ın reforma ihtiyaç duymadığını vurgulamıştır. Ona göre Kur'ân ve Sünneti en doğru şekilde bilen Selefî örnek almak gerekmektedir.²³⁰ Yetmiş dört yıllık hayatına sayısız eser sığdıran Cârullah, yazdıklarında içtenliğini ve bireysel içtihatlarını aktardığını ifade etmiştir. Kaleme aldığı eserlerin yanı sıra, hayatı ve görüşleri birçok çalışmaya konu olmuştur.

²²⁶ Hamdi Mert, "Musa Carullah Bigiyef - Hayatı, Mücadelesi, Fikirleri", *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (1999), 127-128.

²²⁷ Ahmet Kanlıdere, "Mûsâ Cârullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/223.

²²⁸ Mustafa Rahmi Balaban, "Musa Carullah: Hayatı, Felsefesinden Birkaç Çizgi, Eserleri", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* 1/1-4 (1953), 174; Görmez, "Musa Carullah'ın Sünnet Anlayışı", 22-29.

²²⁹ Savaş, *Kelamın Yenileşme Sürecinde Musa Carullah Bigiyef*, 76.

²³⁰ Kanlıdere, "Mûsâ Cârullah", 31/215.

Mûsâ Cârullah'ın kaleme aldığı başlıca eserler şunlardır:²³¹

1. Târîhu'l-Kur'ân ve'l-Mesâhif
2. Umum Rusya Müslümanlarının III. Resmî Nedveleri
3. Edebiyyât-ı Arabiyye ile Ulûm-i İslamiyye, Tashîh-i Resm-i Hatt-ı Kur'ân
4. Kavâid-i Fıkhiyye
5. Rahmeti İlahiyye Bürhanları
6. Mülâhaza, Islâhat Esasları
7. İslam Milletlerine
8. İslam Şeriatının Esasları
9. Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye'cûc

b. “Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye'cûc”

Risalesi Hakkında Genel Bilgiler

Mûsâ Cârullah'ın *Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye'cûc* adlı risalesi önsöz ve on iki başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak Ye'cûc kelimesinin etimolojisine dair bilgilere yer verirken, var olan rivayetler hakkında birtakım eleştirilerde bulunmuştur. Daha sonra Yahudilerin semavî kitapları olan Ahd-i Atik ve Kitâb-ı Mukaddes'te konuyla ilgili bölümlere değinmiştir. Bu konuları ele aldıktan sonra Kur'ân-ı Kerîm ve İslam eserlerinde yer alan rivayet ve bilgileri aktararak gerekli izahlarda bulunmuştur. Son olarak Ye'cûc'un Türk olması hakkındaki fikirleri tartışıp, “Ye'cûc ve Me'cûc kimdir?” başlığında mülâhazalarını açıklamıştır.

Mûsâ Cârullah'ın bu risaleyi yazmaktaki asıl amacı Kur'ân-ı Kerîm'deki ifadeleri Yahudi kaynaklarında yer alan uydurma rivayetlerden arındırmaktır. Bu amaca yönelik eleştirel bir üslup kullanmıştır. Risalenin geneline bakıldığında Ye'cûc ve Me'cûc'un belirli bir kişi ya da grup olmadığı, aksine her dönemde farklı kişilere ya da topluluklara atfedilecek bir vasıf olarak değerlendirildiği sonucuna varılmaktadır.

2.2. Kavramsal Açıdan Ye'cûc ve Me'cûc

Dilciler Ye'cûc ve Me'cûc kelimelerinin kökeni hususunda ihtilaf etmiştir. Râğib el-İsfahânî (ö.502/1108) ve İbn Manzûr (ö.711/1311) gibi bazı dilbilimciler bu kelimenin aslen Arapça olduğunu ileri sürerken;²³² Zemahşerî ve Beyzâvî (ö.685/1286)

²³¹ Kanlıdere, “Mûsâ Cârullah”, 31/215-216.

²³² İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 1: 83.

gibi alimler ise farklı bir dilden Arapçaya geçtiğini iddia etmiştir.²³³ Bu iki kelimeyi Arapça kökenli kabul edenler “ecc” ve “mcc”den türediğini, yanmak, tutuşmak, parlak nesne, hızla koşmak ve çok tuzlu olmak gibi anlamlara geldiğini belirtmişlerdir.²³⁴ Tarihi verilere göre MÖ. 2200’lerde Sümerler ve Akadlar haydut ve hırsız topluluklar için, kuzgun ya da kargaya benzeterek “yucuc” kelimesini kullanmışlardır. Aynı şekilde soyguncu toplulukların kendi kendilerini kuzgunlar olarak adlandırmış olabileceği de rivayet edilmektedir.²³⁵

Ye’cüc ve Me’cüc’un Arapça dışında bir dilden geçtiği görüşünü benimseyenler Asurca, Aramca, Yunanca, İbranice ve Türkçe olduğu yönünde farklı izahlarda bulunmuştur. Ahd-i Atik’te geçen Gog-Magog kelimelerine nispet edenler, bu iki kelimenin İbranice kökenli olduğunu söylemektedir.²³⁶ Buna göre Magog; Yafes’in yedi çocuğundan biri²³⁷ veya bu neslini devam ettirenlerin hayat sürdüğü ülkenin adı²³⁸; Gog da Magog ülkesinin halkıdır.²³⁹ Gog Yahudilerin peşini bırakmayan ve mallarını yağmalayarak çocukları katleden bir zümre olarak adlandırılmaktadır.²⁴⁰ Aynı şekilde Batılılar da Yagug ve Magug kelimelerini kullanmaktadır.²⁴¹

Ye’cüc ve Me’cüc kelimelerinin okunuşunda da farklılıklar mevcuttur. Ebü’l Hasen el-Ahfeş (ö.215/830) hemzeli okunuşunun “Ye’cüc-Me’cüc”, hemzesiz okunuşunun “Yâcüc-Mâcüc” olduğunu belirtmiştir.²⁴² İmam Âsım (ö.127/744) ve A’mes (ö.148/765) ise yalnızca hemzeli okunduğunu iddia etmiştir.²⁴³ Taberî’nin de içinde bulunduğu bir grup dilbilimci, bu kelimelerin “Yâcüc-Mâcüc” şeklinde hemzesiz okunacağını ifade etmiştir.²⁴⁴ el-Kisâi (ö.189/805) Ye’cüc’un “ecce” kökünden türediğini çok hızlı hareket etmeleri ve zulümlerinden dolayı bu isimi aldığını

²³³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 498.

²³⁴ İlyas Çelebi, “Ye’cüc ve Me’cüc”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 43/373; Akman, “Kelam Perspektifinden Kıyamet Alametlerinin Mahiyeti”, 205.

²³⁵ Mete Firidin, *Zülkarneyn, Yecüc ve Mecüc Bilimsel Tefsiri* (İstanbul: Cinius Yayınları, 2019), 72.

²³⁶ Ahmet Emin Seyhan, “Kıyamet Öncesi Seddi Delecek Ye’cüc ve Me’cüc’un Nasıl Helak Edileceğine İlişkin Hadisler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2017), 45-57; Yasin Meral, “Ye’cüc ve Me’cüc Kelimelerinin Etimolojisine Dair”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59/2 (2018), 165.

²³⁷ Tekvin.10/2.

²³⁸ Hezekiel.38/2.

²³⁹ Hezekiel.38/1-3.

²⁴⁰ Çelebi, “Ye’cüc ve Me’cüc”, 43/374.

²⁴¹ İsmail Cerrahoğlu, “Ye’cüc-Me’cüc ve Türkler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/1 (1972), 100.

²⁴² Kurtubî, *el-Câmi ‘li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 11: 55.

²⁴³ Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 21: 170.

²⁴⁴ Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân fi tefsiri’l-Kur’ân*, 16: 16.

belirtmiştir. el-Ferrâ (ö.207/822), Ye'cûc ve Me'cûc kelimelerinin Esed kabilesinin diline ait olduğunu düşünmüştür. Me'cûc'u ise hareketleri denizin dalgalarına benzediği için “mevcü'l-bahr” kavramıyla ifade etmiştir.²⁴⁵

Yahudilikte geniş bir yere sahip olan bu kelimeler Ahd-i Atik'te oldukça sık geçmektedir. Özellikle Hezekiel'de bu konu hakkında Kudüs'ün kutsanmışlığına, Ye'cûc ve Me'cûc ordusunun atlı askerlerden meydana geldiğine, çoğunluğunun ağır elbiseli, kalkanlı, yay ve oklara sahip ve eli kılıç tutan kişiler olduğuna ve en başta Fas'a hücumu geçeceklerine yer verilmektedir.²⁴⁶ Ahd-i Atik'in muhtelif bölümlerinde Ye'cûc ve Me'cûc, Gog Magog olarak yer almaktadır. “*Yafes'in oğulları: Gomer ve Mecüc ve Maday ve Yevan ve Tubal ve Meşek ve Tires*”²⁴⁷ ifadesinde Me'cûc, Yafes'in çocuklarından biri olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda Yahudilerin Allah'a karşı gelmeleri sebebiyle, çok kuvvetli bir topluluğun reisiyle savaşacaklarını ve Allah'ın izniyle bu topluluğun ortadan kaldırılacaklarını anlatmaktadır. İsmi, yeri ve zamanı bilinmese de kuzeyde bir yerde buldukları rivayet edilmektedir.²⁴⁸ Ye'cûc ve Me'cûc Ahd-i Cedid'in Vahiy bölümünde ise, kutsal şehri ele geçirmek amacıyla İblis ile iş birliği yapacak, sayıları milyonları aşan ve yeryüzüne yayılmış olan milletler olarak zikredilmektedir.²⁴⁹

Mûsâ Cârullah *Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye'cûc* adlı risalesinde Ye'cûc kelimesinin etimolojisi hakkındaki rivayetleri açıklarken birkaç hususta şaşırdığını ifade etmiştir. Bunlardan ilki Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid'de Ye'cûc'un sadece gelecekte yaşanacak fitnelere yönelik rivayetlerdir. İkincisi Kur'ân-ı Kerîm'de Enbiyâ suresinde Ye'cûc ve Me'cûc'un mağlup edileceğiyle ilgili ayetler olmasına rağmen, tefsir ve hadis kaynaklarında Ahd-i Atik'te geçen Ye'cûc ve Me'cûc'un gelecekte bütün yeryüzünü yok edeceğine dair israiliyata yer verilmesidir. Üçüncüsü tarihte Gog Magog isminde herhangi bir topluluk olmamasına rağmen Yahudi kaynaklarında böyle bir topluluğun olduğu hayalinin anlatılması ve buna İhvânü's-Safâ ve Cihannümâ gibi İslam eserlerinde yer verilmesidir.²⁵⁰ Dördüncüsü müfessirlerin

²⁴⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 21: 170.

²⁴⁶ Bıyık, “Hıristiyan Teolojisinde Deccâl ve Yecüc Mecüc Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme”, 64.

²⁴⁷ Tekvin.10/2.

²⁴⁸ Cerrahoğlu, “Ye'cûc-Me'cûc ve Türkler”, 100-101.

²⁴⁹ Vahiy.20/1-9.

²⁵⁰ Mûsâ Cârullah, *Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye'cûc* (Berlin, 1933), 4-5.

Ye'cûc kelimesini açıklarken Ye'cûc ve Cûc kelimesi arasındaki farklara dikkat etmemiş olmasıdır:

“Ahd-i atik sahifelerinde yâ nida harfidir. Asıl isim yalnız cûc kelimesidir. Kur'ân-ı Kerîm'de iki defa zikr kılınmış Ye'cûc sözünde yâ harfi ismin bir cüz'idir. Bütün isim Ye'cûc'dur. Yahudilerin kuvvetli sihirlerine, Nasrâniyet dünyasının büyük cahillerine yalnız taklid dalaliyle, Türk gibi büyük bir ümmetle oynamak, Kur'ân-ı Kerîm ayeti kerimelerini fi gayri mâ enzelallah tenzil etmek, Kur'ân-ı Kerîm kelimeleriyle oynamak böyle hareketleri ben isti'bâd ederim, hürmetle hürriyetle inkar ederim.”²⁵¹

Cârullah'ın şaşırıldığı hususlardan beşincisi Yahudi kaynaklarında cûc olarak isimlendirildiği halde, Kur'ân-ı Kerîm'de Ye'cûc şeklinde isimlendirilmesinin hikmet ve sebebinin ne olduğudur. Bu konuda şunları söylemiştir:

“Müsemmi bir olduktan sonra, savâb ahdi atik tarafında mı? Yahut Kur'ân-ı Kerîm tarafında mı olur? İsim olduktan sonra, farz edeyek her biri dürüsttür diyeyek. Lakin Kur'ân-ı Kerîm'de bilâ fâide “yâ” ziyade etmek niçün? Kur'ân-ı Kerîm'de hata bulunmaz - “لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ” Kur'ân-ı Kerîm ziyadesi de elbette beyhude olmaz. “وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ.”²⁵²

Ye'cûc ve Me'cûc kelimelerinin kökeni ve anlamları ile ilgili olarak dilcilerin ve müfessirlerin yaptığı açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda kesin bir tanımın yapılamayacağı görülmektedir. Öte yandan kaynaklarda bu iki kelime ile bağlantı kurulacak farklı türevleri bulunsa da doğrudan bir ilişkinin varlığı tartışmalıdır. Çünkü Cârullah'ın da açıklamalarından hareketle Ahd-i Atikte yer alan “cûc” kelimesi ile Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan “Ye'cûc” kelimesinin özdeşleştirilmesi doğru bir bakış açısı oluşturmamaktadır. Nitekim Allah tarafından bizzat korunduğu bildirilen ayet-i kerimelerin, çelişki içermesi mümkün değildir. Dolayısıyla Ahd-i Atikte anlatılan hikaye derecesindeki olayların gerçekliği sorgulanmalıdır. Bu konu bir sonraki başlıkta detaylı olarak incelenecektir.

2.3. Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid'de Ye'cûc ve Me'cûc

Ye'cûc ve Me'cûc Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid'in muhtelif yerlerinde, zaman zaman da Gog Magog isimleri kullanılarak zikredilmiştir. Bunlardan birkaç tanesi şu şekildedir:

“Rab uzaktan, dünyanın ucundan bir milleti, dilini anlayamayacağın bir milleti, kartal uçar gibi senin üzerine getirecek, kocamış olanın şahsına itibar etmeyen ve çocuklara acımayan sert yüzlü bir millet ve seni helak edinceye kadar hayvanların semeresini yiyecek ve seni bitirinceye kadar sana buğday, yeni şarap ve yağ, hayvanlarının yavrularını ve koyunların yavrularını bırakmayacaktır...”²⁵³

²⁵¹ Cârullah, *Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Muciz İfadelerine Göre Ye'cûc*, 5.

²⁵² Cârullah, *Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Muciz İfadelerine Göre Ye'cûc*, 6.

²⁵³ Tesniye.28/49-51.

Bu pasajda açıkça isim zikredilmese de Allah'a isyanda bulunan Yahudilerin güçlü bir topluluk tarafından cezalandırılacağı bildirilmektedir. Burada bahsedilen topluluk Ye'cüc ve Me'cüc olarak değerlendirilmiştir. Yahudi inancına göre isyan edenler helak oluncaya dek saldırılar devam edecektir. Ancak bunun aksine Gog'un yani Ye'cüc'un kaybedeceğini ifade eden pasajlar da bulunmaktadır:

“Ve o gün vaki olacak ki, İsrail'de denizin şarkında geçiciler deresinde Gog'a kabir yeri vereceğim ve oradan geçenleri o durduracak ve orada Gog'u ve bütün cumhurunu gömecekler ve oraya Hamon-Gog deresi denilecek. Ve memleketi temizlesinler diye İsrail evi yedi ay onları gömmekte devam edecekler.”²⁵⁴

Anlaşıldığı üzere bu pasajda Gog olarak zikredilen şahsın kalabalık bir kabilenin reisi olduğu ve nihayetinde helak olacağı bildirilmektedir. Hezekiel'de bu konuyla ilgili yer alan ifadelerin hemen hepsinden aynı anlam çıkmaktadır. Ahd-i Atik'teki rivayetlerin birbiri ile çelişki içerisinde olduğu açıkça görülmektedir. Nitekim bir yandan saldırdığı topluluğu ortadan kaldırıncaya kadar savaşıacağı, diğer yandan üzerine gittiği topluluk tarafından bertaraf edileceği söylenmektedir. Bunun örneklerinden biri de “*Ve bin yıl tamam olunca, şeytan zindanından çözülecektir. Ve yerin dört köşesinde olan milletleri, Ye'cüc ve Me'cüc'u, saptırmak ve onları cenk için bir araya toplamak üzere çıkacaktır. Onların sayısı denizin kumu gibidir.*”²⁵⁵ şeklindeki pasajdır. Diğer iki rivayetten tamamen farklı olarak, şeytanın Ye'cüc ve Me'cüc ve bütün toplulukları yoldan çıkarmak için çabalayacağı belirtilmektedir. Ancak anlatılan Ye'cüc-Me'cüc hikayelerinin ortak noktası, gelecek zamanda gerçekleşecek olaylar olmasıdır.²⁵⁶

Ye'cüc ve Me'cüc, Kitâb-ı Mukaddes'in Türkçe tercümesinin Tekvin bölümünde Yafes'in oğlu olarak zikredilirken²⁵⁷; Yuhannanın Vahyi bölümünde Ye'cüc ve Me'cüc lafzıyla yer almaktadır. Bunların dışında çoğunlukla Gog Magog olarak geçmektedir. Söz konusu bâblardan, genel olarak Yahudilerin isyanları sonucu güçlü bir topluluk ile cezalandırılacakları anlaşılmaktadır. Ancak bu topluluğun yeri, zamanı ya da hangi topluluk olduğu hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır.²⁵⁸ Ahd-i Atik'in Hezekiel, Yaremya gibi bölümlerinde geçen ifadelerden çıkarılacağı üzere Ye'cüc ve Me'cüc bir kıyamet alameti olarak kabul edilmektedir.²⁵⁹ Ye'cüc ve Me'cüc'un

²⁵⁴ Hezekiel.39/11-12.

²⁵⁵ Yuhannanın Vahyi.20/7-8.

²⁵⁶ İbrahim Hakkı Konyalı, “Yecüc-Mecüc Türkleri”, *Konya Dergisi* 16-17 (1938), 1000.

²⁵⁷ Tekvin.10/2.

²⁵⁸ Cerrahoğlu, “Ye'cüc-Me'cüc ve Türkler”, 100.

²⁵⁹ Ali Sarıkaya, *Kıyamet Alâmetlerinden Ye'cüc ve Me'cüc* (İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2007), 68.

putperestliği temsil ettiği ve Yahudilerle arasındaki savaşın mesih gelinceye kadar süreceği ve Allah'ın onları acılar içerisinde yok edeceği söylenmektedir.²⁶⁰

Ahd-i Cedid'de de Ye'cüc ve Me'cüc bu isimlerle geçmektedir. Vahiy bölümünde şeytana uyup bozgunculuk çıkaracaklarından ve yok olacaklarından bahsedilmektedir.²⁶¹ Nuh'un torunlarından olduğu söylenen Ye'cüc ve Me'cüc'un Ermeni veya Türk olduğu düşünölmektedir. Dünyanın kuzey doğusuna yerleştikleri ve kıyamet yaklaştığında batıya saldıracakları, yeryüzünde herkesi öldürecekleri, bütün suları içecekleri bütün bunların da Hazar Türklerine atfedildiği söylenmektedir.²⁶²

Hıristiyan teologlar ise Ahd-i Cedid'de yer alan Ye'cüc ve Me'cüc hakkındaki ibarelerden yola çıkarak, bunların tahlilinde iki gelenek oluşturmuşlardır. Sibylline geleneğine göre deccâl ile beraber ortaya çıkacak yeryüzünün bütün kötü uluslarını; Patristik geleneğine göre ise deccâlden önce çıkarak Hıristiyan imparatoruna mağlup olana kadar yeryüzünün tamamını fethedecek barbar bir ulusu simgelemektedir. Hıristiyan teologların büyük bir kısmı ikinci geleneğin görüşünü daha doğru bulmuştur.²⁶³

Ye'cüc ve Me'cüc sadece Yahudi ve Hıristiyan inancıyla sınırlı kalmayıp hemen hemen her dinde varlık gösteren bir meseledir. Milattan önceki asırlarda bu kelimelerin Lidya Kralı Gyges'e nispet edildiği ve ülkesine de Me'cüc denildiği tarihi kaynaklarda yer almaktadır. Üstelik Yahudilerin bu hükümlerliliğin etkisi altında kaldığına dair varsayımlar mevcuttur. Çünkü bu iki kelime diğerlerine nispeten Hezekiel'de daha çok geçmekte olup söz konusu kitap Lidya Kralının döneminin akabinde yazılmıştır.²⁶⁴

Mûsâ Cârullah risalesinde, Ahd-i Atik'te Ye'cüc ve Me'cüc konusunu yedi madde şeklinde ele almıştır. Burada Tekvin ve Hezekiel örnekleriyle Ye'cüc ve Me'cüc'un kimliği hakkında ihtimallere değinmiştir. Me'cüc'un Yafes'in yedi oğlundan biri olduğunu veya memleket ismi ya da o memleketin halkından olduğunu belirtmiştir. Hatta Hezekiel'de geçen "cüc" kelimesi doğrultusunda, Ye'cüc ve Me'cüc'un halkın reisi olabileceğini ve bu reisin Mısır hükümdarı Firavun, Amalika hükümdarı Acac,

²⁶⁰ Sarıkaya, *Kıyamet Alâmetlerinden Ye'cüc ve Me'cüc*, 68.

²⁶¹ Vahiy, 20/7-9.

²⁶² Sarıkaya, *Kıyamet Alâmetlerinden Ye'cüc ve Me'cüc*, 69.

²⁶³ Bıyık, "Hıristiyan Teolojisinde Deccâl ve Yecüc Mecüc Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme", 63.

²⁶⁴ Bıyık, "Hıristiyan Teolojisinde Deccâl ve Yecüc Mecüc Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme", 63-64; Gençtürk, *İlahi Dinlerde Ahir Zaman ve Kıyamet*, 7-8.

Roma hükümdarı Kaysar, Habeş hakimi Necaşi gibi hükümdarların lakaplarından birine sahip olduğunu söylemiştir.

Cârullah, Samilerin lügatinde de “cûc” sözünün daha çok hükümdar manasında kullanıldığını ifade etmiştir. Bilhassa 5 ve 6. maddelerde yer alan Ahd-i Atik'in Tesniye ve Yeremya bölümlerinde, Ye'cûc ve Me'cûc beldeleri ile kastedilen İhvân-ı Safa'da, eski haritalarda ve coğrafya kitaplarında da belirtildiği üzere Türklerin ana yurtlarıdır. 7. maddedeki “cûc” Me'cûc kelimelerinin karşılığı Yahudilere gönderilen kuvvetli milletlerin tamamıdır. Bu düşünceye göre Tanrıları asilik yapan Yahudileri cezalandırmak için yeryüzündeki bütün toplulukları onların üzerine gönderecektir. Daha sonrasında Yahudilerin terbiye edilmesiyle “Cûc-Me'cûc” adı altındaki bütün milletleri helak edecektir:

1. “Nuh oğlu Yafes'in yedi oğlu var idi. Biri Cûmer , biri de Mâcûc idi.” [Tekvin 10:2]
2. “Me'cûc'a bir ateş gönderdi.” [Hezekiel 2-39]. Burada Mâcuc: ya memleket ismidir yahut o memleketin halkıdır.
3. “İnsanoğlu, yüzünü Magog ülkesinden Roş'un, Meşek'in, Tuval'in önderi Gog'a çevir,” [Hezekiel 38:1]. Burada Me'cûc memleket ismi olup, cûc: memleketin ya halkıdır, yahut memleketin büyük reisidir.
4. “İnsanoğlu, Gog'a karşı peygamberlik et ve ona de ki, ‘Egemen RAB şöyle diyor: Ey Roş'un, Meşek'in, Tuval'in önderi Gog, sana karşıyım. Seni geri çevirip sürükleyeceğim. Seni uzak kuzeyden çıkarıp İsrail'in dağlarına getireceğim.” [Hezekiel 39]
5. “Rab uzaktan dilini bilmediğiniz bir ulusu; yaşlılara saygı, küçüklere sevgi beslemeyen acımasız bir ulusu birden başınıza getirecek.” [Tesniye 28:49]
6. “Ey İsrail halkı, uzaktan gelecek bir ulusu üzerinize saldırtacağım” diyor Rab, “Köklü, eski bir ulus; sen onların dilini bilmez, ne dediklerini anlamazsın. Oklarının kılıfı açık bir mezar gibidir, hepsi birer yığittir.” [Ermiya 5:15]
7. “Adedleri sanları denizlerin kumlarından ziyade halk cûc Me'cûc büyük şeytanın iblisin siyasetiyle kuvvetli deccâlin kumandasından Yehud üzerine hücum eder. Akıbet, o kuvvetli halkın her birini Allah harap eder.” [Lahuti Yuhanna Rüyası 8-20]”²⁶⁵

Mûsâ Cârullah Cûc ve Me'cûc hakkındaki izahlarından sonra, iki kelimenin de üçer manası bulunmaktadır diyerek konuyu özetlemiştir. Buna göre Me'cûc ya Yafes'in oğludur ya bir memleketin halkıdır ya da Yahudilere düşman yeryüzündeki bütün milletlerdir. Cûc ise ya Me'cûc isimli bölgenin halkıdır ya o halkın reisidir ya da Yahudilere düşman bütün milletlerin önderidir. Aynı zamanda Ahd-i Atik'te cinsiyetleri ve memleketleri hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır.²⁶⁶

²⁶⁵ Cârullah, *Kur'ân-ı Kerim Âyet-i Kerimelerinin Muciz İfadelerine Göre Ye'cûc*, 11-13.

²⁶⁶ Cârullah, *Kur'ân-ı Kerim Âyet-i Kerimelerinin Muciz İfadelerine Göre Ye'cûc*, 14.

2.4. Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis Kaynaklarında Ye'cûc ve Me'cûc

Kur'ân-ı Kerîm'de Ye'cûc ve Me'cûc iki yerde geçmektedir. Bunlardan birincisi Enbiyâ suresinde yer aldığı şekliyle gelecekte ortaya çıkacakları haber verilen bir topluluktur:

"Nihayet Ye'cûc ve Me'cûc (sedleri) açıldığı ve onlar her tepeden akın ettiği zaman; şaşmaz sözün gerçekleşmesi yaklaşmıştır; bir de bakarsın ki inkârcıların gözleri yerinden fırlamış! 'Gerçekten biz, bu konuda gaflet içindeymişiz; daha da ötesi büsbütün zulme batmışız' diye yakınmaktadırlar!"²⁶⁷

İkincisi ise Kehf suresinde anlatılan Zülkarneyn kıssasıdır: *"Dediler ki: 'Ey Zülkarneyn! Bu memlekette Ye'cûc ve Me'cûc bozgunculuk yapmaktadırlar. Bizimle onlar arasında bir sed yapman için sana bir bedel ödese kabul eder misin?'"²⁶⁸* Bu kıssada Ye'cûc ve Me'cûc, Zülkarneyn'in çağdaşı olan yıkıcı, yıkıcı, huzursuz eden bir milleti ifade etmekte ve nerede yaşadıkları, hangi millete mensup oldukları hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte eski dönemlerde yaşamış bir topluluk olduğundan bahsedilmektedir.²⁶⁹

Ye'cûc ve Me'cûc'un anlatıldığı Zülkarneyn kıssasına göre Allah'ın kendisine güç ve kudret verdiği bir komutan olan Zülkarneyn, önce güneşin battığı bir beldeye, sonra da güneşin doğduğu bir beldeye varmış ve oralarda farklı kavimlerle karşı karşıya gelmiştir.²⁷⁰ İlyas Çelebi, "güneşin battığı yer" ile Mağrib bölgesinde bulunan dünyanın en uç noktasının kastedildiğini belirtmiştir. Ona göre bu bölge Büyük Okyanusa denk gelmektedir.²⁷¹ Ömer Rıza Doğrul ise bu bölgenin Karadeniz olabileceği ihtimalinin kuvvetli olduğunu iddia etmektedir.²⁷² Kıssanın devamı ise şu şekildedir:

"Zülkarneyn bir zaman sonra başka bir yola daha koyuldu. Nihayet iki dağ arasında bir bölgeye vardığında, bu bölgenin öte tarafında neredeyse hiç söz dinlemez, laf anlamaz, hak tanımaz bir halkla karşılaştı. Beri taraftaki diğer halkın temsilcileri, "Ey Zülkarneyn!" dediler, "Bu Ye'cûc ve Me'cûc memlekette bozgunculuk yapıyor. Ne istersen versek de sen bizimle onlar arasına bir sed inşa etsen!" Zülkarneyn de onlara, "Rabbimin bana lütfettiği geniş imkân, güç ve iktidarın yanında, sizin vereceğiniz şeyin/ücretin esamisi okunmaz. Siz bana beden gücüyle yardım edin, ben de onlarla sizin aranızta istediğiniz gibi sağlam bir sed yapayım" diye karşılık verdi. Zülkarneyn, "Bana demir kütleler getirin." dedi. Nihayet iki dağın arası demir kütlelerle doldu. Zülkarneyn ateş yakıp "Körükleyin!" dedi. Demirler eriyip akkor haline gelince, "Bana erimiş bakır getirin, üzerine dökeyim." dedi. İşte bundan sonra Ye'cûc ve Me'cûc o

²⁶⁷ el-Enbiya, 21/96-97.

²⁶⁸ el-Kehf, 18/94.

²⁶⁹ Şimşek, "Kıyâmet ve Alâmetlerinin Tasavvufi Tecrübe Açısından Yorumlanması", 131-132; Çelebi, "Ye'cûc ve Me'cûc", 43/373.

²⁷⁰ Mustafa Öztürk, "Zülkarneyn Kıssası", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2014), 9-10; Meral, "Ye'cûc ve Me'cûc Kelimelerinin Etimolojisine Dair", 161.

²⁷¹ Çelebi, *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, 109.

²⁷² Ömer Rıza Doğrul, *Asr-ı Saâdet Tercemesi* (Eser Yayınları, 1973), 4: 1725-1729.

*seddi ne aşabildi ne de onda bir gedik açabildi. Zülkarneyn seddi tamamlayınca şöyle dedi: "İşte bu rabbimin bir lütfudur. Bu seddi ancak rabbimin vaat ettiği kıyametin kopması yok edebilir. Rabbimin vaadi ise mutlaka gerçekleşir."*²⁷³

Burada Zülkarneyn'in iki sed arasını sağlam engellerle kapattığı belirtilmektedir. İki sedle anlatılmak istenenin iki insan tipi, iki kültür tipi, iki medeniyet örneği, bireydeki parçalanmışlık, toplumsal çözülme, bireyin kalp-duygu, beyin-akıl gibi kavramları kabilinden olduğu söylenmektedir. Zülkarneyn'in de iki insan tipi veya iki kültür örneğini bir araya getirmiş olabileceği düşünülmektedir.²⁷⁴ Zülkarneyn, Kur'ân-ı Kerîm'de bahsedildiği haliyle insanlık için güzel bir misaldir. Bu kıssada onu ön plana çıkaran vasfı, bu iki topluluğun fesat çıkarmasına müsaade etmemesidir. Buradan çıkarılacak sonuç Zülkarneyn'in övgüye layık bir şahsiyet, Ye'cûc ve Me'cûc'un ise kötülük timsali topluluklar olduğudur.²⁷⁵

Hadis kaynaklarında Ye'cûc ve Me'cûc konusu hakkında pek çok rivayet mevcuttur. Farklı tarikleri bulunmakla birlikte bu başlıkta ele aldığımız nakiller aşağıdaki şekildedir:

1. Ebu Hureyre'den rivayetle Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*"Ye'cûc ve Me'cûc seddi her gün kazarak nihayet güneşin ışığını (açmaya çalıştıkları gedikten) görmeye yaklaşınca, başlarında bulunan âmir (onlara): '(kazı işini bırakıp) geri dönünüz, onu yarın kazacağız', der. Allah da seddi, önceki gibi muhkem hâle getirir. Nihayet (seddin arkasında kalmaları takdir edilmiş olan) süreleri tamamlanıp, Allah, onları insanların üzerine göndermeyi dileyince; (o gün yine) kazacaklar ve nihayet güneşin ışığını (açmaya çalıştıkları gedikten) görmeye başlayınca, başlarında bulunan âmir: '(kazı işini bırakıp) geri dönünüz, Allah Teala dilerse yarın kazacaksınız', diyecek ve onlar da: 'inşallah' diyecekler (veya başlarındaki adam onlara: İnşallah, deyiniz, diyecek). Sonra (ertesini gün) onlar, seddin yanına varacaklar. Sed, onların (bir gün önce açılmış olarak) bıraktıkları vaziyette olacak. Arkasından onlar, seddi kazmaya devam ederek (açacakları gediklerden) insanların üzerine çıkacaklar ve (vardıkları) her suyu içip tüketecekler..."*²⁷⁶

2. Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayetle Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*"... Ye'cûc ve Me'cûc çıkarlar ve her tepeden saldırırlar, memleketleri çiğnerler ve her önüne geleni mahvederler. İçilecek her şeyi içerler, insanlar bu durumdan bana şikâyetle bulunurlar. Ben de dua ederim, Allah da onları helak eder. Adeta yeryüzü kötü kokuya bulanır. Sonra Allah yağmur yağdırır, hasıl olan seller onların cesetlerini denize kadar sürükler..."*²⁷⁷

3. Zeyneb bt. Cahş'tan rivayetle Hz. Peygamber:

" 'La ilahe illallah, yaklaşan bir şerden dolayı vay Arabın haline. Bugün Ye'cûc ve Me'cûc'un seddinden şunun gibi bir delik açıldı' buyurarak başparmağı ile şehadet

²⁷³ el-Kehf 89/98.

²⁷⁴ Laçin, *Kandırılan Müslümanlar-Mesih ve Mehdi Yalanı*, 54.

²⁷⁵ Erdoğan Pazarbaşı, "Arâisü'l-Kur'an'da Türkler", *Bilimname* 10/1 (2006), 25-26.

²⁷⁶ İbn Mâce, "Fiten", (No. 4080).

²⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut, 1416), 1: 375.

parmağını halkaladı. Bunun üzerine Cahş kızı Zeyneb, 'Ya Resulüllah, içimizde bu kadar salih kimseler varken biz helak olur muyuz?' diye sordu. Resulüllah: 'Evet, çirkinlik çoğaldığı zaman, diye cevap verdi.' ”²⁷⁸

Hz. Peygamberden nakledilen bu rivayetler, Ye'cûc ve Me'cûc'un gelecekte kötülüklerin baş göstereceği bir dönemde ortaya çıkacağına işaret etmektedir. Öte yandan bu konudaki ayet ve sahih hadislerde onun, özel isim ya da cins isim nev'inden olup olmadığını açıklayan bir ifade yoktur. Ayetlerde geçen ibarelerden yola çıkılırsa Ye'cûc ve Me'cûc'un geçmişte olduğu gibi gelecekte de yeryüzüne yayılarak her şeye zarar veren topluluklar şeklinde var olacaklarını söylemek yerindedir.²⁷⁹

Mûsâ Cârullah risalenin bu konuyla ilgili bölümünde, Kur'ân-ı Kerîm'de her ne kadar Peygamber kıssaları aktarılsa da tarihi bilgiler mevcut olmadığını ifade etmiştir. Ayetleri izah ederken genel itibarıyla Ahd-i Atik'te yer alan hikayelere yer vererek açıklamıştır. Ona göre tarih boyunca Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid'de anlatılagelen Ye'cûc ve Me'cûc rivayetlerinin hakikati bizzat Kur'ân-ı Kerîm tarafından mûciz bir şekilde ortaya konmuştur:

“Halkın masallarından hurâfî akidelerinden istifade etmek caizdir. İslam'ın en büyük sûfileri en büyük en müşkil hakikatleri gayet lezzetli belâgatli mesel üsluplarıyla beyan ederlerdi. Lakin, maksatların birini beyan yolunda güzel masalları güzel hurâfî akideleri istihdam etmek ihtiyaçlarından tamâm yukarı olmak celaliyle, Kur'ân-ı Kerîm'de hiçbir surede, hiçbir ayet-i kerimede kadîm cedîd mesellerin hiçbirisi zikir kılınmadı. Kur'ân-ı Kerîm'de “وَضْرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً”²⁸⁰ gibi, “مَثَلُ الَّذِينَ حُمِلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْجِمَارِ يَحْمِلُ” gibi meseller var ise de, meşhur manasıyla, masallar, mitler, hurâfî akideler Kur'ân-ı Kerîm'de yoktur. Kütüb-ü semaviyye arasında Kur'ân-ı Kerîm'in şu cihetle imtiyazı gayet büyüktür.”²⁸²

Cârullah, ulemanın Kur'ân ayetlerinin Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarıyla eş değer tutulması gibi bir zanna kapılması halinde, Türklerin Fil Ashabı gibi gelecekte helak edileceğini de kabul etmiş olacaklarını söylemiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in mûciz ifadelerinin yanında bu kaynaklarda geçen hikayeleri ve tasvirleri reddettiğini belirtmiştir. Çünkü bunların kabul edilmesi, Kur'ân'daki Ye'cûc ve Me'cûc'un Gog ve Magog'tan ibaret olması anlamına gelir ki bu da Kur'ân-ı Kerîm'in intihal yaptığı intibamı uyandırır.

²⁷⁸ Buhârî, “Enbiya”, 4.

²⁷⁹ Çelebi, “Ye'cûc ve Me'cûc”, 43/373-375; Akman, “Kalam Perspektifinden Kıyamet Alametlerinin Mahiyeti”, 206.

²⁸⁰ “Allah şöyle bir şehri örnek veriyor...” (en-Nahl 16/112.)

²⁸¹ “Tevrat'la yükümlü tutulup da onun hakkını vermeyenlerin durumu, koca koca kitaplar taşıyan merkebin durumuna benzer...” (el-Cum'a 62/5.)

²⁸² Cârullah, *Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye'cûc*, 10-11.

Mûsâ Cârullah risalenin başından itibaren zikrettiği problemlere Kur'ân-ı Kerîm'de cûc kelimesinin başına eklenen "yâ" ibaresiyle çözüm bulmuştur:

"Akıbet, Kur'ân-ı Kerîm yâ'sı beni halas etti: Samilerin ufak büyük kitaplarına büyük bir irşad, acîb müfid tedarik olmak üzere, Ahd-i Atik "cuc"lerine Kur'ân-ı Kerîm'de ziyade kılınmış "yâ" ufak büyük bütün eşkallerden beni halas etti. Şâri', Hakim, Nebi, Kerim, Ümmi Muhammed aleyhissalâtu vesselam hazretleri gibi ümmi Kur'ân-ı Kerîm'de böyle bereketli "yâ" o kadar âsan o kadar acîb müfid güzel i'caz şahidi oldu. Ümmet imamlarının içtihatlarına iktida edebiyile, taleb yollarında sebat berekesiyle Kur'ân-ı Kerîm'de ziyade kılınmış "yâ" nuruyla, hal sâhillerine vâsıl oldum."²⁸³

Cârullah, Ye'cûc meselesinde var olan tefsirlere eleştirilerde bulunmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de Ye'cûc ve Me'cûc isimleri iki yerde zikredilmiştir. Birincisi İslamiyet'ten önce Zülkarneyn kıssasını içine alan Kehf suresinin 94. ayeti kerimesi; ikincisi İslam'dan asırlar sonra ortaya çıkacak kıyamet alametlerini anlatan Enbiya suresinin 96. ayeti kerimesidir. Bu ayetleri tefsir eden müfessirlerin tamamının Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid'de yer alan rivayetlerin etkisi altında kaldığını söylemiştir:

"Suretü'l-Kehf Ye'cûc'u birkaç bin sene mukaddem vakia olmuş hakiki bir hadise, Ahd-i Atik Ahd-i Cedid cûcu birkaç bin sene sonra olabilecek nübüvvet ya rüya. – Suretü'l-Enbiya Ye'cûc'ü gelecek yakın uzak zamanların birinde vakia olacak müstakbel bir hadise ise de, Hezekiel fasıllarında dehşetleri tafsil kılınmış nübüvvetlere tamam muhalif münakız bir hadisedir: İslam nuruyla yâ kuvvetiyle feth kılınacak Ye'cûcun – Filistin dağlarında Yehud mecdine kurban kılınacak cuc Me'cûcla münasebeti yoktur. Var ise, Kur'ân-ı Kerîm kıssaları evvelki kitapların kıssalarına tedarik olmak münasebeti olur. Yani, evvelki kitapların beyanlarını ıslah eder, hataları var ise, tashih eder. Aksi, yani, Kur'ân-ı Kerîm ayeti kerimelerini Ahd-i Atik nübüvvetleriyle tefsir etmek, tahriftir."²⁸⁴

Geçmişe ait kaynakların hiçbirinde cins, millet ya da devlet adı olarak Gog Magog veya Cûc Me'cûc kelimeleri kullanılmamıştır. Bu kelimeler sadece Ahd-i Atik metinlerinde yer almaktadır. Cârullah'a göre İsrailiyatın Kur'ân-ı Kerîm'e nispet edilmesi müciz olan ayetlerin yüceliğini zedeleyebilir:

"Gog Magog – Cûc Me'cûc isimli bir cins bir millet bir devlet yeryüzünde hiçbir asırda bulunmadı. Hatta esatirde de mifologiyalarda da yoktur. Yalnız Ahd-i Atik hayallerinde Lahuti Yuhanna rivayetlerinde vardır. Kur'ân-ı Kerîm Ye'cûc'lerini de Ahd-i Atik hayallerine Yahudilerin rivayetlerine hamletmek, eğer de Kur'ân-ı Kerîm'i tahrif olmasa, lâakal, Kur'ân-ı Kerîm kudsiyeti huzurunda büyük bir müsaheledir."²⁸⁵

Mûsâ Cârullah'a göre Ye'cûc ve Me'cûc Kur'ân-ı Kerîm'de isim olarak değil vasıf olarak bildirilmiştir. Eğer isim olarak zikredildiği kabul edilirse Ye'cûc ve Me'cûc'un Zülkarneyn hadisesi ile sınırlandırılması gerekmektedir ki bu da Yahudi rivayetlerini ayetlere hamletmek olur:

²⁸³ Cârullah, *Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerimelerinin Müciz İfadelerine Göre Ye'cûc*, 17-18.

²⁸⁴ Cârullah, *Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerimelerinin Müciz İfadelerine Göre Ye'cûc*, 18.

²⁸⁵ Cârullah, *Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerimelerinin Müciz İfadelerine Göre Ye'cûc*, 18-19.

“Kur’ân-ı Kerîm’de o kadar uzun fasıllarla biri diğerinden tefrik kılınmış kıssaların hadiseleri tarihi vakıa olduktan sonra, şu kadar mütebaid iki asrın halkı elbette bir halk olamaz. Yani Kur’ân-ı Kerîm ayet-i kerimelerinin Ye’cûc ve Me’cûc’u isim değil, belki vasıftır. Eğer, Kur’ân-ı Kerîm kelimelerini muayyen bir halkın ismi eder isek, Kur’ân-ı Kerîm ayet-i kerimelerini butlâni göz göre [göre] malum batıl hayallere hamletmiş olur idik: sahra derya kavimleri kadar bihisab halkın Zülkarneyn seddi arkasında binlerce seneler mahbus kalıp da, ufak bir seddi kırmaktan aşmaktan binlerce seneler âciz kalmış biçarelerin, akıbet, bir gün bütün yeryüzünü tahrip edeceklerini tahayyül etmek – böyle beyhude bir masal Kur’ân-ı Kerîm’de bulunamaz.”²⁸⁶

Cârullah’ın müfessirleri eleştirdiği noktalardan biri de Ahd-i Atik’te geçen Cûc kelimesi ile Kur’ân-ı Kerîm’de geçen Ye’cûc arasındaki farkın gözetilmemesidir. Ayrıca müşrik, müsrif ve zorba olarak bilinen İskender’in Zülkarneyn olabileceğine dair yorumları kınamıştır. Çünkü ona göre bu yorumlar Zülkarneyn gibi Kur’ân’da övülmüş bir kimsenin böylesine kötü niteliklere sahip birisine nispet edilmesi demektir. Bu da Kur’ân’ın ruhuna aykırıdır:

“Ahd-i Atik’te isim “cûc”dur. Kur’ân-ı Kerîm’de “Yâ’cûc”dur. Şu kadar açık fark niçin, nasıl ihmal kılındı? Şu kadar açık fark bulduktan sonra da Yahudilerin haberlerini Nasaraların vehimlerini Kur’ân-ı Kerîm ayet-i kerimelerine hakim etmek niçin? Kur’ân-ı Kerîm’de nebilerden de ziyade tazim kılınmış Zülkarneyn gibi en büyük bir şahsiyeti Filip oğlu İskender’e hamletmek, sonra böyle bir tefsirin açık zaruri neticelerinden tamam gaflet etmek nedir? Filip oğlu İskender’in ufak büyük bütün halleri hareketleri; hata sevab bütün akideleri, ufak büyük bütün fütuhâtı; akıbet, ömrünün nihayelerinde, istikbar zorbalık nihayelerine de vasıl olup ilahlık davaları, harb, siyaset, fikir hususlarında tamam başarısızlıkları ufak büyük bütün sefâhatlere ibtilaları bize açık malumdur.”²⁸⁷

2.5. Müslüman Düşünürlerin Ye’cûc ve Me’cûc Hakkındaki Fikirleri

Ye’cûc ve Me’cûc kelimelerinin karşılığının ne olduğu, bir millet ise nasıl niteliklere sahip olduğu müfessirlerin de oldukça fazla tartıştığı bir konudur. Tartışmalar öyle noktalara varmıştır ki müfessirlerden Feyyûmî bu kelimelerle ilgili olarak, “*Ye’cûc ve Me’cûc, Türk ırkına bağlı iki kabile ismidir. Ayrıca Ye’cûc’un iki erkek, Me’cûc’un ise iki kadın ismi olduğu söylenmiştir.*” şeklinde beyanda bulunmuştur.²⁸⁸

İmam Mâtürîdî, Kur’ân-ı Kerîm’de Ye’cûc ve Me’cûc ile ilgili Kehf suresinin 99. ayeti kerimesinde yer alan “... fakat Rabbimin vaadi gelince...” ifadesini Ye’cûc ve Me’cûc’un çıkışı olarak açıklamıştır.²⁸⁹ Bu açıklamasını “... sûra da üfürülmüş, böylece onları bütünüyle bir araya getirmişsinizdir.”²⁹⁰ ayeti ile delillendirmiştir. Ona göre ayet

²⁸⁶ Cârullah, *Kur’ân-ı Kerîm Ayet-i Kerimelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye’cûc*, 19.

²⁸⁷ Cârullah, *Kur’ân-ı Kerîm Ayet-i Kerimelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye’cûc*, 19.

²⁸⁸ Ahmed b. Muhammed b. Ali Mukrî Feyyûmî, *el-Mişbâhu’l-münîr fî garîbi’ş-şerhi’l-kebîr li’r-Râfi’î* (Kahire: Matbaatu’l-İlmiyye, 1315), 1: 5.

²⁸⁹ Mâtürîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-sünne*, 3: 252.

²⁹⁰ el-Kehf 18/99.

zahiren mâzi sıygasıyla gelmiş olsa da gelecek zaman ifade etmektedir ki Kur'ân'ın pek çok yerinde misalleri mevcuttur.²⁹¹ Başta İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe olmak üzere klasik dönem Mâtürîdîlerin eserleri incelendiğinde, bu konuyla alakalı derinlemesine açıklamalar yapmaksızın Ye'cûc ve Me'cûc'un varlığının hak olduğunu düşündükleri görülmektedir. Mâtürîdî kelimcilerden Ebû Leys es-Semerkandî, onların kıyamet saatinde ortaya çıkacağını belirtmiştir.²⁹² Kur'ân'da yer alan ayetlerin subûti kat'î delaleti zannî olduğu için Ye'cûc ve Me'cûc'un çıkışına iman etmek zorunludur.

Eş'arî kelimcilerden Fahreddin Râzî Ye'cûc ve Me'cûc'un insan türünden iki farklı kabile olduğunu, on cüz olan insan topluluğunun dokuzunu oluşturduğunu söylemiştir. Ona göre Enbiya suresi 96. ayeti kerimede yer alan “ ... onlar her tepeden akın ettiği zaman...” ifadesindeki “onlar” zamiri ile Ye'cûc ve Me'cûc kastedilmektedir ve çoğalarak seddi geçeceklerdir. Kısaca Râzî'ye göre bu iki kavram kötülüğün bir simgesi değil, aksine gelecekte ortaya çıkacak bir topluluktur. Eserinde aktardığı rivayetler bu toplulukların Türkler ve Deylemliler olabileceğine işaret etmektedir. Kimisi kısa boylu kimisi uzun boylu, cüsseli, yırtıcı dişleri olan, insan etiyle beslenen, ilkbaharda ortaya çıkarak her yeri talan eden yaratıklar olarak da vasıflandırılmıştır.²⁹³

Ayette geçen “sed” ile kastedilenin Çin Seddi olduğunu iddia edenler olmuştur. Dolayısıyla Ye'cûc ve Me'cûc'u, Tatarlar ve Moğollara nispet etmişlerdir. Çünkü tarihte seddin hicretten dokuz yüzyıl önce bu iki milletin saldırılarına karşı inşa edildiğine ve inşasından kısa bir süre sonra aşıldığına dair bilgiler mevcuttur. İbn Kesir de bu görüşü savunanlardan biridir. Ona göre Zülkarneyn'den yardım isteyenler de bir ihtimalle Türklerdir.²⁹⁴ Diğer bir grup ise ayetteki “sed” kelimesini demir kapı seddi olarak niteledikleri için Ye'cûc ve Me'cûc'un günümüzde Rusya'nın bulunduğu bölgede olduğunu iddia etmiştir. Ancak Kur'ân'da aktarılan seddin nitelikleri ile iddia edilen yerlerdeki setlerin nitelikleri uyuşmamaktadır.²⁹⁵

Kehf suresi 83-99. ayet-i kerimelerinde anlatılan kıssaya göre Zülkarneyn bakır ve demirden Ye'cûc ve Me'cûc'un önüne bir set inşa etmiş ve bu adı geçen kavimler

²⁹¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne*, 3: 252.

²⁹² Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü'l-ekber*, 59; Ali el-Kârî, *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe*, 166; Semerkandî, *Tefsîru Ebi'l-Leys es-Semerkandî*, 2: 379.

²⁹³ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 22: 222.

²⁹⁴ Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Hadislerle Kuran'ı Kerim Tefsiri* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1985), 10: 5082-5089.

²⁹⁵ Koç, *Elmalılı Hamdi Yazır'da Kıyamet Alametleri ve Ölüm*, 42-43.

seti aşamamıştır. Enbiyâ suresi 96-97. ayeti kerimelerde ise söz konusu setlerin açılacağı bildirilmektedir. Ye'cûc ve Me'cûc'un önüne set inşa eden Zülkarneyn'in tarihte kim olduğu açıklığa kavuşturulmamış bir meseledir. Müfessirlerden Beyzavî, tefsirinde Zülkarneyn'in Büyük İskender olduğunu ifade etmektedir. Ona göre Zülkarneyn'in peygamberlerden olup olmadığı ihtilafli olsa da mü'min bir kimse olduğu ittifakla kabul edilmektedir.²⁹⁶ Ancak tarihi verilere bakıldığında Makedonya Kralı Büyük İskender'in mü'min olmadığı bilindiği için, Zülkarneyn olma olasılığı zayıftır.²⁹⁷ Ye'cûc ve Me'cûc'un ise bir rivayete göre Yafes oğullarından iki kabile olduğunu, başka rivayete göre de bunlardan birinin Türk, diğerinin cebel halkından olduklarını ve bu isimlerin tasrif şekilleri olmadığı için de Arapça olmadıklarını söylemektedir.²⁹⁸ Yaygın olan görüşe göre Ye'cûc ve Me'cûc'un kısa boylu bir ırk olduğu söylenmekle birlikte bunun yanlış bir görüş olduğu da ifade edilmektedir. Bu görüşte birleşenler, "cüce millet" kavramından dolayı Ye'cûc ve Me'cûc'un kalabalık bir toplum olan Çin halkı olabileceğini düşünmektedir.²⁹⁹

Taberî, Ye'cûc ve Me'cûc'un insan etiyle beslenen, bozgunculuk çıkararak ve çirkin suretteki Ademoğullarından iki kabile olduğunu, Zülkarneyn'in yaptığı set sayesinde insanlardan uzaklaştırıldığını ifade etmiştir. Kehf suresinde bahsedilen vaat, setin yıkılarak Ye'cûc ve Me'cûc'un ortaya çıkma vaktidir.³⁰⁰ İbn Kesir ise onların Hz. Adem'in soyundan gelecek ve toplumda kargaşa çıkaracak iki kavim olduğunu belirtmiştir. Ona göre Kur'ân'da bu kavimler hakkında açıkça bilgi bulunmasa da Moğol ya da Tatarlar olması muhtemeldir.³⁰¹

Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsirinde Ye'cûc ve Me'cûc kelimelerinin Arapçaya başka bir dilden geçtiği, yeryüzünü alt üst edecek bir topluluk olduğu ifade edilmektedir. Avrupalı kaynaklardan Yagug ve Magug olarak kullanılan kelimeler şeytan ırkına nispet edilmektedir. Nitekim tarihte Batı Roma İmparatorluğu'nu istila eden Hunlar hakkında da bu tabirler kullanılmıştır.³⁰² Tevrat'ta "*Ye'cûc Yâfis'in oğullarındandır*" ifadesi yer almaktadır. Bu bilgidен hareketle Vehb b. Münebbih gibi bazı müfessirler Ye'cûc ve

²⁹⁶ Ebû Saîd Nasîrüddin Abdullah b Ömer b Muhammed Beyzâvî, *Tavâli 'u'l-envâr min metâli 'i'l-enzâr*, thk. Abbas Süleyman (Beyrut: Daru'l-Cil, 1991), 2: 615.

²⁹⁷ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 3: 577.

²⁹⁸ Konyalı, "Yecüc-Mecüc Türkleri", 1001.

²⁹⁹ Laçin, *Kandırılan Müslümanlar-Mesih ve Mehdî Yalanı*, 45.

³⁰⁰ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'ân*, 3: 1290-1291.

³⁰¹ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an'ı Kerim Tefsiri*, 10: 5082.

³⁰² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5: 436-437.

Me'cûc'un Yâfis'in çocuklarının meydana getirdiği iki kabile olduğunu iddia etmiştir.³⁰³ Ebû Hayyan ise sayı ve suretleri hakkındaki izahların gerçekten uzak olduğunu, onların kıyamet alametlerinden bir alamet, aslı ve ırkı belirsiz karma bir zümre olduklarını söylemiştir. Yazır, Ye'cûc ve Me'cûc'ü zapteden bir set olduğunu ve kıyamet günü açılarak kafirleri dehşete sokacağını ifade etmektedir.³⁰⁴ Bunların yanı sıra Makdisî'nin (ö.355/966) *el-Bed've't-tarih*'inde, Birûnî'nin eserlerinde, İbn Hazm'ın *el-Fasl*'ında ve birçok eserde Ye'cûc ve Me'cûc hakkında bilgiler yer almaktadır.³⁰⁵

Toplumların önemli kişilerin kendi milletlerinden olmasını istemeleri sebebiyle, tarihte Zülkarneyn'in Himyeri, Yunan ya da İran hükümdarları olduğunu iddia edenler olmuştur. Bu iddialar da uydurma haberlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ancak Zülkarneyn'in salih ve mü'min bir kul olması, tarihçi ve müfessirlerin nispet ettikleri bu şahsiyetlerin vasıflarla örtüşmediğini göstermektedir. Diğer bir görüşe göre, Kur'ân'da geçen Zülkarneyn kelimesi müphem olarak, yani bir kişinin ismi değil sıfatı şeklinde kullanılmıştır. Müphem şekilde gelen bir kelimenin açıklanması ise ancak ayetler ve sahih hadisler ile mümkündür. Bu kapalılığı izah edecek ölçüde sahih bir nakil bulunmadığı gibi fazlaca uydurma haberler ve israilî bilgiler mevcuttur.³⁰⁶

Mûsâ Cârullah İslam eserlerinden İhvânu's-Safa ve Cihannümada yer alan Ye'cûc ve Me'cûc hakkındaki bilgileri aktarmıştır. İhvânu's-Safa'nın dördüncü risalesinde “الاقليم السابع بلاد ياجوج و ماجوج والبلغار والصفالبه”³⁰⁷ ve sekizinci risalesinde “ياجوج وماجوج من وراء السد. هما امتان صورتها آدمية نفوسهما سبعية. لا تعرفان التدبير و لا السياسية. لا تعرفان الا صيد و ما جوج من وراء السد. هما امتان صورتها آدمية نفوسهما سبعية. لا تعرفان التدبير و لا السياسية. لا تعرفان الا صيد و ما جوج من وراء السد. هما امتان صورتها آدمية نفوسهما سبعية.”³⁰⁸ şeklinde geçmektedir. Buna göre Ye'cûc ve Me'cûc seddin arkasındaki Bulgar bölgesinde yaşayan insan suretinde ve yırtıcı hayvan nefsinde bir ulus olup, hiçbir şekilde düzen tanımaksızın avlanarak birbirlerine karşı saldırmaktadırlar.³⁰⁹

Cârullah'a göre diğer ilim mecmualarında Türkistan Türkleri, Bulgar Müslümanları ve Rus Slavları ile ilgili Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarında zikredilen

³⁰³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5: 437.

³⁰⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5: 519.

³⁰⁵ Çelebi, *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, 125-126.

³⁰⁶ Cerrahoğlu, “Ye'cûc-Me'cûc ve Türkler”, 108.

³⁰⁷ “Yedinci iklim Yâ'cûc Mâ'cûc, Bulgar ve Sekalibe bölgesidir.”

³⁰⁸ “Ye'cûc Me'cûc seddin arkasındadır; onlar bir ulustur; şekilleri insandır, nefisleri ise yırtıcı hayvandır; tedbir ve siyaseti bilmezler; ancak yırtıcı hayvanları avlamayı bilirler; birbirini gasp eder, birbirlerine baskın yapar ve birbirlerini yerler.”

³⁰⁹ Cârullah, *Kur'ân-ı Kerim Âyet-i Kerimelerinin Muciz İfadelerine Göre Ye'cûc*, 15.

rivayetlerden yola çıkarak yapılan açıklamalar ihtiyatsızdır. Çünkü bu kaynaklarda geçen Gog Magog hakkındaki bilgiler tamamıyla reddedilemez olsa da, doğrudan Kur'ân-ı Kerîm'deki Ye'cûc ve Me'cûc ile irtibatlandırılmaz.³¹⁰

Katip Çelebi Cihannüma adlı eserinde Ye'cûc ve Me'cûc'un Tatar Türkleri olması hakkında şunları söylemiştir:

“O kavim ademoğlu arasında sert mizaçlı, ab ve bad gibi, tabiatları harekete mu'tad. Ehrimen kuvvetli dev atları ne kuvvet ister ne zâd. Av meydanlarında fidan okları ne bitirirse onu yerler; çöllerde kartal gibi uçarlar. Ne kendileri yorulur, ne de atları durulur. Bindikleri ata ne nal hacet, ne mih. Yiyecekleri aya ne kazan hacet, ne sih. Deryalarda seyahat ederler, ne gemici ararlar, ne gemi. Sahralara seyahat ederler, ne su götürürler, ne at yemi. Kendileri sağılardaki savaşı kurtlar gibidirler ama koyun derileri giyerler. Kurt, kuş ve yırtıcı kuşların hiç birini ayırmazlar; ölülerini de dirilerini de yerler. Bünyan Herman gibi, bünyelerinin devir zamanında derdi yok. Duhân sadef gibi bir dişi değilmiş, yahut Berk Hazan gibi bir yüzü zerdî yok. Murur-ı şuhurla, ay kün gibi gözlerinin nuru eksilmez. Kürûr-ı duhûrla çerh-i gerdan gibi, belleri bükülmez. Yüz yaşında şimşir gibi yalın yüzlüler. Yaşları bitmiş peykân-ı tîr gibi tîz gözlüler. Dürre gibi gözleri gayet küçük. Kalkan gibi yüzleri gayet büyük. Alınları kühsar-ı salabette yalım kaya, başları sahra-ı muhabet de yüce uyuk. Şu kelamın müeyyidi: “اتركوا الترك ما تركوكم”³¹¹ Mademki onlar size kast etmeyeler, siz de onlara kast etmeyesiz. Gayet kavi, tamam merhametsiz, vahşi bir taifedir. Lisanları Türkidir, ayinleri de ânlara gariptir. Suğuşlara hatunlarıyla beraber giderler. Doğuzdan gayrı hayvanları ekl ederler. Yâ'cûc Mâ'cûc Türk'tür. Mamur edilmiş bir bölgede ikamet ederler, nesilleri çok bereketlidir, adetleri haddin ziyadedir. Etrafa yayıldılar, halk umurini ifsad ettiler. Zülkarneyn o semtlere vardık da, halk şikayet etti. Dağları bir gedikten geçerlerdi. Yol o gediğe münhasır idi. İskender o gediği kapadı. Büyük bir sed bina etti.”³¹²

Cârullah Katip Çelebi'nin beyanlarını zikrettikten sonra onu birkaç yönden eleştirmiştir. Ona göre Cihannümâ'da yer alan Türkler ile ilgili sözlerin Zülkarneyn ahbine, Cengiz ve Timur devirlerine bakarak doğru olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Türklerin Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarda belirtildiği kadar acımasız oldukları düşünülemez. Geçmişte ve günümüzde bu medeniyetlerin yapmış oldukları ihtilaller ve savaşların ortaya çıkardığı vahşetler, söz konusu iddiaları çürütmektedir.³¹³

2.6. Ye'cûc ve Me'cûc'un Türk Olduğuna Dair Rivayetler

Tefsir kaynakları incelendiğinde, Süddî, Dahhâk ve Katâde başta olmak üzere pek çok müfessirin Ye'cûc ve Me'cûc'un Türkler olduğu üzerinde durduğu görülmektedir. Bu rivayetlerde Ye'cûc ve Me'cûc'un yirmiye yakın kabileden oluştuğu

³¹⁰ Cârullah, *Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye'cûc*, 15.

³¹¹ “Türkler size dokunmazsa siz de Türklere dokunmayın.”

³¹² Cârullah, *Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye'cûc*, 15-16.

³¹³ Cârullah, *Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye'cûc*, 16.

ya da Taviil, Tayis ve Mensik şeklinde üç türünün olduğu yönünde bilgiler bulunmaktadır.³¹⁴

Mûsâ Cârullah risalesinin “*Eğer Ye’cûc Türk Olur İse*” başlığında öncelikle Zülkarneyn seddi hakkında birtakım açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamalara göre sed Hunlar tarafından yıkılmış, aynı zamanda Hunların İslamiyet’ten önceki zulümleri Filistin’le sınırlı kalmayıp yeryüzünün tamamını sarmıştır. Tarihe bakıldığında Cengiz Han’ın faaliyetleriyle Ye’cûc ve Me’cûc hakkındaki rivayetler arasında benzerlikler bulunmaktadır. Lahuti Yuhanna rüyaları ve Hezekiel’de de bunu tasdik edici bilgiler yer almaktadır. Geçmişte yaşanmış bu felaketler kıyamet kopmasına yakın bir zamanda tekrardan Ye’cûc ve Me’cûc hadisesinin ortaya çıkmasını imkansız hale getirmektedir:

“İslam nuruyla Ye’cûc ve Me’cûc kuvvetleri tamam fetih kılındıktan sonra, yani, yeryüzünün bütün Türkleri Tatarları İslam’ı kabul ettikten sonra, Ye’cûc meseleleri de hal kılınmış olur, Ye’cûc fitneleri de def’ kılınmış olur. Eğer Ye’cûc Türk olur ise, yani, Türklerin ana yurtlarına Gog Magog isimlerini, bağyen takmış Yahudilerin Nasaraların vehimleri rivayetleri mekr telkinatları Kur’ân-ı Kerîm ayet-i kerimelerine hakim kılınmış bütün eşkallerden daha ziyade büyük eşkal olmaz ise, şu taktirde bize nispetle Ye’cûc ve Me’cûc meseleleri hal kılınmış olabilir”³¹⁵

Cârullah Zülkarneyn’in kim olduğu ile alakalı Türklerin iki boynuzlu Oğuz’u, Yunanlıların İskender’i, Mısır Firavunlarının biri ve Himyer taraftarlarından biri şeklinde dört ihtimalden bahseder. Her ne kadar bu ihtimaller bir kanaat oluşturmak için ileri sürülse de Kur’ân-ı Kerîm açısından fazilet oluşturmayacağı gibi bize de bir fayda sağlamaz. Nitekim Kur’ân’da zikredilen ifadeleri bu ihtimallerden biriyle sınırlandırmak doğru bir içtihat olmayacaktır. Çünkü Kur’ân-ı Kerîm sadece geçmişte anlatılan hikayelerden ibaret olmayıp gelecek için de bir hidayettir. Cârullah bütün bu eleştirilerden sonra asıl maksadının “*Yahudi haberlerine ve rivayetlerine Kur’ân-ı Kerîm’i uydurmak caiz değildir*” sonucuna ulaşmak olduğunu söylemiştir.

2.7. Ye’cûc ve Me’cûc’un Kimliği Hakkındaki Tartışmalar

Klasik tefsir kaynaklarında Türklerle bağdaştırılan Ye’cûc ve Me’cûc, müteahhirun döneminde daha çok Asyalı barbar kavimlerle ilişkilendirilmiştir. Bu doğrultuda Tatarlar, Moğollar ya da İskitler olabileceği yönünde fikirler öne sürülmüştür. Mustafa Öztürk, bu konuda net bir şey söylemek mümkün olmasa da Asya

³¹⁴ Begavî, *Me’âlimü’l-tenzîl*, 3: 180-181; Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 11: 39; Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-beyân fi tefsiri’l-Kur’ân*, 4: 152-158.

³¹⁵ Cârullah, *Kur’ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Muciz İfadelerine Göre Ye’cûc*, 17.

steplerinden güneye yönelen savaşçı ve barbar kavimlerin Ye'cüc ve Me'cüc olabileceğini düşünmektedir.³¹⁶

İlerleyen zamanda, yüzyıllarca İslam'ın halifeliğini üstlenen Türklere böylesi bir isnatta bulunmanın doğru bir yaklaşım olmadığı vurgulanmıştır. Nitekim bu konuda sahih kabul edilen rivayetlerde Ye'cüc ve Me'cüc'un Türkler olabileceğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu düşünceyi savunanlara göre Ehl-i Kitaba ve Türklere düşmanlık besleyen kavimlerin Ye'cüc ve Me'cüc olarak nitelenmesi daha isabetli bir yaklaşımdır.³¹⁷

Ye'cüc ve Me'cüc'un kimliğiyle ilgili öne sürülen görüşlerden birisi de onların Ruslar olmasıdır. Her ne kadar Ruslarla ilgili bu söylemler 1920'den sonra artmış olsa da tarihe göz attığımızda Rusların ataları olan İskitlerin, Yahudi tarihçi Josephus tarafından Me'cücüler olarak adlandırıldığı görülmektedir. Bu söylemlerin sebeplerinden biri İsrail'in kuzeyinde bulunmaları, diğeri ise Soğuk Savaş sırasında ABD'ye muhalif cepheye yer almalarıdır. Son dönemlerde ise Yahudi ve Hıristiyanlar tarafından ortak düşman ilan edilmişlerdir. Onların Ye'cüc ve Me'cüc olarak itham edilmesi bir nevi dinin siyasallaştırıldığına da ispatıdır.³¹⁸ Söz konusu ithamlar bir fikir beyanıyla sınırlı kalmayarak akademiye de taşındığı teolog Peter Lalonde'nin eserinde geçen ifadelerden anlaşılmaktadır:

“Peygamberler bize İsrail'in kendi ülkelerinde yeniden bir araya geleceklerini haber vermektedir. Bu peygamberler o dönemde kuzeyde ortaya çıkacak ve sonunda İsrail'i istila edecek bir başka gücü de görmüşlerdir. Şüphesiz Sovyetler Birliği, bu kehanetin gerçekleşmesidir. SSCB İsrail'i istila edecektir. Kesinlikle inandığımız bir sonraki şey de, mesihin dünyanın sonu öncesinde yaşanacak Büyük Felaketlerin sonundaki dönüşü öncesinde Sovyetler Birliği'nin İsrail topraklarını istila edecek olmasıdır. Sovyetler Birliği'nin İsrail'i ne zaman istila edeceğini hiç kimse bilmeyecektir.”³¹⁹

Mûsâ Cârullah'a göre Ye'cüc ve Me'cüc yeryüzünde her yerde her millette her vakit bulunur. Ye'cüc'un Me'cüc'un cinsiyetleri, zamanları ve mekanları Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilmemiştir. Zülkarneyn kıssasının anlatıldığı Kehf suresinin 93 ve 94. ayetlerinden hareketle üzerinde düşünülmesi gereken üç mesele vardır. Bunlar iki dağın nerede olduğu, dağ kadar seddin ne zaman yapıldığı ve bu seddin yapımının ne zaman tamamlandığıdır. Ancak Cârullah'a göre Kur'ân-ı Kerîm'de zaman, mekan ve kişilerin

³¹⁶ Öztürk, “Zülkarneyn Kıssası”, 26.

³¹⁷ Cerrahoğlu, “Ye'cüc-Me'cüc ve Türkler”, 118-125; Çelebi, *Uzak ve Yakın Gelecek İlgili Haberler*, 128-132.

³¹⁸ Bıyık, “Hıristiyan Teolojisinde Deccâl ve Yecüc Mecüc Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme”, 66-70.

³¹⁹ Peter LaLonde, *One World Under Anti-Christ* (Eugene: Harvest House, 1991), 215-221.

önemi yok denecek kadar azdır. Her ne kadar Ye'cûc ve Me'cûc'u bir kişi ya da topluluğa nispet etmeyi gerekli ve yerinde görmese de yine de bazı rivayetleri değerlendirmiştir. Buna göre:

“Son asırlarda da Ye'cûc ve Me'cûc bulunur idi. Büyük İskender kendi zamanına göre elbette Ye'cûc olup kuvvetli askeri elbette Me'cûc idi. Yahudilere nisbetle Babil Hükümeti Ye'cûc olup Türk hem İslam memleketlerine nisbetle Cengiz hem Hülagü Ye'cûc'ların Me'cûc'ların en dehşetlileri idi. Şu gün kah nariyesiyle kah maliyesiyle bütün yeryüzüne istila etmiş medeni Nasraniyet dünyası bütün insanlara nisbetle hususan İslam milletlerine nisbetle en dehşetli manasıyla Ye'cûcdur Me'cûcdur.”³²⁰

İhvânü's-Safâ'nın dördüncü cildindeki altıncı risalesinde de Ye'cûc Seddi zahiri manaların dışında batını olarak yorumlanmıştır:

“İhvân-ı Safâ gibi ulum mecmualarına da sirayet etmiş evham edivermelerini! Bir defa kabul ettikten sonra, tevil etmek belki bir hüner olabilir, lakin öyle edivermeleri! Kur'ân-ı Kerîm ayeti kerimelerine isnad etmek İhvan-ı Safa mecmualarına elbette münasib olmaz. (büyük gafletten nâş olmuş edebi bir cinayettir.)”³²¹

Hüseyin el-Cisr, *Ye'cûc ve Me'cûc Taifesi Dünyanın Ne Tarafındadır* adlı risalesinde öncelikle yeryüzünde varlığı nas ile sabit olan Ye'cûc ve Me'cûc'un nerede olduğunun bulunabilmesi amacıyla, Abbasi halifelerinden Ebû Ca'fer el-Vâsiq-Billâh'ın Çin'e iki kişiyi gönderdiğinden bahsetmektedir. Bu iki zât Çin Seddi'nin yüzölçümü ve nitelikleri hakkında bilgilere ulaşırsalar da Ye'cûc ve Me'cûc ile karşılaşmamıştır:

“Vaktiyle sekene-i arzı tefrikaya düşürmüş olup kürre-i arz üzerinde mevcudiyeti nas ile sabit olan tâife-i Ye'cûc ve Me'cûc'un ne taraflarda bulunduğu mine'l-gadîm ezhân-ı umûmiyyeyi işgal etmekte olduğundan müverrihin arabdan bazılarının rivayetine nazaran mülûk-u Abbasiye'den el-Vâsiq-billah bile tâife-i mezbûranın taharrisi için Çin'e iki mütemed zât göndermiş ve Sedd-i Çin'in³²² mesâhası ve evsâfi hakkında mâlûmat edinebildikleri halde “Ye'cûc ve Me'cûc” tâifesine müsâdif olamamışlardı.”³²³

Cisr, Avrupalıların dünyanın dört bir yanındaki kıtaları ve kavimleri keşfettikleri halde ne Kuzey Amerika'daki en kısa millet olan Eskimolarda ne de Güney

³²⁰ Cârullah, *Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye'cûc*, 33-34.

³²¹ Cârullah, *Kur'ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye'cûc*, 35.

³²² “Sedd-i Çin eâzım-ı masnûât-ı beşeriyyedendir. Şöyle ki tûlî 1500 mil olup irtifâî 25 ve kalınlığı 20 kademdir. Üzeri hayli vâsi' bir cadde olup altı süvârî yan yana gidebilirdi. Esasından altı kadem irtifâina kadar çar köşe yontma taştan olup yukarısının bazı mahalleri tuğla ve kerpiç ile bina edilmiştir. İş bu Sedd-i Çin'e câr-ı mülâsık olan Moğol ve Mencük tâifelerinin hücum ve tecavüzünden ihtirâzen “Çin Şangati” nâm hâkân halkından sonra (5548) tarihinde yani milâdın 147 sene mukaddemine binâ eylemiş ise de husûl-u maksad ve medâr olamayıp muahharan taife-i mezkûra Çin ilkâsına yine istila ederek zimâm-ı hükümet dahî ellerine geçmiş ve bu suretle birleşerek cümlesi bir devlet-i cesime teşkil etmiştir. Sedd-i mezkurun binasında dört beş milyon adam on sene mütemadiyen işlettirilip bunlardan dört yüz bini bu yolda telef olmuştur. Binasında fevkalgayeye ihtimam ve itina olunduğu cihetle el yevm iki bin iki yüz sene mürur eylediği halde bir vechle halel-pezîr olmadığı misillü bundan sonra daha nice bin seneler payidar olacağı şüphesizdir.”

³²³ Hüseyin el-Cisr, *Ye'cûc Me'cûc Taifesi Dünyanın Ne Tarafındadır?*, çev. Mehmed Tefvik (İstanbul: Matbaa-i Jirayır, 1327), 5-6.

Amerika'daki en uzun millet olan Patagonyalılarda Ye'cûc ve Me'cûc'e rastlayamadıklarını bildirmiştir:

“Şu son asırlarda Avrupalıların dâirenâmâdâr kürre-i arzı dolaşarak bunca kıtaât ve akvâm keşf edegeldikleri ve Amerika-i şimâlîde kâin “Grönland” adası sükkânının dünyanın en kısa adamları olan “Eskimolar”ı ve Amerika-i cenûbî cihetlerindeki halkın dahi sekine-i arzın en uzununu bulunan “Patagonyalılar”ı olduğu halde rû-yi arzda hâlen “Ye'cûc ve Me'cûc” isminde bir tâifeye tesadûf olunamadığı malumdur. Gerçi Avrupalılar arzın şark ve garb havâlisinde icrâ-i keşfiyât eylemişlerse de buz kütleleriyle muhâf olup iş'a-i şemsin mâilen vâsıl olmasına mebnî' pek muzlim olan ve senenin kısmı azâmı “fecd-i şimâlî”³²⁴ denilen bir nevi aydınlıkla yine muzlim geçen kutb-ı şimâlî ile kutb-ı cenûbiyyî bihakkın keşfden aciz kalmışlardır.”³²⁵

Cisr, Amerika'nın keşfinden önce Batı Avrupa ve Doğu Asya'nın, dönemin alimleri tarafından “bahr-i zulmât” olarak adlandırıldığından bahsetmektedir. Amerika'nın keşfinden sonra, kaşifler başta Avustralya olmak üzere dünyada bilinmeyen yerleri ortaya çıkarmaya başlamışlardır. Bu kıtaların keşfi sırasında her bir noktasının görülmemesi ihtimalinden hareketle Ye'cûc ve Me'cûc'un yaşadığı kıtaya gidildiği halde onların olduğu bölgeyi bulamadıkları varsayılsa bile, günümüze kadar hala ortaya çıkmamaları mümkün değildir. Cisr'in değerlendirmesine göre Ye'cûc ve Me'cûc'un kutuplardan birinde olması ihtimal dahilindedir. Çünkü Kur'ân'da Zülkarneyn'in doğu, batı ve üçüncü cihet olmak üzere dünyanın üç tarafını dolaştığı anlatılmaktadır. Avrupalılar doğu ve batıyı keşfettiklerine göre üçüncü cihetten maksat kutuplardır:

“Târîh-i şinâsân zamana ma'lûm olduğu üzere bundan dört beş asır, yani Amerika'nın keşfinden mukaddem Avrupa'nın garb ve Asya'nın şark cihetlerine o asrın ulemâsı “bahr-i zulmât” derlerdi. Ve hatta ebhâr-ı mezkûreden ona da kîtât-ı meskûna farz edenlerin bile küfürlerine hükmederlerdi. İşte ol vakitler (Kristof Kolomb) tarafından Amerika'nın keşfi üzerine devr-i keşfiyât açılarak zuhûr eden birçok kaşifler bilahare kürenin beşinci kıtası olan Avustralya'yı ve dünyanın cihat-ı sâiresinde birçok mahalli mechûle-i keşf eylemişlerdi. Şu kadarki seyyahın keşf eyledikleri kıtanın her tarafını gezip hadve hadve ölçmemiş olduklarından kîtât-ı mekşûfe ve mezbûre yanında bilahare nice göller, nehirler, dağlar keşfedilmiş olduğuna nazaran kîtât-ı mezbûra suret-i mükemmelede keşfedilmemiş ve belki seyyahın “Ye'cûc ve Me'cûc”un buldukları kîtâtda keşfiyât icrâ eyledikleri halde buldukları mahalli bulamamış oldukları farzedilmiş olsa bile adem-i iktisâfâtın tâife-i mezbûrenin min tarafillâhi zamân-ı huruclarına kadar keşfedilmemek hikmetine müstenid olması lazım geleceği şüphesizdir. Bundan sarf-ı nazar kîtât-ı hamse-i arzın her noktası tamamıyla ve suret-i mükemmelede keşfedilmiş olsa bile taife-i “Ye'cûc ve Me'cûc”un kutbeynden birinde

³²⁴ “Fecd-i şimâlî hevâ-i nesîmîde olan elektriğin tesiriyle zuhûr eden hâdisâtdır. Kürre-i arzın kutuplarına garîb mahallerde gece vakti Cuhva'da kaba şekilde bir ziyâ zuhûr edüb birkaç saat durur. Hâdis-e-i mezkûra evvel nisfu'n-nehâr mîknâtısıye mevâzî bir istikamette ve berkûs şeklinde soluk sarı renkli olarak görünüp ba'dehû ufkun her tarafında yine o renkte birçok şeât ihdâs eder ve bunların cümlesi semanın bir noktasına mil ibresinin kutb-ı cenûbîsi hizasına müteveccih olmalarıyla nurânî bir kaba şekli hasıl olur. İşbu hadisenin vukuunda pusulaların ibreleri istikametinden şaşarak sağa sola inhiraf eylediği mücerredir.”

³²⁵ Cisr, *Ye'cûc Me'cûc Taifesi Dünyanın Ne Tarafındadır?*, 6-8.

bulunması müstebî'd değildir. Çünkü Zülkarneyn'in³²⁶ seyahati hakkındaki ayet-i kerime kendisinin arzın üç tarafını dolaştığını nâtkıdır ki bunlardan biri şark, diğeri garb ve üçüncüsü dahi cihet-i selâsedir. Avrupalıların şark ve garb cihetlerinde icrayı keşfiyat etmiş oldukları târîhân ve el-hâletü hâzihi kürre-i arzın o cihetleri malum olmasına nazaran bu cihet-i selâseden maksad bittâb kutbeynden biridir."³²⁷

Hüseyin el-Cisr, Ye'cûc ve Me'cûc'un kutuplarda olduğu yönündeki düşüncelerini desteklemek amacıyla birtakım tezler öne sürmüştür. Buna göre Zülkarneyn ve veziri Hızır (as), arz-ı zulmât bölgesine seyahate etmişlerdir ki bu bölge de kutuplardan biridir. Çünkü yeryüzünde güneşin çok az doğduğu ya da hiç doğmadığı ve bu sebeple fakihlerin de namaz ile ilgili hiçbir hüküm düzenlemediği yerler kutup bölgeleridir:

"Hatta mevâd-ı mebhuseyi teyid eden bir keyfiyet dahi Zülkarneyn'in veziri bulunan (Hızır)³²⁸ aleyhisselam ile birlikte arz-ı zulmâta seyahat ettikleri fikrasıdır ki burada arz-ı zulmâtdan maksat kutbeynden biridir. Zira şemsin ekseriyetle ve hatta bazen hiç rüyet olunmadığı mahaller havali-i kutbiyyedir. Bu sebebledir ki şemsin ekseriya nümâyân olamadığı kutup cihetlerinde salavât-ı hamsin ne yolda edâsı lâzım gelecek ki hakkında fukahâ-i sâlîfe ayrıca ahkam-ı şeriyye tertib ve tanzim etmeye mecbur olmuşlardı. Kutuplarda şimdiye kadar iktişâfât icrâsının adem-i imkânı havâli-i kutbiyyenin buz dağlarından ibaret olmuş olmasından münbaisdir."^{329,330}

Cisr, kuşların bile uçmasına engel olan şiddetli soğukların olduğu bu bölgeye Zülkarneyn'in nasıl gittiği ya da Ye'cûc ve Me'cûc'un kutuplarda nasıl yaşadıklarının sorulması halinde, iddiasını ispatlamak gayesiyle şu şekilde cevap vermiştir:

"Evvela: Zülkarneyn'in kutba gittiği zamanlar kutbun o derecelerde buzlarla muhâf olmadığı zamanlardır. Zira bugün havali-i kutbiyyeye garîb bulunan mevâkî'i barideden ezcümle Sibirya kıtasının buzlarla mestûr şimal kısmında icrayı hafriyatla mevâkî'-i hârâra hayvânâtından birçoklarının müstehâsâtına mesela, fil kemiklerine tesadüf olduğuna nazaran oraların edvâr-ı sâlîfede mevâkî'i hârreden olduğuna şüphe bırakmaz. Zülkarneyn işte ol vakitler kutba gitmiş ve Ye'cûc ve Me'cûc'u keşfle onların sûlet ve hücumlarını sedd-i ma'lûmun inşâsıyla mâni' olmuştur. Ondan sonra mürûr-ı zamanla oraların havası kesb-i burûdet eylemiş ve el-hâlete hâzihi müşâhede olunan hale gelmiştir.

Seniye: Bu derece soğuk olan kutuplarda Ye'cûc ve Me'cûc taifesinin nasıl taayyüş ve imrar-ı hayat eylemek de oldukları bahsine gelince: Bu hal yeknazarda pek garîb görünür. Ekâlîm-i dünya, tabakât-ı arz hakkında tetebuatta bulunanlara ma'lumdur ki ekseriya cibâl zirveleri üzerlerinde yaz ve kış mevsimlerinde hiç kar ve buz eksik olmadığı ve oralarda şiddet-i burûdet hükümfermâ olduğu halde o misillü cibâl eteklerinde veya gurbundaki vadiler de insan ve hayavânâtın yaşayabildikleri görülür. Kutuplarda dahi mürur ve uburu mâni' bunca buz kütlelerinden müteşekkil dağların öte

³²⁶ "İskender Zülkarneyn vaktiyle Yemen'de hükümet eden melûk-ı tabâdandır. Bir de İskender Rûmî vardır ki Makedonya hükümdarı idi."

³²⁷ Cisr, *Ye'cûc Me'cûc Taifesi Dünyanın Ne Tarafındadır?*, 8-9.

³²⁸ "Hızır aleyhisselam, asıl ismi "Hızır"ın" diğeri ismi "Ermiya" bazıları dahi "Elyesa" derler. Muşarun ileyhin hazreti Musa aleyhisselam zamanında olduğu ve onlarla mülakat ettiği ayet-i kerime ile sabit olup Yemen meliki "Zülkarneyn"ın dayızadesi ve veziri olduğu dahi bazı tevâruhta mesturdur. Hızır aleyhisselamın arz-ı zulmatda içtiği "âb-ı hayat" mutasavvıfın indinde bast-ı kalpten kinayedir."

³²⁹ "Gerçi bundan hayli zaman evvel birçok seyyahın kutbun keşfine gitmişlerse de muvaffak olamadan avdet ettikleri halde bu defa (Gog) ve (Peri?) nâm Amerikalıların kutb-u şimâlî keşfe muvaffak oldukları malumdur."

³³⁰ Cisr, *Ye'cûc Me'cûc Taifesi Dünyanın Ne Tarafındadır?*, 9-10.

cihetlerinde insan ve hayâvânâtın yaşamasına müsaid arazi ve vadilerin bulunması dahi müsteb'id değildir. Seyyâhinin geçemedikleri bu buz kütlelerinin öte cihetlerinde yeşillik arazinin, idame-i hayata müsaid saharinin mevcudiyetini Cenâb-ı kadr-i mutlâkın cümle iradat-ı ezeliyesinden bulunduğuna niçin iman etmeyelim?

Sülûsen: "Ye'cûc ve Me'cûc" taifesinin böyle buz kütleleri içinden nasıl hurûc edecekleri suâlîne karşı da şunu diyebiliriz ki, mukaddema mevâkı' hârradan olduğu anlaşılın kutbeynin bazı cihetleri nasıl mürûr-ı zamanla mevâkı' bardeye tahavvül etmiş ise ileride tahavvulât ve tebdilât-ı cevveye ile yine ekâlîm-ı hârraya tebeddül ve inkılâb ederek buz kütlelerinin erimesiyle Cenâb-ı Hakk'ın Kur'ân-ı azîmü'ş-şandaki irâdât-ı ezeliyesi yerini bulduğu zaman yani muayyen olan vaktin hululünde "Ye'cûc ve Me'cûc" taifesinin hurûcları tabî'dir."³³¹

Risaleden açıkça anlaşıldığı üzere Cisir, Ye'cûc ve Me'cûc'un kutuplarda olduğuna dair görüşüne gelebilecek bütün eleştirilere, mantık çerçevesi içinde cevaplar vermiştir. İlk olarak Zülkarneyn'in kutuplara giderek Ye'cûc ve Me'cûc'la karşılaştığı asırlarda kutupların günümüzde olduğu gibi buzlarla kaplı olmadığını iddia etmiştir. Sibirya'nın kuzeyinde fil kemikleri gibi pek çok hayvan kalıntılarının bulunmasını da ispat olarak kullanmıştır. Ona göre zaman içerisinde kutupları buz kaplamış ve günümüzdeki haline gelmiştir. İkinci olarak bu kadar soğuk bir bölgede Ye'cûc ve Me'cûc'un nasıl yaşadığı sorusuna cevaben çoğu dağın zirvesinde yıl boyu kar görülmesine rağmen, dağların eteklerinde insanların, hayvanların ve bitkilerin yaşayabiliyor oluşunu öne sürmüştür. Çünkü aynı şekilde kutuplarda da buz kütlelerin arkasında insan ve hayvanların yaşayabileceği bölümlerin varlığı imkan dahilindedir. Son olarak günümüzdeki buz kütleleri altından Ye'cûc ve Me'cûc'un nasıl çıkacağına ilişkin de, geçmişte buzla kaplı olmayan yerler nasıl ki zaman içerisinde kutuplara dönüştüyse gelecekte aynı şekilde buzullar eski haline dönerek Ye'cûc ve Me'cûc'un ortaya çıkmasının mümkün olduğunu söylemiştir.

³³¹ Cisir, *Ye'cûc Me'cûc Taifesi Dünyanın Ne Tarafındadır?*, 10-12.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Kâinata yaratılan her şeyin bir sonu olduğu gibi içinde yaşadığımız yeryüzü de bir gün son bulacaktır. Bu son kıyamet olarak gerçekleşecektir ve gaybî bir mesele olduğundan ne zaman vuku bulacağını yalnızca Allah bilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'deki ayetler ve hadis rivayetleri sonsuz alemin başlangıcı olan kıyametin yaklaştığına dair alametler olduğunu ortaya koymaktadır.

Kalkmak, ayakta durmak, dikilmek anlamlarına gelen kıyamet kozmik sistemin bozulması, ölülerin dirilmesi ve sonsuz alemin başlangıcıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de yetmiş yerde geçen bu kavram “yevme'l-kıyâme, es-sâ'a, kâria, hakka” şeklinde farklı isimlerle zikredilmektedir. İmam Mâtürîdî ve Kemalüddin Abdürrezzak el-Kâşânî kıyametin gerçekleşeceği zaman hakkında kesin bir bilgi bulunmadığını söylemişlerdir. İnsan kıyametin gerçekleşeceği ânı düşündüğünde dahi korkuya kapılırken gerçekleşeceği vaktin bilinmesi insanoğluna ağır gelecek bir durumdur.

Kur'ân-ı Kerîm'deki ayetlerden kıyametin kesin olarak kopacağı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda kıyamet alameti olarak Ye'cüc ve Me'cüc'un gelişinden, gökyüzünden bir duman yayılacağından, dâbbetü'l-arzın çıkışından ve inşikâku'l-kamerden bahsedilmiştir. Fakat Hz. Peygamberden nakledilen on alametten deccâlin çıkışı, güneşin batıdan doğması, İsa mesîhin nüzülü, üç yerin batması ve Yemen'den bir ateşin çıkması ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de delaleti katî bir nas bulunmamaktadır.

Kıyamet alametinden alemin kıyameti kastedilip genel kabule göre “küçük alametler” ve “büyük alametler” olarak sınıflandırılmıştır. Bu tasnife göre küçük alametler arasında zinanın aleni olması, faizin helal gösterilmesi, içki tüketiminin yaygınlaşması, ibadetlerin terk edilmesi gibi hususlar sayılmıştır. Deccâl, Ye'cüc ve Me'cüc, mehdînin gelişi, dâbbetü'l-arz'ın çıkması, Hz. İsa'nın nüzülü, duhânın gökyüzünü tamamen kaplaması ve inşikâku'l-kamerin yaşanması olayları büyük alametler olarak zikredilmiştir. Bu şekilde bir tasnif yapılmış olsa da küçük ve büyük alametler aslında birbirini takip edecek ve küçük alametler gerçekleşmedikçe büyük alametler ortaya çıkmayacaktır.

Dâbbetü'l-arz Kur'ân-ı Kerîm'de 18 yerde geçmekte olup, kıyamet yaklaştığında ortaya çıkacak yaratık anlamında kullanılmaktadır. Genellikle hayvan kelimesi ile eş anlamlı görülen bu kavram, bazı ayet ve hadislerde yeryüzündeki bütün canlıları

kapsayacak şekilde geçmektedir. Dâbbetü'l-arz'ın maddi ve manevi olarak güçlü bir saltanat kuracak, küffarın gücünü kırıp tevhit ehlini sağlamlaştıracak bir kişi olduğu ve kıyamete yakın ortaya çıkacağı da belirtilmektedir. Hadislerde fiziki şekli ile ilgili kesin bir bilgi bulunmazken sahih olmayan ve isrâiliyâta dayanan bazı rivayetlerde öküz başlı, deve ayaklı ve kuş kanatlı gibi özelliklerinden bahsedilmektedir. Ancak bu rivayetlerin delil olarak gösterilmesi doğru değildir.

Dâbbetü'l-arz'ın ne şekilde ve ne zaman ortaya çıkacağı konusunda ihtilaf edilmiştir. Alimlerin bir kısmı azabın hak olduğu vakit ortaya çıkacağını, bir kısmı kıyametin kopacağı gün olacağını belirtmektedir. Olaya sosyolojik açıdan yaklaşan bazı araştırmacılar ise dâbbeyi, esfel-i sâfilin derecesindeki insanların çoğalması ve kötü şeylerin artmasıyla yeryüzünün hepsinde değil belli bölgelerinde meydana gelecek sosyal sarsıntı şeklinde yorumlamışlardır. Tefsir kaynaklarında dâbbetü'l-arz'ın öncelikle çölde görülüp saklandığı, daha sonra yöneticilerin kan döktüğü köylerde çıkıp gizleneceği ve son olarak da geriye kalan inananların parlatacağı şeklinde bilgiler mevcuttur. Ayrıca dâbbetü'l-arz'ın ortaya çıkışı konusunda takdir edilen zamanda ve biçimde meydana geleceğine dair rivayetler de bulunmaktadır. Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarında ise İslam inancına benzer düşünceler görülmektedir. Bununla beraber dâbbetü'l-arz Tevrat'ta ejderha ile İncil'de ise şeytan ile özdeşleştirilerek tasvir edilmiştir.

Duhân Kur'ân-ı Kerîm'deki bir surenin ismi olup, ayetlerde duman anlamında kullanılmıştır. Surede bu dumanın insanlara azap verecek şekilde yeryüzünü sarsacağı bildirilmiştir. Klasik kelim kaynaklarında kıyamet alametleri başlığı altında ele alınan duhân, inkarcıların tutumları dolayısıyla onları yok edecek bir duman olarak geçmektedir. Bu konu hakkında hadislerde ise iki rivayet dışında başka bir bilgi bulunmamaktadır. Bazı alimler iki duhânın varlığından bahsederken; son dönem kelamcıları duhânın itikadi bir mesele olmadığını; yalnızca varlığına inanılması gereken bir alamet olduğunu söylemiştir.

İnşikâku'l-kamer ayın ikiye bölünmesi anlamına gelip, Kamer suresinde kıyametin yaklaştığını haber veren bir alamet olarak kullanılmıştır. Ayetin ne anlattığına dair kelamcıları ve müfessirler farklı görüşler belirtmişlerdir. Bu sure ile ilgili tartışma konusu olan bir diğer husus da ayetlerin nüzülü ile ayın yarılması olayının arasında geçen süre farklılığıdır. Bazı alimler bundan dolayı Kamer suresinin kıyamete delil

gösterilemeyeceğini söylemiştir. Buna göre müşrikler Hz. Peygamber'den mucize olarak ayın yarılmasını istemiş; fakat onların istedikleri hissi mucizeye yanıt verilmemiştir. Hadis kaynaklarında ise bunun zıddı olarak müşriklerin istediği mucizenin gerçekleştiğine dair rivayetler bulunmaktadır. Alimlerden bazıları bu konuda isrâiliyata dayanarak mucizenin gerçekleşip ayın yarıldığını söylemiş, bazıları da gelecekte vâki olacak bir olay olarak bahsetmişlerdir. Kalam kaynaklarında ise inşikâku'l-kamer olayı mucize konusu içerisinde değerlendirilmiş olup kıyametle ilişkilendirilmemiştir.

Mesîh kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İsa ile beraber 11 yerde geçmektedir. İbranice mübarek anlamındaki meşih ile mesîh özdeşleşmiş ve Hz. İsa'nın lakabı olmuştur. İsa mesîh inancı farklı şekillerde yorumlansa da İslamiyet, Yahudilik ve Hıristiyanlık için ele alınması gereken ortak bir konudur. Hz. İsa'nın doğumu, hayatı ve ölümü çok tartışılan bir meseledir. Yahudi inancının amentüsünden olduğuna inanılan mesîh henüz yeryüzüne dönmemiştir. Fakat Hıristiyanlığa göre Hz. İsa mesîh olup yeryüzüne inmiş ve görevini tamamlamıştır. Hıristiyanların Hz. İsa'yı mesîh kabul etmelerinin sebebi havarilerin onun ölümünden sonra devam ettirdiği inançlarıdır. İslam düşüncesinde ise Kur'ân-ı Kerîm'de geçen ayetler doğrultusunda Hz. İsa'nın göğe yükseldiği ve kıyametten önce yeryüzüne tekrar döneceği inancı olduğu gibi Hz. İsa'nın doğal bir ölümle vefat ettiği ve ruhunun Allah'ın katına yükseldiği inancı mevcuttur. Mesîhin yani Hz. İsa'nın yeryüzüne döneceği hadis ve kalam kaynaklarında alamet olarak yer almaktadır. Bunun bir inanç haline gelmesi, toplumlarda meydana gelen bozulmaların mesîh tarafından düzeltileceği düşüncesine dayanmaktadır. Bu konu inanılması zorunlu iman esaslarından olmasa da hadis rivayetlerinin çokluğu nedeniyle tamamen inkâr edilmemiştir.

Mehdî ilkel ve semavi dinlerde beklenen kurtarıcı olarak geleceğine inanılan bir varlıktır. Bu inanç her çağda siyasi ve dini hareketlerin bir güç kaynağı olmuştur. Yahudi inancında seçilmiş kişiler vasıtasıyla ilahi maneviyat yeryüzüne hâkim olacaktır. Bu kişilerin Hz. Hacer ve Hz. İsmail'in soyundan gelen on iki imam olduğu söylenmektedir. Hıristiyanlıkta ise mesîh inancından bağımsız bir mehdî inancı mevcuttur. İslamiyet'te de siyasi, ahlaki, dini bozulmaları düzelterek bir beklenen kurtarıcı inancı vardır. İslam'ın ilk zamanlarındaki kalam kaynaklarında mehdî konusundan bahsedilmemiştir. Kat'i delilleri olmayan mehdî inancı mesîh inancında olduğu gibi sosyal siyasi problemlere dayanmaktadır.

Deccâl ahir zamanda ortaya çıkarak insanları yoldan saptıracağına inanılan kişi olarak tanımlanmıştır. İslam inancında deccâl hakkında kesin bir tanım yapılmamıştır. Yahudi ve Hıristiyan inançlarında olduğu gibi diğer birçok inançta da deccâl anlayışı mevcuttur. Dünyanın sonu yaklaştığında ortaya çıkacağı, işkenceler yapacağı ve inanmayanları peşinden sürükleyeceği belirtilmektedir. Yahudilerde deccâl, mesîhin karşıtı olarak görülmüştür. Mesîh yeryüzüne indiğinde deccâli adaleti ve düzeni bozduğu için yok edecektir. Hıristiyanlıktaki anlayış da Yahudi inancıyla paralellik göstermektedir. Onlardan farklı olarak deccâlin barış yanlısı olarak ortaya çıkacağı ve Yahudilere karşı olan savaşı kazanacağı düşünülmektedir. İslam inancında ise kıyamet alametlerinden birisi olarak geçmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de deccâl ile ilgili kesin açıklama yoktur. Hadis rivayetlerinde ise fiziki tasvirleri yapılmış; ancak çıkacağı zaman ve yer hakkında net bir bilgi verilmemiştir. Kelam alimleri deccâli kıyamet alametlerinden kabul etseler de Kur'ân'da kesin olarak yer almaması ve rivayetlerin sahihliği açısından problemlili bulunması sebebiyle bu vasfı bir kişiye atfetmemişlerdir. Bu yüzden fitne ve fesat çıkarıcı kişilerin veya toplulukların temsili olarak deccâl şekilde nitelendirilmesi ihtimal dahilindedir.

Güneşin batıdan doğması fizik kurallarına aykırı kozmik bir sistemin yok oluşunun işaretidir. Kur'ân-ı Kerîm'de daha önce inanmayan kimselerin bu mucizevi olayı gördükten sonra iman etmesinin bir anlamı olmayacağından bahsedilmektedir. Güneşin batıdan doğuşu kıyamete yakın gerçekleşmesi mümkün bir alamettir. Bu konuda yapılan yorumlardaki ortak nokta ise bu hadisenin hak olduğu ve henüz gerçekleşmediğidir. Alimler arasında bu durumun Kur'ân'daki olaylarla çelişmediğini düşünenler olduğu gibi bunun mecazi anlamda kullanıldığını söyleyenler de mevcuttur. Hadislerde geçen rivayetlere göre bu insanoğlu için bir uyarıdır. Mutlak son gelmeden imana geri dönmenin gerekliliği vurgulanmaktadır. Çünkü bu olay gerçekleştiğinde artık ne imana ne de dünya hayatına dönüş mümkün değildir.

Ye'cûc ve Me'cûc kavramı etimolojik olarak incelendiğinde her dilde farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Kavramsal olarak kökeni tespit edilemeyen Ye'cûc ve Me'cûc'un hemzeli veya hemzesiz yazımına göre anlamı değişmektedir. Bu doğrultuda Arapça, İbranice, Aramca, Asurca, Yunanca ve Türkçe olduğunu söyleyenler bulunmaktadır. Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid'de Ye'cûc ve Me'cûc, Gog Magog olarak zikredilmiş bir topluluktur. Ahd-i Atik'teki rivayetlere göre Allah'a karşı isyankâr tavırlar sergileyen Yahudiler bu topluluk tarafından saldırılara maruz kalacaklardır. Bu

ifadelere karşın, Ahd-i Cedid'de ise Ye'cûc ve Me'cûc'un şeytana uymaları sebebiyle çıkaracakları kargaşalara rağmen helak olacaklarından bahsedilmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Ye'cûc ve Me'cûc iki surede anlatılsa da kimliği veya ne zaman ortaya çıkacağına dair net bir ifade yoktur. Surelerde zikredilen Ye'cûc ve Me'cûc geçmişte yaşamış veya gelecekte ortaya çıkacak olan bir alamet şeklinde geçmektedir. Kehf suresindeki Zülkarneyn kıssasında Ye'cûc ve Me'cûc'un seddi yok edecek, bozgunculuk çıkaracak bir varlık olduğu belirtilmiştir. Bu surenin tefsirlerinde genel olarak geçmişte yaşanmış olaylara atıf yapıldığı görülmektedir. Bunun aksine Enbiyâ suresinde, sedler açıldığı zaman tepelerden akın ederek kıyametin yaklaştığını bildirecek bir alamet olarak anlatılmaktadır.

Çalışmamızda tahlili yapılan Mûsâ Cârullah'ın risalesine göre Ye'cûc ve Me'cûc, herhangi bir kişi değil bir vasıftır. Cârullah'a göre bu varlığın bir kişi olduğunu söyleyenler, daha çok Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid'de geçen israiliyat haberlerine inandıkları için bu şekilde düşünmüşlerdir. Zira Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid'de yer alan pasajlara bakıldığında, Gog Magog'un bir halkın İskender adındaki reisi olduğu söylenmektedir. Bahsedilen reisin iki farklı İskender olabileceği ihtimali vardır. Bunlardan birisi İskilipli İskender diğeri ise Büyük İskender'dir. Ye'cûc ve Me'cûc'un İskender olduğunu kabul etmek, Kehf suresinde geçen Zülkarneyn ile İskender'i bağdaştırmaktır. Ancak tarihsel veriler ışığında mü'min olmayan Büyük İskender'in, Zülkarneyn gibi bir şahsiyete hamledilmesi Kur'ân ile israilî bilgilerin çeliştiğini açıkça göstermektedir. Her ne kadar Ye'cûc ve Me'cûc konusu İslam'a has olmasa da ayet ve hadislerde geçen bilgileri göz ardı ederek Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarındaki verilere göre yorum yapılması Kur'ânî bakış açısından uzaklaşıldığını göstermektedir. Çünkü Cârullah'ın da belirttiği üzere meselenin bu şekilde ele alınması, Kur'ân'ın hakikatini zedeleyecektir. Cârullah, müfessirlerin bu konuyu hakikat olan Kur'ân-ı Kerîm'deki bilgilerin aksine İsrailî bilgilere dayanarak tefsir etmelerinin yanlışlığını belirtmektedir.

Ye'cûc ve Me'cûc'un Türklerin atası olan Yafes'in soyundan geldiğini belirten rivayetler de mevcuttur. Fakat bunun kesinliği olmadığından "Ye'cûc ve Me'cûc Türk'tür" şeklinde net bir yorum yapmak doğru değildir. Bozguncu Ye'cûc ve Me'cûc', sırf savaşçı özelliklerinden dolayı Türkler ile bağdaştırılamaz. Çünkü Türkler yaşadıkları tabiat gereği savaşçı oldukları kadar merhametli ve yardımsever bir topluluktur. Mûsâ Cârullah'ın risalesinde Ye'cûc ve Me'cûc hakkındaki yorumları

tenkit ettiği noktalardan birisi de budur. Nitekim “*Eğer Ye’cûc Türk Olur İse*” başlığında Ye’cûc ve Me’cûc’u Türklere atfedenleri eleştirmektedir.

Rivayetlerde Ye’cûc ve Me’cûc’un kimliğine dair Türkler iddiası yanında Moğollar, Tatarlar ve Ruslar olması ihtimali de geçmektedir. Dönemin şartları göz önüne alındığında bu toplulukların içinde buldukları savaşlar sebebiyle böyle itham edilmeleri, meselenin sosyolojik boyutunu öne çıkarmaktadır. Hatta Sultan II. Abdülhamit Han’ın dahi Ye’cûc ve Me’cûc olduğunu iddia edenler bulunmaktadır. İstibdat döneminde yapmış olduğu düzenlemeler sebebiyle bu iddialara maruz kalması da meselenin siyasi boyutunu göstermektedir. Ancak sosyal ve siyasi çıkarlar uğruna Ye’cûc ve Me’cûc vasfını herhangi bir kişiye atfetmek objektiflikten uzak olduğu gibi gerçekle de bağdaşmaz. Fakat toplumsal çöküşe iten teknolojik uygulamaların arkasındaki görünmez güçlerin Ye’cûc ve Me’cûc olduğu şeklinde yorumlar da bulunmaktadır.

Ye’cûc Me’cûc Taifesi Dünyanın Ne Tarafındadır risalesinin sahibi olan Hüseyin el-Cisr, varlığı hak olan Ye’cûc ve Me’cûc’un yaşadığı mekânın neresi olduğuna dair bir risale yazmıştır. Bu risalede geçen bilgiye göre Abbasi halifesi Ebû Ca’fer el-Vâsiq-Billâh’ın, Ye’cûc ve Me’cûc’ün Çin seddinde bulduklarına dair bilgilerin doğruluğunu araştırmak üzere bölgeye iki uzman gönderdiğini, fakat yapılan çalışma neticesinde bu iddianın ispatlanamadığını belirtmektedir. Seddin günümüzde hala vâir olması da Ye’cûc ve Me’cûc’un gelmemiş olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca Avrupalıların yeryüzünün tamamını keşfe çıkmalarına rağmen, hiçbir yerde Ye’cûc ve Me’cûc ile karşılaşmadıklarını bildirmiştir. Hüseyin el-Cisr, Kehf suresinde Zülkarneyn’in doğuya, batıya ve iki dağ arasına varacağına işaret eden bilgilerden hareketle gidilmeyen tek yerin kutuplar olduğunu ve Ye’cûc ve Me’cûc’un da kutuplarda bulunabileceklerini ileri sürmüştür. Ona göre nasıl ki buzullar ortaya çıktı ise aynı şekilde eriyip yok olmaları da mümkündür. Ye’cûc ve Me’cûc buzulların erimesiyle de ortaya çıkabilir. O halde küresel ısınma da bize Ye’cûc ve Me’cûc’un geleceğini düşündüren bir ihtimaldir. Cisr Ye’cûc ve Me’cûc’un kutuplarda olduğu tezini savunmak amacıyla, kendisine yöneltilebilecek itirazlara karşı gerekçeleriyle cevaplar sunmuştur.

Ye’cûc ve Me’cûc hakkında kaleme alınan her iki risaleden yola çıkarak, kimliklerine ve nerede yaşadıklarına dair nesnel saptamalarda bulunmanın mümkün

olmadığı görülmektedir. Zira bir kişi ya da topluluk olabileceği gibi bir vasıf olması da ihtimal dahilindedir. Konuya bu açıdan bakıldığında geçmişte olduğu gibi günümüzde ve gelecekte pek çok kişi, topluluk ve güç, insanlar arasında kargaşa çıkaracak ve fitnelere sebep olacaktır. Bundan dolayıdır ki bozgunculuk çıkarma ile karakterize edilen Ye'cûc ve Me'cûc'un, her dönemde farklı kişilere ya da topluluklara atfedilecek bir vasıf olarak değerlendirilmesi daha isabetlidir.

KAYNAKÇA

- Abduh, Muhammed - Rıza, Muhammed Reşid. *Tefsîrû'l-Menâr*. Kahire: Dâru'l-Menar, 1947.
- Ağkuş, Yusuf. "İnşikâk-ı Kamer Konusunda Sünnî Tefsirlerde İlhâd İddiaları". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2019), 1-33.
- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût. Beyrut, 1416.
- Akgül, Muhittin. "Nüzûl-i İsâ Meselesinin Tefsir Geleneğine Yansımaları". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/16 (2006), 43-75.
- Akman, Mustafa. "Kelim Perspektifinden Kıyamet Alametlerinin Mahiyeti". *Journal of Islamic Research* 1/32 (2021), 190-214.
- Aktaş, Ahmet - Sümer, Necati. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Mehdî Algısı (Siirt Üniversitesi Örneği)". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2018), 73-96.
- Ali el-Kârî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn. *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985.
- Arslan, İhsan. "Hissî Mucize Olarak Hz. Peygamber'e İsnad Edilen İnşikâku'l-Kamer Hadisesine Farklı Bir Yaklaşım". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (2017), 13-48.
- Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed el-. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buhârî*. thk. Şeyh Abdülaziz b. Abdillâh Bâz. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1996.
- Atay, Hüseyin. *Ehl-i Sünnet ve Şia*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1983.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1990.
- Aydın, Mahmut. "İsa Mesîh'in Ölümünden Dirilmesi Hakikat mi Mitoloji mi?" *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24-25 (2007), 87-116.
- Aydın, Mehmet. "İslami Geleneğe İsa-Mesîh İnancı". *İslam ve Hıristiyan Kaynaklarında Hz. İsa*. 2005. İstanbul, 2005.
- Azimli, Mehmet. "Şakku'l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 8/4 (2008), 25-40.
- Balaban, Mustafa Rahmi. "Mûsâ Cârullah: Hayatı, Felsefesinden Birkaç Çizgi, Eserleri". *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* 1/1-4 (1953), 173-178.

- Bardakçı, Safa. “Kâdî Abdülcebbâr’ın İnşikâk-ı Kamer Görüşü”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (2009), 153-177.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-. *Me’âlimü’t-tenzil*. Beyrut: Dâru’t-Tayyib, 1420.
- Berzencî, Muhammed b. Abdiresûl el-. *el-İşâ’a li-eşrâti’s-sâ’a*. Kahire: Dâru’l-Minhac, 1325.
- Beyzâvî, Ebû Saîd Nasirüddin Abdullah b Ömer b Muhammed. *Tavâli ‘u’l-envâr min metâli ‘i’l-enzâr*. thk. Abbas Süleyman. Beyrut: Daru’l-Cil, 1991.
- Bıyık, Mustafa. “Hıristiyan Teolojisinde Deccâl ve Yecüc Mecüc Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (2007), 53-79.
- Biçer, Ramazan - Silkin, Fatma. “Din-Bilim İlişkisi Bağlamında Hüseyin el-Cisr’e Göre Yaratılış”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2006), 103-129.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Muvazzah İlm-i Kelâm*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2015.
- Bodur, Osman. *Buhârî Şerhlerinde Deccâl Yorumları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Buhâri, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi ‘u’s-şâhih*. thk. Muhammed Züheyr b. Nasr. Beyrut: Dâru Tavki’n-Necât, 1422.
- Cârullah, Mûsâ. *Kur’ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye’cüc*. Berlin, 1933.
- Cerrahoğlu, İsmail. “Ye’cüc-Me’cüc ve Türkler”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/1 (1972), 97-125.
- Cîlî, Abdülkerîm el-. *el-İnsânü’l-kâmil fi ma ‘rifeti’l-evâhir ve’l-evâ’il*, ts.
- Cisr, Hüseyin el-. *el-Huşûnü’l-Hamîdiyye*. Kahire, 1351.
- Cisr, Hüseyin el-. *er-Risâletü’l-Hamîdiyye*. thk. Muhammed el-Mu’tasım-Billah el-Bağdâdi. Trablus, 1998.
- Cisr, Hüseyin el-. *Ye’cüc ve Me’cüc Taifesi Dünyanın Ne Tarafındadır?* çev. Mehmed Tevfik. İstanbul: Matbaa-i Jirayır, 1327.
- Coşkun, Ali. *Mehdîlik Fenomeni*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- Çakın, Kamil. “Fiten Rivayetleri Bağlamında Toplumların Çöküşü”. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2018), 1-29.
- Çakın, Kamil. “Kıyamet Alametleri”. *Dinî Araştırmalar Dergisi* 6/16 (2003), 183-198.

- Çelebi, İlyas. “Deccâl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/69-72. Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Çelebi, İlyas. “el-Ḥuşûnü’l-Ḥamîdiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/418-419. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Çelebi, İlyas. “er-Risâletü’l-Ḥamîdiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/128-129. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Çelebi, İlyas. “Hüseyn el-Cisr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/537-540. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Çelebi, İlyas. “İnşikâku’l-Kamer”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/152-181. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Çelebi, İlyas. “Îsâ (Kelâm)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/472-473. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Çelebi, İlyas. “Kıyamet”. *Kelam El Kitabı*. ed. Şaban Ali Düzgün. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Çelebi, İlyas. *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*. İstanbul: Kitabevi, 1996.
- Çelebi, İlyas. “Ye’cûc ve Me’cûc”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/373-375. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Çelik, Hüseyin. “Kur’ân’da ‘Dâbbetü’l- Arz’”. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2013), 41-57.
- Demirci, Kürşat. “Deccâl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/67-69. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019.
- Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 2000.
- Doğrul, Ömer Rıza. *Asr-ı Saâdet Tercemesi*. Eser Yayınları, 1973.
- Döndüren, Hamdi. *İnsanlığa Son Çağrı Kur’ân-ı Kerîm, Meal, Tefsir Ansiklopedik İndeks*. İstanbul: Yeni Şafak, 2003.
- Ebû Dâvud. *es-Sünen*. thk. Muhyiddin Abdülhamîd. Beyrut: Dâru’l-Fikr, ts.
- Ebû Hanîfe, Nu‘mân b. Sâbit. *el-Fiḫhü’l-ekber*. Hayradabad, 1342.
- Elçani, Muhammed Bihîştî. *İbn Haldun’un Mehdilik Anlayışı ve Eleştirisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Endelüsî, Ebû Hayyân el-. *el-Baḫrû’l-muḫîṭ*. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1420.

- Erkol, Ahmet. “Hz. Peygamber’in Mucizesi Meselesi ve Nübüvvetin İspatında İnşikâk-ı Kamer Hadisesi ile İlgili Bir Değerlendirme”. *DÜİFD Dergisi* 1 (1999).
- Esed, Muhammed. *Kur’ân Mesajı*. çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 2002.
- Eş’arî, Ebu’l Hasan el-. *Makâlâtü’l-İslâmiyyîn*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. Beyrut: Mektebeti’l-Asrıyye, 1411.
- Eyyûb, Said. *el-Mesîhü’-d-deccâl*. Kahire: el-Fetih li’l-İlâmi’l-Arabî, 1999.
- Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali Mukrî. *el-Mişbâhu’l-münîr fî garîbi’s-şerhi’l-kebîr li’r-Râfi’î*. Kahire: Matbaatu’l-İlmiyye, 1315.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1980.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *Kadıyanilik*. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. “Mesîh ve Mehdî İnancı Üzerine (Mezhepler Tarihi Açısından Bir Bakış)”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (1981), 179-214.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. “Mesîh ve Mehdî İnancı Üzerine (Mezhepler Tarihi Açısından Bir Bakış)”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (1981), 179-214.
- Firidin, Mete. *Zülkarneyn, Yecüc ve Mecüc Bilimsel Tefsiri*. İstanbul: Cinius Yayınları, 2019.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid el-. *el-Müstasfâ min ‘ilmi’l-uşûl*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1993.
- Gençtürk, Sümeyra. *İlahi Dinlerde Ahir Zaman ve Kıyamet*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Görmez, Mehmet. “Mûsâ Cârullah’ın Sünnet Anlayışı”. *Ölümünün 50. Yıldönümünde Mûsâ Cârullah Bigiyef (1875-1949)*. 97-100. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Gündüz, Şinasi. *Hıristiyanlık*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2008.
- Hâkim. *el-Müstedrek ‘ale’s-Şaḥîḥayn*, ts.
- Hakyemez, Cemil. “Mehdî Düşüncesinin İtikadîleşmesi Üzerine”. *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/5 (2004), 127-144.
- Harpûtî, Abdüllatif. *Tenḳîḥu’l-keḷâm*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, ts.
- Hindî, Müttakî el-. *Kenzü’l-‘ummâl fî süneni’l-aḳvâl ve’l-ef‘âl*. thk. Bekri Hayyânî ve Safvet es-Saka. Müessesetü’r-Risale, 1401.

- Hocaoğlu, Mustafa. “Dâbbetü’l-Arz: İnsanın Yeniden Dirilişi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13/73 (2020), 1040-1052.
- Işık, Ayhan - Bozoğlu, Oğuz. “Kıyamet Alametleri”. *Sistemik Kelam*. ed. Hüseyin Aydın - Sefa Bardakçı. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2019.
- İbn Haldun. *Mukaddime*. Beyrut: Dâru’l-Kalem, 1984.
- İbn Hazm. *El-Fasl: Dinler ve Mezhepler Tarihi*. çev. Halil İbrahim Bulut. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ. *en-Nihâye*. thk. İsmail b. Muhammed el-Ensârî. Kahire: el-Mektebetü’l-Kayyime, 1987.
- İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ. *Hadislerle Kuran’ı Kerim Tefsiri*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1985.
- İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ. *Tefsîrü’l-‘Kur’âni’l-‘azîm*. thk. Sami b. Muhammed Sellâme. Dâru Tayyibe, 1999.
- İbn Mâce, Ebü Abdillâh Muhammed. *es-Sünen*. thk. Mustafa el-A’zamî. Riyad, 1403.
- İbn Manzûr, Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn. *Lisânü’l-‘Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, ty.
- İbnü’l-Arabî. *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye fî ma’rifeti’l-esrâri’l-mâlikiyye ve’l-mülkiyye*. Beyrut: Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, ts.
- İbnü’l-Cevzî, Ebü’l-Ferec Cemâlüddîn. *Zâdü’l-mesîr fî ‘ilmi’t-tefsîr*. Beyrut: Mektebetü’l İslâmiyye, 1422.
- Kādî Abdülcebbâr. *el-Muğnî fî ebvâbi’t-tevhîd ve’l-‘adl*. Beyrut: Dâru’l-Kitâbu’l-İlmiyye, 2012.
- Kanlıdere, Ahmet. “Mûsâ Cârullah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/214-216. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Kanlıdere, Ahmet. “Mûsâ Cârullah’ın Eserleri Hakkında Yeni Bilgiler”. *Ölümünün 50. Yıldönümünde Mûsâ Cârullah Bigiyef (1875-1949)*. 223-229. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Karakılıç, Ali Celaleddin. *Kiyâmet ve Kıyâmet Alametleri*. Kayseri: A.C. Karakılıç Vakfı Yayınları, 2010.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Kartal, Alparslan. “Cerh-Ta’dîl İlminde ‘Deccâl’ Kavramının Kullanımı”. *Usûl İslâm Araştırmaları Dergisi* 35 (2021), 139-182.
- Kâşânî, Kemâlüddîn Abdürrezzâk el-. *Te’vilâtü’l-‘Kur’ân*. Beyrut: Dâru Sâdır, 1283.

- Koç, Mustafa. *Elmalılı Hamdi Yazır'da Kıyamet Alametleri ve Ölüm*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. "Yecüc-Mecüc Türkleri". *Konya Dergisi* 16-17 (1938), 999-1010.
- Köse, Metin Ziya - Artan, Mihriban. "Müslümanlar Nezdinde Mehdî Tasavvuru: 610-765 Yılları Arasında Köken ve Etkiye Dair Tespitler". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 98 (2021), 171-196.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru İhyâi Tûrâsi'l-Arabî, 1985.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kur'an*. çev. Komisyon. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991.
- Laçın, Hasan. *Kandırılan Müslümanlar-Mesih ve Mehdî Yalanı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2010.
- LaLonde, Peter. *One World Under Anti-Christ*. Eugene: Harvest House, 1991.
- Malkoç, Mehmet. *Kalsik Dönem Mâtürîdiyye'de Kıyamet ve Ahiret*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-. *Te'vilâtü Ehli's-sünne*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-İlmiyye, 2005.
- Meral, Yasin. "Ye'cüc ve Me'cüc Kelimelerinin Etimolojisine Dair". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59/2 (2018), 161-169.
- Mert, Hamdi. "Mûsâ Cârullah Bigiyef - Hayatı, Mücadelesi, Fikirleri". *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (1999), 125-138.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şâhih*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire, 1374.
- Neşşâr, Ali Sâmî en-. *Neş'etü'l-fikri'l-felsefî fi'l-İslâm*. Kahire, 1977.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-. *Minhâcü't-tâlibîn*. Cidde: Dâru'l-Minhac, 2005.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Selçuklular Osmanlılar ve İslam Tespitler, Problemler, Öneriler*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Türkiye Sosyal Tarihinde İslam'ın Macerası*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.
- Oruç, Muhammed Cihad. *Mehdîlik Düşüncesinin İslam Mezheplerindeki Yansıması*. Şırnak: Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

- Özkan, Sümeyra. *Müslüman Kelamında Kıyâmet Alametleri*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Öztürk, Mustafa. “Zülkarneyn Kıssası”. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2014), 7-31.
- Pazarbaşı, Erdoğan. “Arâisü'l-Kur'ân'da Türkler”. *Bilimname* 10/1 (2006), 25-26.
- Râzî, Fahreddin er-. *Mefâtîhu'l-ğayb*. Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Said Eyyüb. *Deccâl Komplosu: Üç Büyük Dinin Kaynaklarına Göre Deccâl'in Tarihi*. çev. M Fatih Albayrak. İstanbul: Sır Yayınları, 2000.
- Sa'lebî, Ebû İshâk es-. *el-Keşf ve'l-beyân fî tefsîri'l-Şur'ân*. thk. İbn Aşûr. Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 2002.
- Sarıkaya, Ali. *Kıyamet Alâmetlerinden Ye'cüc ve Me'cüc*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2007.
- Sarıkçıoğlu, Ekrem. *Dinlerde Mehdî Tasavvurları*. Samsun: Sidre Yayınları, 1997.
- Sarıkçıoğlu, Ekrem. “Mehdî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/369-371. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Sarıtoprak, Zeki. “Dâbbetü'l-Arz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/393-395. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Savaş, Akif. *Kelamın Yenileşme Sürecinde Mûsâ Cârullah Bigiyef*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Semerkindî, Ebü'l-Leys es-. *Tefsîru Ebi'l-Leys es-Semerkindî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Seyhan, Ahmet Emin. *Hadislerle Kıyamet Alametleri (Envaru'l Aşikin Örneğinde)*. Isparta: Tuğra Ofset, 2006.
- Seyhan, Ahmet Emin. “Kıyamet Öncesi Seddi Delecek Ye'cüc ve Me'cüc'un Nasıl Helak Edileceğine İlişkin Hadisler Üzerine Bir Değerlendirme”. *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2017), 45-83.
- Soğukoğlu, Fehmi. “Kıyametin Büyük Alametlerinin Tespiti ve Sıralaması”. *İKSAD 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 1055-1061.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn es-. *el-Hâvî li'l-fetâvî*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-İlmiyye, 2000.
- Sünetci, Ahmet. *Kıyamet Alametlerinin Akli ve Naki Temelleri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

- Şaşa, Mehmet. “Niyazi Mısırî'nin Perspektifinden Kıyamet Alametleri”. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu*. C. 1. Malatya: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.
- Şeltut, Mahmut. “Hz. İsa'nın Göğe Yükseltilmesi ve Tekrar Dönüşü”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 7/21 (2005), 289-306.
- Şimşek, Halil İbrahim. “Kıyâmet ve Alâmetlerinin Tasavvufî Tecrübe Açısından Yorumlanması”. *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 8/19 (2007), 123-142.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-. *Câmi 'u'l-beyân fi tefsîri'l-Şur'ân*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1409.
- Teber, Ömer Faruk. “Kadiyanilik”. *İslam Mezhepleri Tarihi*. ed. Mehmet Ali Büyükkara. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset, 2010.
- Teftâzânî, Sa'deddin et-. *Şerhu'l-Makâşid*. thk. Abdurrahman Umeyre. Beyrut: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1998.
- Teftâzânî, Sa'deddin et-. *Şerhu'l-'Akâ'id*. Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 2014.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa et-. *el-Câmi 'u's-şâhih*. thk. Muhammed Ahmed Şakir. Kahire, 1356.
- Topaloğlu, Bekir vd. *İslâm'da İnanç Esasları*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2014.
- Topaloğlu, Bekir. “Kıyamet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/516-522. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed et-. *et-Tibyân fi tefsîri'l-Şur'ân*. thk. Ahmet Habib Kasir el-Âmili. Beyrut: İhyau't-Turasi'l-Arabi, ts.
- Ünal, İsmail Hakkı. “Hz. Peygamber'in Dilinde Konuşturulan Tarih: 'Yere Batırılacak Ordu' Rivayeti”. *İslamiyat* 1/2 (1998), 39-51.
- Ünal, Mehmet. “Tefsir Kaynaklarına Göre Hz. İsa'nın Ölümü, Ref'i ve Nüzulü Meselesi”. *İslamiyat* 3/4 (2000), 133-146.
- Ünsal, Fatıma. “Hasâis ve Delâil Edebiyatında Hz. Peygamber'e Atfedilen Hissî Mûcizelerin Kur'ân Çerçevesinde Değerlendirilmesi”. *UMKE Dini Tetkikler Dergisi* 3/1 (2020), 105-140.
- Waardenburg, Jacques. “Mesîh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/306-309. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Yaman, Bahattin. “Osmanlı Resim Sanatında Dâbbetü'l-Arz”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2012), 41-57.

- Yavuz, Yusuf Şevki. “Kıyamet Alametleri”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/522-525. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Mehdî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/371-374. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur’ân Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım, 2012.
- Yılmaz, Mustafa Selim. “Kitab-ı Mukaddes ve Kur’ân-ı Kerîm’e Göre Mesîh”. *Halkın Soruları Bağlamında Günümüz İnanç Problemleri Sempozyumu*. İstanbul: Seçil Ofset, 2013.
- Yurdagür, Metin. “Duhân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/546-548. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Zebîdî, Ebü’l-Abbâs Zeynüddîn ez-. *et-Tecrîdü’s-şarîh*. çev. Miras Kamil. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1978.
- Zemaşerî, Ebü’l-Kâsım Mahmûd ez-. *el-Keşşâf*. thk. Şeyh Âdil Ahmed Abdulmevcûd. Riyad: Mektebetü’l-’Abîkan, 1998.

EKLER

EK 1: Hüseyin el-Cisr (trc. Mehmed Tevfik) – Ye'cûc ve Me'cûc Taifesi
Dünyanın Ne Tarafındadır?

يَهُودٌ وَمِصْرِيٌّ

صاحبي

محمد توفيق

مولوه قائم مقام سابق و مرجان مكتب اعداديسى
تاريخ عمومى معلمى

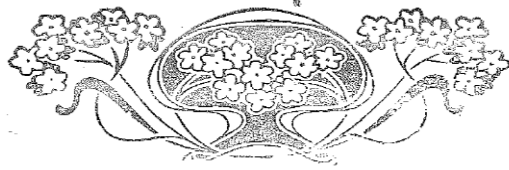
ناشرى :

اتانبول

« مطبعة زبرابر - كته نون » نفوس قلمى اتصالنده نومرو ۲۳

۱۳۲۷

یاجوج و ماجوج طائفه‌سی دنیانک

نه طرفنده در؟ [*]

هندستانک مرکز اداره‌سی اولان قانکوته شهری ناچی افضل علیدان سید حسین ابن محمد علی بن شهاب با علوی طرفندن « یاجوج و ماجوج طائفه‌سی کره ارضک نره سنده در؟ » دیه واقع اولان سوآله طرابلس شام علما سندن شیخ حسین الجری حضرتلری جانبندن وقتیه « طرابلس الشام » جریده سنه درج قلنمش اولان عربی الصباره جوابک ترکیه خلاصه ترجمه سیدو :

وقتیه سکنه ارضی تفرقیه دوشورمش اولوب کره ارض

(*) « یاجوج و ماجوج » قاموسک بیاننه کوره یافث بن نوح علیه السلامک اولادندن ایکی قبیله‌نک پدرلریدره کال اضطرابه اوتیه بری‌یه طائفه‌نهرق انتشار ایلدکلی ایچون بونار الدیلر بونلرک ایکی قرینداش اولدقلری و چینه ایکی جسیم قبیله‌نک رئیس بولندقلری اکلاشیلدیورسه ده احوال سائر رینه دائر معلومات تاریخیه تصادف اولنه مامش و یاجوجک وقتیه چینه مسکون (هون) طائفه‌سندن مفرز (یاقوج) قبیله جسیمه سی نامندن و ماجوجک « باغوغ » قبیله‌سی نامندن و یاخود « مانجور » دن معرب اولسی ماملدره

اوزرنده موجودیت نص ایله ثابت اولان طائفه یا جوج و ما جوج
جك نه طرفرنده بولسیدینی من القدیم اذهان عمومیه بی اشغال
ایتمکده اولدیغندن، مورخین هر بیدق بعضی لرینک روایاتنه نظراً
ملوک عباسیه دن الوائق بالله بیله طائفه من بوردنک تحریمی
ایچون چینه ایکی معتمد ذات کوندرمش و سد چینک [*]
مساحه سی و اوسانی حقنده معلومات ایدینه بیلدکری حالده
(یا جوج و ما جوج) طائفه سنه مصادف اوله مامشردی.

شو صوک عصرلرده آوروپالیرک دائراً مدار کره ارضی
طولاشهرق بونجه قطعات واقوام کشف ایده کلدکری و آمریقای
شمالیده کائن (غروئیلاند) آطه سی سکانک دنیانک اک فیصه
آدملری اولان « اسکیمور » ی و آمریقای جنوبی جهتارنده کی

[*] سد چین اعظم مصنوعات بشریه دندره شویله که طولی ۱۵۰۰
میل اولوب ارتفاعی ۲۰ و قالینلی ۲۰ قدمدر . اوزری خیلی واسع
بر جاده اولوب آلتی سواری یان یانه کیده بیلوردی . اساسندن الی قدم
ارتفاعنه قدر چار گوشه یونجه طاشدن اولوب یوقاروسنک بعض محلاری
طوغله و کرییج ایله بنا ایدلشدر .

اشبو سدی ، چینه جار ملاصق اولان مغول و منجوقی طائفه لرینک
هجوم و تجاوزندن احترازاً « چین شوانفتی » نام خاقان خلقندن صکره
« ۱۴۸۰ » تاریخنده یعنی میلادک ۱۴۷ سنه مقدمنده بنا ایلنش ایسه ده
حصول مقصد و مدار اوله بسوب مؤخرأ طائفه مذکوره چین الکاسنه یته

خلقك دخی سکنه ارضك اك اوزونی بولنان « یا ناغونیا لیلر » ی اولدینی حالده روی ارضده حالا « یا جوج و ما جوج » اسمنده بر طائفه یه تصادف اولنه مدینی معلومدر .

کرجه آوروپالیلر، ارضك شرق و غرب حوالیسنده اجرای کشفیات ایلملر سده بوز کتله لریله محاط اولوب اشیه شمسك مائلاً واصل اولسنه مینی بک مظلم اولان و سنه نك قسم اعظمی « فجر شمالی » [*]

استیلا ایدرک زمام حکومت دخی الرینه کچمش و بو صورتله برلشهرک جمله سی بردوات جسیه تشکیل ایتشدرد . سد مذکورک بناسنده درت بش میلیون آدم اون سنه متاداً ایشلتدیریلوب بونلردن درت یوز بیکی بو یولده تلف اولشدر . بناسنده فوق الفایه اهتمام و اعتنا اولندینی جهته الیوم ایکی بیک ایکی یوز سنه سرور ایلدیکی حالده بروجهله خلل پذیر اولندینی مثللو بوندن صکره دهانجه بیک سنه لر پایدار اوله جفی شبهه زردو .

[*] فجر شمالی هوای نسیمیده اولان الکتریقک تأثیریه ظهور ایدن حادثاتدر . کره ارضك قطبلرینه قریب محلرده کیجه وقتی جو هواده قبه شکلنده بر ضیا ظهور ایدوب بر قاج ساعت طورو . حادثه مذکوره اولان نصف النهار مقناطیسی به موازی بر استقامتده و بر قوس شکلنده صولوق صاری رنگلی اوله رق کورینوب بیده افقک هر طرفنده یته اورنکده بر چوق شعاعات احداث ایدر . و بونلرک جمله سی سمانک بر نقطه سنه میل ابره سنک قطب جنوبیسی خداسنه متوجه اولملریله نورانی بر قبه شکلی حاصل اولور . اشبو حادثه نك وقوعنده پوصله لرك ابره لری استقامتلرندن شاشه رق صاعه صوله انحراف ایلدیکی مجریدر .

دنیلان بر نوع آیدینقله ینسه مظلم کچن قطب شمالی ایله قطب جنوبی بی بحق کشفدن عاجز قالملاردور.

تاریخ شناسان زمانه معلوم اولدینی اوزره بوندن درت بیس عصر، یعنی آمریقانک کشفندن مقدم آوروپانک هرب و آسیانک شرق جهترینه او عصرک علماسی « بحر ظلمات » دیرلردی. وحقی ابحار مذکورهدن اونهده قطعات مسکونه فرض ایدنلرک بیله کفرلرینه حکم ایدیلردی. ایشته اولوقتلر « قریستوف قولومب » طرفندن آمریقانک کشفی اوزرینه دور کشفیات آچیلهرق ظهور ایدن بر چوق کاشقلر بالآخره کرمنک بشنجی قطعهسی اولان اوسترالیا بی و دنیانک جهات سائرهنده برچوق محال مجهولینی کشف ایلملردی. شو قدوکه سیاحین کشف ایلدکلری قطعانک هر طرفنی آزوب، خطوه خطوه اولچمامش اولدقلرندن قطعات مکشوفه و مزبورده میاننده بالآخره نیجه کوللر، نهرلر، طاغیر کشف ایدلش اولدیغنه نظراً قطعات مزبورده صورت مکملهده کشف ایدیلهمامش و بلکه سیاحین «یا جوج ما جوج»ک بولندقلری قطعانده کشفیات اجرا ایلدکلری حالده بولندقلری محلی بوله مامش اولدقلری فرض ایدلش اولسه بیله عدم اکتشافاتک طائفه مزبورده نک من طرف الله زمان خروجلرینه قدر کشف ایدیلهمامک حکمتنه مستند اولسی لازم کله جکی شبهه سزدر.

بوندن صرف نظر قطعات خمسة ارضك هر نقطه سی تمامیه
و صورت مکملده کشف ایدلش اولسه بیله طاقفه « یا جوج
و ما جوج » ک قطیندن برنده بولنسی مستبد دکلدرد. چونکه،
ذوالقرنینک [*] سیاحتی حقنده کی آیت کریمه کندیسنگ ارضک
اوچ طرفنی طولاشدیغنی ناطقدرکه بولردن بری شرق، دیگر
غرب و اوچنجیمی دخی جهت ثلثه در.

اوروپالیرک شرق و غرب جهتلرنده اجرای کشفیات
ایتمش اولدقلری تاریخاً و احواله هذه کره ارضک او جهتلری
معلوم اولسنه نظراً بوجهت ثلثه دن مقصد بالطبع قطیندن بریدرد.
حتی مواد مبحوثیه بی تأییدایدن بر کیفیت دخی ذوالقرنینک
وزیری بولنان «خضر» [**] علیه السلام ایله برلکنده عرض ظلماته

[*] اسکندر ذوالقرنین، وقتیله عنده حکومت ایدن ملوک تابعه دندرد.
برده اسکندر روی واردوکه ما کیدونیا حکمداری ایدی.
[**] خضر علیه السلام، اصل اسمی «خضرون» دیگر اسمی «ارمیا»
بعضیلری دخی «الیسع» دیرلر. مشار الیهک حضرت موسی علیه السلام
زماننده اولدیغنی وانلرله ملاقات ایندیکی آیت کریمه ایله ثابت اولوب
ین ملکی «ذوالقرنین» ک دابی زاده سی و وزیری اولدیغنی دخی بعض
تواریننده مسطوردر. خضر علیه السلامک ارض ظلماته ایچدیکی «آب
حیاه» متصوفین عننده بسط قلبدن کتایه در.

سیاحت ایله کاری فقره سیدرکه بوراده ارض ظلماتدن مقصد قطیندن بریدر. زیرا شمک اکثریتله وحتی بعضاً هیچ رؤیت اولنه مدینی محلاتر حوالی قطیه دره. بو سببله درکه شمک اکثریا نمایان اوله مدینی قطب جهتلرنده صلوات شمک نه بولده اداسی لازم کله جکی حقنده فقهای سالفه آیروجه احکام شرعیه ترتیب وتنظیم ایتمکه مجبور اولمشلردی.

قطبلرده شمعی به قدر اکتشافات اجراسنک عدم امکانی حوالی قطیه نیک بوز طاعنرندن عبارت اولمش اولسندن منبعشدر[*].

بک اعلا . او حالده شدت برودتی قوشلرک طیراتی بیله مانع بر درجه ده اولدینی حالده ذوالقرنینک عسکر یله نصل اولوبده اورالره کیتدیکی واوله برلرده طائفة «یا جوج و ما جوج» ک نصل یشایه بیلدکاری وبالا آخره نصل اولوبده خروج ایده جکلری سؤال اولنور ایسه شو وجهله جواب ویره رک مدعاض مرتبه ثبوته چیقارلمش اولور شویله که:

اولا: ذو القرنینک، قطبه کیتدیکی زمانلر قطینک اودرجه لرده بوزلرله محاط اولدینی زمانلردر.

[*] کرچه بوندن خیلی زمان اول بر چوق سیاحین قطبک کشفنه کیتمشلر سده موفق اوله مدن عودت ایتدکاری حالده بو دفعه « قوق » و « پوری » نام آمریقالبیرک قطب شمالی بی کشفنه موفق اولدقلری معلومدر.

زیرا، بوکون حوالی قطبیه قریب بولنان مواقع بارہ دن
از جملہ سببیا قطعہ سنک بوزلرلہ مستور شمال قسمندہ اجرای
حفریاتلہ مواقع طارہ حیوانتدن بر جوقلرینک مستحاثاتہ
مثلاً، فیل کیمکلورینہ تصادف اولندیغنه نظراً اورالزک ادوار
سالفندہ مواقع طارہ دن اولدیغنه شہہ براقازہ.
ذوالقرنین ایضہ اولوقتلر قطبہ کیمش ویا جوج ویا جوجی
کشفہ آنلرک صوت و ہجوملرینی سد معلومک انشاییہ مانع
اولشدیر.

اوندن صکرہ مرور زمانلہ اورالزک ہواسی کسب برودت
ایلمش والحالہ ہذہ مشاہدہ اولنان حالہ کلشدیر .
ثانیاً، بو درجہ صفوق اولان قطباردہ یا جوج ویا جوج
طائفہ سنک فصل تعیش وامرار حیات ایلمکدہ اولدقلری بحثہ
کنجہ :

بو حال یکنظرندہ پک غریب کوریشور اقالیم دنیا، طبقات
ارض حقندہ تقعاتدہ بولنانلرہ معلومدرکہ اکثریا جبال ذروہلری
اوززلرنندہ یاز وقیش موسملرنندہ ہیچ قار و بوز اکیک
اولدینی و اورالزدہ شدت برودت حکمفرما اولدینی حالہ او
مثلاًو جبال اتکلرنندہ ویا قریبندہ کی واریلردہ انسان و حیواناتک
یشایہ بیلدکلری کوریلور .
قطباردہ دخی مرور و عبوری مانع بونجہ بوز کتلہ لرندن

متشکل طاغورك اوتە جەتەلرندە انسان وحيواناتك يشامەنە
مساعد اراضى ووادىلارك بولغىنى دخى مستبعد دكلدر .
سياخىنك كچەمدكلرى بو بوز كىتلەلرېنك اوتە جەتەلرندە
يشياللك اراضىنك ، ادامە حىاتە مساعد سكارىنك موجودىتى
جناب قادر مطلقك جەلە ارادات ازىە سندن بولدىقنە نچون
ایمان ایتىلم ؟

ثالثاً : « یا جوج و ما جوج » طاغەسنىك بویە بوز كىتلەلرى
ایچىندىن نصل خروج اید، جكلرى سؤالە قارشى دە شونى
دیه بیلرېز كە ، مقدا مواقع خارەدن اولدىنى آكلانشىلان
قطىنك بىض جەتەلرى نصل سرور زمانلە مواقع باردە يە تحول
ایتمش ایسە ایلرودە تحولات و تبدلات جویە ایلە ینە اقالیم خارە يە
تبدل و انقلاب ایدرک بوز كىتلەلرېنك اریمە سىلە جناب حقك
قرآن عظیم الشاندە كى ارادات ازىەسى یرى بولدىنى زمان يعنى
معین اولان وقتك حلولندە « یا جوج و ما جوج » طاغەسنىك
خروجلىرى طبعیدر [*] .

[*] چىن روس و ژابون محاربه سندنە « تهلکە عرق اصفر » نامیە
بتون اروپا مطبوعاتى اشغال ایدن مەشلە بزم معتقد اولدىغىز « یا جوج
و ما جوج » طاغەسندن غلط اولسە كر كدر .

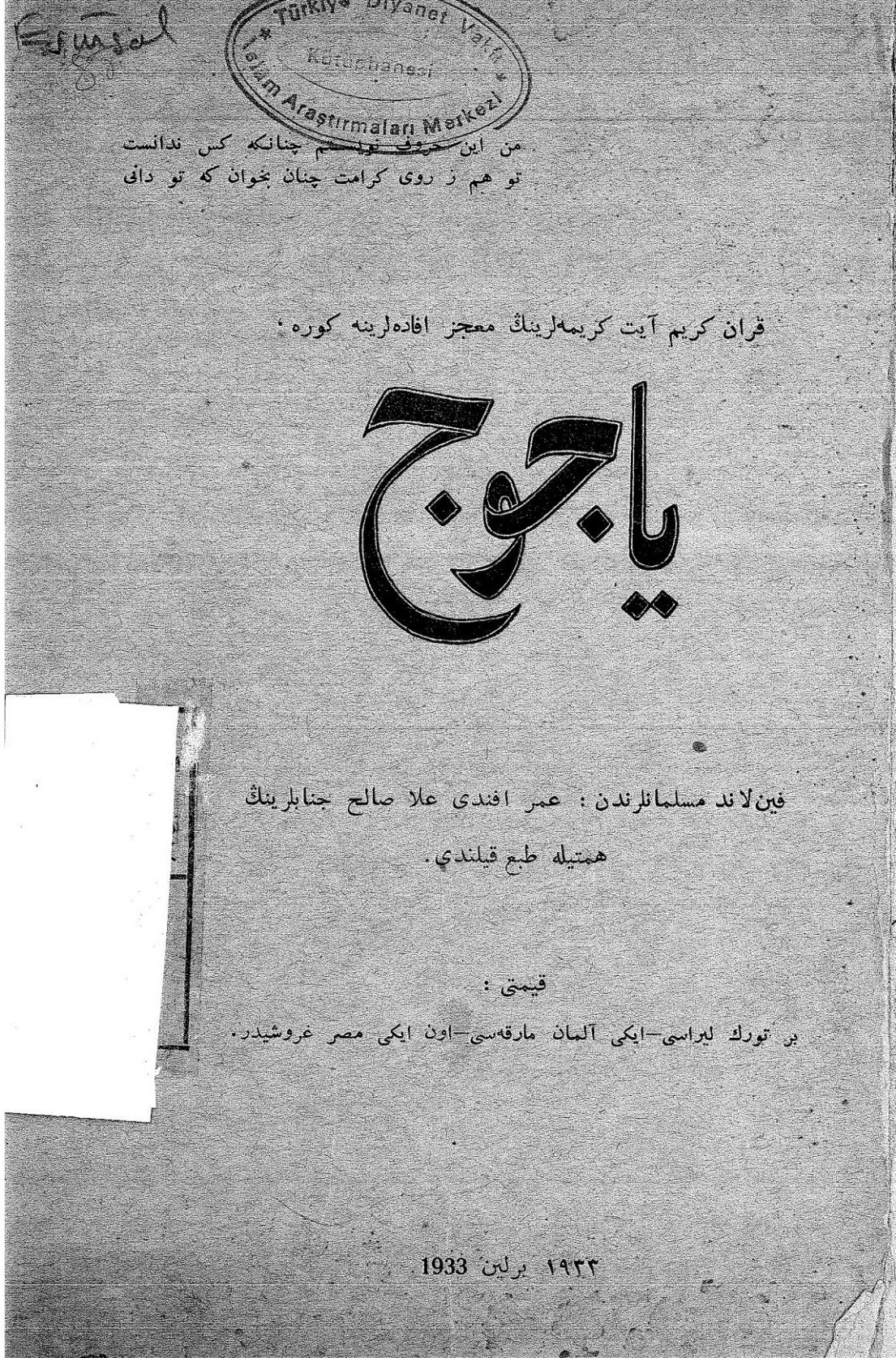
صاحب اثرک مولانا سارہ سندن پمپیلری

[تاریخ خلافت] : بنیادیت ظهور اسلامین اعتباراً خلافت
کرای اسلامیہ تک خاندان سلطنت عظمای عثمانیہ استمالہ قدر
اولان و قایم طبع اولوب ایکی جلددر .
داخل فیضہ نسیحہ اسلامیان و عثمانیان اولان بلاد و قسبانک
مکمل و متصل خریطلری حادی اولان بواژک دور استمداده
طبعه مساعدہ ایندلامشدی . (دردست طبعدر)

[طوبراق آلتوتدر] : زراعتله اکتساب ثروتک طریقہ قرنی
کوسترن بوسالہ دور سابقده سانسورلرک بلیمسنه اوغراهرق
۳۶۵ تاریخده بک مختصر یاصدیرله سیامشدی . (دردست طبعدر)

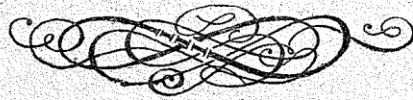
[تذات باخود آینه عبرت] : بوده دور استمداده طبعه
مساعدہ ایطیان اخلاقی بر رومان اولوب فرانسه مشاهیر
مخربیتندن (رمنه موللهر) ک اثرندن مترجمدر . (دردست طبعدر)

EK 2: Mûsâ Cârullah Bigiyef – Kur’ân-ı Kerîm Âyet-i Kerîmelerinin Mûciz İfadelerine Göre Ye’cûc

فهرست

<p>(۱۷) ذوالقرنین حقنדה اهل كتابك سواللرينه
(23-22) قران كريمك جوابى نه ايدى؟
(۱۸) ذوالقرنين معناسى؟
(34-23)
(۱۹) فيلسوفلر ك ايدده آللرى حقنדה
(33-23) قران كريم تداركى .
(۲۰) قران كريم ده گى عجبى اسملر
... 24) حقنדה
(۲۱) آلكساندر ناصل اسكندر اولدى؟
(24)
(۲۲) تصوف مأخذى حقنדה
(25)
(۲۳) ابليس يونانيدر
(26)
(۲۴) انجيل كلمهسى حقنדה
(26)
(۲۵) قران كريم ده انجيل نهدر؟
(27)
(۲۶) سورهلر ك ترتيبلر ندىن استفاده
(29-28) قىلنه بيلهك فائدهلر
(31-29) تورات توركيدر
(۲۸) تورك تاريخى هيئت جليلهسى
(31) اعضالرينه
(۲۹) ياجوج ماجوج كلمهلى يونانيدر
(31)
(۳۰) ياجوج ماجوج كيمدر؟
(33-32)
(۳۱) انبيا سوردهسينك عجبى بيانى
(35)
(۳۲) مؤلفك طلبهله خطاى
(36)
(۳۳) مهدى حقنده مؤلفك نظرى
(36)</p> | <p>(3-2) طلب يولنده طلبهلك ادبلى
(۲) ياجوج حقنده نظريه اساسلى
(6-4)
(۳) يهودلك سماوى كتابلى
(8-6)
(۴) عهد عتيق مندرجهلى
(10-8)
(۵) سماوى كتابلرده ماسال بولونورى؟
(10-9)
(۶) يهودلك كتابلى حقنده قران كريم
(10)
(۷) عهد عتيق ده ياجوج ماجوج
(11)
(۸) توركلره ياجوج ماجوج ديمك
نهدن چىقدى؟
(14-12)
(۹) ير يوزينك ملتارينه يهودلك
نظرى
(14-12)
(۱۰) آنتى سيميئيزم سببلى
(13-9)
(۱۱) نصارلك قىلارينه دماغارينه يهود
ناصل استيلا ايدى؟
(13-4)
(۱۲) يهودلك نبوتلى حقنده
قران كريم تداركى
(14)
(۱۳) اسلام اثرلر نده ياجوج ماجوج
(16-14)
(۱۴) ياجوج حقنده اسلام اثرلرينه
مؤلفك اعتراضلى
(17-16)
(۱۵) تفسيرلك بيانلرينه انتقاد
(18)
(۱۶) اصحاب الكهف اوج عصرلق موحد
نصرانينك منلى اولايلىورى؟ يوق! (22-21)
(22-21)</p> |
|--|--|

من این حروف نویستم چنانکه کس ندانست
تو هم ز روی کرامت چنان بخوان که تو دانی

قران کریم آیت کریمه‌لرینڭ معجز افاده‌لرینه کوره ،

پاجوج

ماجوج ، هاروت ماروت ، اصحاب كهف ، ذوالقرنین ، موسی خضر كې ؛ ابراهیمڭ قوشلری ، توراتڭ بقره‌سی كې ، قران کریم ده مذکور اولوب ده تفسیر صحیفه‌لرنده شو كونله قدر همان حل قیلنماش آیت کریمه‌لری حل ایتمك آرزوسیله ؛ هر برینی آیروجه رساله‌لرده نشر ایتمك اوزره ؛ برنجی دفعه ده شو « پاجوج » ی علم استادلرینڭ انتقادلرینه ، تورك طلبه‌لرینڭ استفاده‌لرینه تقدیم ایتم . شو کتابی یازارکن ، دماغم ده دعوی هواسی ، قلبم ده داعیه هوسی یوق ایدی . درست ، قران کریم آیت کریمه‌لری حقنده عصمت عقیده‌سی ، امت اماملرینڭ نامتناهی بویوک حرمتلری حضورنده تأدب وظیفه‌سی دماغم فکرلرینه حاکم ، قلبم حرکتلرینه ده هادی ایدی . تقلید قیودلردن فکرم تمام آزاد ایدی . طلب یوللرنده اقتدا نوریله اجتهاد قوتیله حرکت ایتم . اهتدا ایتم ایسه ، اقتدا برکه‌سیدر . خلافی البته یالڭز عجزم قصوریدر .

قران کریم آیت کریمه‌لرینڭ قدسیتلرینی محافظه ملاحظه‌لریله ، ارشادلرینی تنبیهلرینی انتقادلرینی لطف ایده‌جک علم اهللری بولونور ایسه ، خالص تشکرلری هر برینه سلفاً تقدیم ایدرم ، ناصحانه سوزلرینی بویوک ممنونیتله قبول ایده‌رک ، سبقت ایتمش خطالری ارشادلریله تدارک ایدرم . انشاءالله .

استادلرڭ علم اهللرینڭ رفیقلری اولمق اوزره دگل ، بلکه طلب یوللرنده بویوک رغبتله سیر ایتمیچی طلبه‌لرڭ واردلری یاخود رائدلری اولمق اوزره ؛ کتب خانهم غیابه‌لرندن شو کتابی مطبوعات بازارینه چیقاروب ؛ حرجیل یوسفلرینی اوافق پاره‌لره ساتمش زاهد برادرلر کې ؛ حر کریم فکرلری ، یالڭز مشتیرلرینه رغبتلی طلبه‌لره فائده ویرمک املیله ، « بشن خمس دراهم معدوده » عرض ایتم . اساس مقصدم قران کریم کلمه‌لرینه آیت کریمه‌لرینه اهتمام ایتمک ایدی .

موسی جارالله

بسم الله . الحمد لله . وسلام على عباده الذين اصطفى .

رب اشرح لي صدري ويسر لي امرى
واحلل عقدة من لساني يفقهوا قولي .

طلب يوللرنده بسم ادبلم

«جهان نما» كې كتابلرده ده حكايه قىلنمش مشهور «جوابلىرى يوق اوچ مسئله»*
فقهيهرلرگ جوابلىرى يازمق آرزوسيله ، ۱۹۱۱ سنه لرده طبع قىلنمش «روزه» اسملى
كتابم ده ، ذوالقرنين قصه سنده اسلام عالملىرىنگ لسانلىرىله قلملىرىله بلا ملاحظه بلا
ميزان سويله نمش سوزلى حقنده تأسفرمى تقديم ايتمش ايدم . ۱۹۰۹ سنه ده طبع
قىلنمش «عقيده الاهيه لره نظر» رساله لرنده ده ذوالقرنين اسكندر اولمق تفسيرينه
مترتب مفسده لى ده استبعاد لسانيله سرد ايتمش ايدم . قران كريم ده مذكور هاروت
ماروت ، ياجوج ماجوج ، اصحاب كهف ، ذوالقرنين كې بويوك اهميتلى قصه لره
اسلام عالملىرىنگ اوزون قيصه بيانلىرى بگا هيچ بر قناعت ويره مه يور ايدى . عقلمن ،
نقلدن افاده دن او قدر بعيد بيانلىرى يالگىز حسرتلىرى زياده ايدمه بيلورلدى . طلبه لك
سنه لرندن صوگ كونره قدر ، قلمبه ده اولدقجه شديد بر حرج ، فكرم ده بويوك بر
حيرت دوام ايدردى .

الم تر انى مذللتن حججه^۱ اروح و اغدو دائم الحسرات

امت اماملىرىنگ نامتناهى قدرت علميه لرى ، نامتناهى كرامت الاهيه لرى حضورنده
ادب وظيفه لرىنى تمام بيلور ايدم . امت اماملىرىنگ سنت سنيه لرينه اقتدا ايتوب ،
حقيقتلىرى طلب يوللرنده هر انسانك اجتهاد ايتمك حقوقلىرىنى ده بيلور ايدم . هم ادب
وظيفه لرىنى رعايه ، هم ده اجتهاد حقوقلرندن استفاده ايتوب ، طلب يوللرنده حرمتله
حریتله حرمت ايدردم . اقتدا يوليله اهتدا ايدردم . تقليد قيوديله باغلامق ، هم
صوابدن هم ثوابدن محروم قالمق ضرورتلىرى بن ده يوق ايدى .

* [۱] كوندوزلى كيچه لرى هفته لر آيلر قدر اولان اقليملرده روزه مسئله سى ، [۲] مكدن
باشقه ، همه جهتلىرى قبله اولاييله جك ير بولونوب بولونماق تقديرلرينه تعليق صورتلرنده ، اوچ
طلاق واقع اولوب اولماق مسئله سى .

طلبت يقينى فى الاصابه راغباً افكر ارجو اصوب الفكرات

رياضت، ادب، منطق كلام، فقه، اصول، فلسفه علومدينه عائد متأخرون قلميله
تأليف قيلنمش متون شروح حاشيه لرى تمام اوقودقدن صوڭ، امت اماملرينڭ بويوك
اجتهادلريله تأليف قيلنمش علوم خزينه لرينى ده سنه لجه مطالعه ايتوب، فكر ملكه لرينى ده
حاصل قيلدقدن صوڭ، اسلام اثرلرنده بولونوب ده، همان حل قيلنه مامش مسئله لره
نظر ايدر اولدم. برى ديگرينى يا ايضاح يا تكميل يا انتقاد ايتمش اسلام مجتهدلرينڭ
مختلف افكارلرينڭ قوتلى نورلريله او مسئله لرنڭ بعضلرينى حل ايتماك يوللرينه ده مهتدى
اولورايدم. مذهب اماملرينڭ تعليملرينى متعدد مسئله لره بعضاً تكميل ايدر ايدم،
امت اماملرينڭ اجماعلرينه ده احياناً مخالفت ايدر ايدم. امت اماملرينڭ نامتناهى قدرت
علميه لرى قلميه ده راسخ اولمق قوتيله، مخالفت دقيقه لرنده آزچوق معذب اولورايدم.
مثلاً: رقيت كجى، نسخ كجى، ادله شرعيه كجى الڭ بويوك مسئله لره امت اماملرينڭ
اجماعلرينه مخالفتهم بڭا او قدر آغير اولمادى ايسه ده، بالنسبه دهها زياده آسان كفارت
مسئله سنده دورت مذهب اماملرينڭ اجماعلرينه «روزه» صحيفه لرنده مخالفتهم بڭا غايت
آغير اولمش ايدى، حتى بر قاچ هفته اويقولرمى ده اوچورمش ايدى. بنم كجى
طلبه لرنڭ ده نائل اولاييله جكلرى نتيجه لردن امت اماملرينڭ عجزلرينى يا غفلتلرينى قلميه
قبول ايدمه عزم ايدى، تمام ممتنع صايار ايدم. او كونگى احوال روحيه مى، احوال
فكريه مى «روزه» ده [۸۴-۱۹۱] صحيفه لره يازمش ايدم.

هفته لجه حيرت ايچنده، بويوك اضطراب ايچنده قالدم، فكر ايدر دم، ذكر
ايدر دم. عاقبت، وجودمه بر سكونت، قلميه ده بويوك بر سكينه نازل اولدى.
الا بذكر الله تطمئن القلوب. ديدم: «اجتهادم فى الله ايدى، فكرم خالص لوجه الله
ايدى. نه بدايت ده، نه نهايت ده هيچ بر نفسانى فاني غرضم يوق ايدى. قران كريم
آيت كريمه لرينه، شارع حكيم عليه الصلاة والسلام حضرتلرينڭ سنت نبويه لرينه،
امت اماملرينڭ اجتهادلرينه اقتدارلڭ قدر نظر ايتدكدن صوڭ، سنڭ اختيارلڭ قالمادى،
گناهڭ قالمادى. نصيبك محصولك نه ايسه، سويله، ياز. هيچ بر بأس يوقدر.
فكرلڭ صواب ايسه، تبليغ فرضدر، سويله مك يازمق وظيفه گدر. خطا اولور ايسه،
بر باشقه سى تصحيح ايدر.» وجدانم سوزينه قناعت ايتدم.

امت اماملرينڭ بيانلرينه يا خود اجماعلرينه مخالف اولسه ده، بوڭا كوره، فكرلرمى

حریتله حرمتله هر وقت يلزار ايدم. طلب يوللرنده بنم ادبلم، مخالفت صورتلرنده بنم عذرلم شو ایدی. همان شودر.

۲

یا جوج مسئله سنده بنم نظریه م اساسلی :

کفارت مسئله سنده گی کی بویوک بر اضطراب، شدید بر حیرت یا جوج مسئله سنده ده بن ده تکرر ایتدی. لکن سبیلی تمام باشقه ایدی. امت اماملرینه مخالفت دهشتی بوراده یوق ایدی. دورت بش نقطه ده حیرت ده قالدیم :

(۱) اشاعیا، ارمیا، حزقیال، یوئیل کی عهد عتیق کتابلرنده، لاهوتی یوحنا رویالری کی، عهد جدیدده، یا جوج ماجوج قصه لری یالکز استقبال فتنه لرینه عائد خصوصلرده ذکر قیلنوب؛ ذوالقرنین کی بر قاچ بیگ سنه مقدم زمانلره کوره یا جوجک ماجوجک ذکر یوقدر. یعنی، سورة الکهف قصه سی مستقل قصه در. عهد عتیق خیالاتیله لاهوتی رویالریله هیچ بر مناسبتی یوقدر. روایت مفتونلری تفسیر صاحب لری بوتون او خیالاتی رویالری تفسیر صحیفه لرینه ده نقل ایتمشدر ایسه، تحریفدر.

(۲) کله جک وقتلرک برنده بوتون بر یوزینی یا جوجلرک ماجوجلرک تحریب ایده جکلری دهشتلی بوتون تفصیلاتیله لاهوتی رویالرنده عهد عتیق صحیفه لرنده، لکن فاتحلرک بری طرفندن یا جوجک ماجوجک مغلوب قیلنه جکلری سورة الانبیاده بر آیت کریمه ده ذکر قیلنمشدر. یعنی، قران کریم آیت کریمه لری عهد عتیق خیال لرینه لاهوتی رویالرینه حکایه اولاماز، بلکه تمام مخالفدر. تفسیر صحیفه لرنده حدیث کتابلرنده او خیالاتی او رویالری نقل ایتوب، قران کریم آیت کریمه لرینی یهود خیال لرینه یهودک رویالرینه حمل ایتمک تحریفدر، قران کریمک اساس مقصدلرندن غفلتدر.

(۳) غوغ ماغوغ، یا خود، یا جوج ماجوج نامیله بر یوزنده هیچ بر وقت هیچ بر خلق، هیچ بر جنس، هیچ بر ملت، هیچ بر دولت بولونماشدر. یالکز یهودلرک رویالرنده خیال لرنده بولونماشدر. قران کریم آیت کریمه لرینی او یولده تصویر، یا خود، تصور ایتمک هر حالده لا اقل الگ بویوک غفلتدر.

عجب، اسملرکده غایت بویوک قوه سحریه لری بولونور ایمش. اوافق بویوک کتابلرینک هر برینه عهد عتیق، عهد جدید، کتاب مقدس کی یالان اسملر، یهود انبیلرینک معرفتیله، قبول قیلندقدن صولگ، بوتون مندرجه لری حقیقت مقدسه اولمق قوتیله

۴

4

يهودلره، عاقبت نصارالره سرايت ايتوب؛ اورتا قرون ده خلقاڭ قىلبرينه ده عقلبرينه ده علوم قرارلرينه ده حاكم اولمش ايدى. فلسطين يرينه نسبتله او وقت اقصى شمال ده واقع توركلركڭ آنا يورتلى، حزقيال ۳۹ نچى فصلكڭ تاثيريله، غوغ ماغوغ يورتى تسميه قىلنوب، نصارالركڭ خريطهلرينه ده «بلاد غوغ و ماغوغ» اسميله نقش قىلنوب، عاقبت لغات كتابلرينه ده «ياجوج و ماجوج امتان من الترك» كى تعريفلر درج قىلندى. حتى اخوان الصفا كى قديم علوم مجموعهلرئنده ده، جهان نما كى گوزل جغرافيا كتابلرئنده ده حقيقت علميه اولق اوزره بيان قىلنور اولدى. تمام وبا كى، اسلام اثرلرينكڭ هر برينه ده سرايت ايتدى.

يهود سحرلرينكڭ او قدر بويوك قوتلرينه، اسلام عالملرينكڭ ده بويله حاللرينه حيرتله تعجب ايدردم؛ قران كريمكڭ معجز افادهلرى حضورئنده اويله اوافق بيانلرى حيرتله البته انكار ايدردم. لکن مسئلهلرى حل ايتمكدن او وقت تمام عجزم بنى تعذيب ايدردى. بوراده امت اماملرينكڭ اجماعلرينه مخالفت كى دهشتلى بر شىء يوق ايدى ايسه ده، واضح آسان نكتهلردن بوتون امتكڭ غفلتى كى عجب بر حال واردر. بوڭا كوره ده، اضطرابم زياده اولوردى.

۴) عهد عتيق صحيفهلرئنده يا- ندا حرفيدر، اصل اسم يالگىز جوج كلمه سويدر. قران كريم ده ايكى دفعه ذكر قىلنمىش ياجوج سوزئنده يا حرفى اسمكڭ بر جزئيدر. بوتون اسم ياجوجدر. روايت مفتونلرى مفسرلر ياجوج حقئنده بوتون عهد عتيق عهد جديد سوزلرينى بلكه تلمودكڭ ده ماساللرينى تمام تقليد ايتديلر ايسه ده، ياجوج سوزيله جوج سوزينكڭ غايت واضح آچيق فرقلرينه، نيچوندر، هيچ برى منتبه اولامادى. نصرانيت خريطهلرئنده غوغ ماغوغ يرلرينى كوردكدن صوڭ، اسلام عالملى ده، نصرانيت خريطهلرينى قران كريم آيت كريمهلرينه ده حاكم ايتوب، توركلركڭ آنا يورتلى اوزرينه «بلاد ياجوج ماجوج» اسملرينى نقش ايدرديلر. «ان هى الا اسماء سميتموها انتم و آباؤكم. ما انزل الله بها من سلطان.»

يهودلركڭ قوتلى سحرلرينه، نصرانيت دنيا سسينكڭ بويوك جهللرينه يالگىز تقليد ضاليله، تورك كى بويوك بر امتله اوينامق، قران كريم آيت كريمهلرينى فى غير ما انزل الله تنزيل ايتمك، قران كريم كلمهلريله اوينامق- بويله حركتلرى بن استبعاد ايدرم، حرمتله حيرتله انكار ايدرم.

۵) عهد عتيق ده عهد جديد ده « جوج » تسميه قيلنمش ايسه، قران كريم ده ياجوج تسميه قيلنمق وجهي نهدر؟ حكمتي نهدر؟ سبي نهدر؟ مسمي بر اولدقن صوگ، صواب عهد عتيق طرفنده مي؟ يا خود قران كريم طرفنده مي اولور؟ اسم اولدقن صوگ، فرض ايده يك، هر بری درستدر ديه يك. لكن قران كريم ده بلا فائده « يا » زياده ايتمك نيچون؟ قران كريم ده خطا بولونماز - لا يأتية الباطل من بين يديه ولا من خلفه. تنزيل من حكيم حميد.

قران كريم زياده سي ده البته بيهوده اولماز. وتمت كلمة ربك صدقاً وعدلاً. لا مبدل لكلماته.

شو ايكي حقيقت بگا ايمان نوريله ده علم ضيا سيله ده معلومدر. شو ايكي حقيقت قوتيله بن اوزون مدت تفكر ايتدم. مطالعه ايتدم. عاقبت، شو اختلاف المده غايت بركتلي بر مفتاح اولدي. قران كريمك ياجوجي جوج ماجوج خزينه لري بي بگا تمام فتح ايتدي. اوافق صحيفه لره بويوك حقيقتلري درج ايتمك يوليله، يا خود، ديگزلري كوزه لره صونمق هنريله، فتوحات مدينه (مدينه الرسول) غنيمتلرينك بوتون خمسلري بي مجاهد طلبه لره تنفيل ايده يم. شو كتابي يالگزر شو مقصدله يازدم. هر جمله ده خطايم رغبتي طلبه لره در.

۳

ساميرلگ سماوي كتابري

يهودلرگ عهد عتيق، كتاب مقدس اسمريله معروف كتابري: (۱) تورات، (۲) نبيون، (۳) مکتوبات اسمريله اوج درجه اعتبار قيلنوب، بونلرگ مجموعينه قران كريم ده اسفار اسمي اطلاق قيلنمشدر.

«مثل الذين حملوا التوراة ثم لم يحملوها كمثل الحمار يحمل اسفارا». بئس مثل القوم الذين كذبوا بايات الله. والله لا يهدي القوم الظالمين. [۵-۶۲]، يهودلرگ بوتون عصر لره سماوي كتابلرينه نسبتلري بي بيان خصوصنده شو آيت كريمه معجز بر نظم اولوب؛ اميله اميلرن، باشقه ملتلك هر برينه ده كندولر دن رسوللر بعثلري بي بيان ايتمش مقدم اوج آيت كريمه دن صوگ، يهودلرگ حمار اوزرينه يوكله نمش اسفارينه عائد مثل ذكر ايتمك آيوجه مهم معجز بياندر.

۶

6

اسفار يكرمي دوزتدر. موسى عليه الصلاة والسلام حضرتلرينه نازل تورات
بش سفردر:

(۱) تكوين: آدم خلقتي، نوح ابراهيم اسحاق يعقوب يوسف حياتلرينه دائردر.
(۲) خروج: مصرده فرعونلر النده بنى اسرائيل اسارتى، ييغمبر موسى تاريخى،
يهودك مصردن خروجى، سيناده موسى حضرتلرينه تورات نزللرينه عاندر.

(۳) سفرا الاحبار سفراللاويين: احكام عموميه، هم ده قربانلره عيدلرينه متعلق
تعليمات.

(۴) سفرا العدد: بنى اسرائيلك تيه بريه سنده گي حاللرى: فلسطين حكومتلريله
محاربه لرى مائده ده [۲۰-۲۶] آيت كريمه لره.

(۵) سفرا التثنيه- كلمات الاهيه. قران كريمه ده «وكتبناله فى الالواح من كل شىء»
آيت كريمه سنده بيان قيلنمش كلمات الاهيه لرى، موسى عليه الصلاة والسلام حضرتلرينك
بوتون وصيتلرينى جامعدر.

شوش سفر موسى توراتيدر. ير يوزنده اولگي امتره معلوم كتابلر آره سنده
الك مهم جهان كتاييدر. الك قديم قانون كتاييدر. سفر التثنيه بوتون توراتك
خلاصه سيدر، روحيدر. يهود اسفارى ايجنده آزچوق تحريفدن صاقلانمش سفر
وار ايسه، تثنيه سفريدر.

سورة القصص ده، ۴۳ نجى آيت كريمه «ولقد آتينا موسى الكتاب من بعد ما
اهلكننا القرون الاولى بصائر للناس وهدى ورحمة. لعلهم يتذكرون» آيت كريمه سى
بوتون انسالره توراتك اهميتى حقنده بويوك بر شهادتدر.

نبون- سورة البقره ده [۱۲۶] آيت كريمه ده «وما اوتى النبيون من ربهم» جمله
جمله سنده مذكور النبيون اسمى استعاره قيلنوب، بنى اسرائيلك حضرت موسى دن صوگنگى
نبيلرينك كتابلرينه اسم قيلندى: (۶) يهوشع بن نون (ابن نون) كتابى، (۷) القضاة،
(۸) صموئيل، (۹) ملوك. شو كتابلر حضرت موسى دن صوگره بابل اسارتينه قدر
بنى اسرائيلك تاريخيدر. (۱۰) اشاعيا، (۱۱) ارميا، (۱۲) حزقيال، شو اوچ بويوك
كتاب: يهودلرك بويوك نبيلرينك كتابلريدر. (۱۳) هوشع، (۱۴) يوئيل، (۱۵) عاموس،
(۱۶) عوباديه، (۱۷) يونان- يونس، (۱۸) ميخا، (۱۹) ناحوم- ناحوم، (۲۰) حبقوق،
(۲۱) صفانيه، (۲۲) حجى، (۲۳) زكريا، (۲۴) ملاكى- ملاخى شو اون ايكي كتاب
كوچوك انبيلرينك اوافق كتابلريدر.

مكتوبات : ۱) كتاب ايوب . قران كريم ده مذكور ايوبك گوزل كتابيدر . اصلي عربيدير . قدر قضا مسئله لرينه دائر مهم بر كتابدر . ۲) حزامير - داوودك زبوريدر . عهد عتيق كتابلري ايجنده الك بويوك كتابدر . ۳) نشيد الانشاد ، ۴) جامعہ ، نبي سليمان حضرتلرينه منسوب ايكي كتابدر ، ۵) راعوث . يهود تاريخنده معروف بر خاتوندر ، نبي داوودك بويوك جده سيدر . ۶) مجله استر - عدسه نامنده يهود حوريه سيدر . ايران شهنشاهلرينك برينك خاتوني ايدى . يوز بيك قدر ايرانليرك هلاكيته سبب اولدى . ۷) مرثى - نبي ارميا مرثيه لرى - هيكلك دولتك ملتك انقراضلرينه عائد حسرت مرثيه ليردر . ۸) كتاب دانيال . ۹) عزرا ، ۱۰) نحيا ، - شو اوچ كتاب بابل ، ايران پادشاهلرى عصرنده يهودلر ك حاللرينه عاندر . ۱۱) كتاب الايام الاول ، ۱۲) كتاب الايام الثانى . شو ايكي كتاب (نبو خد نصر) بختنصر عهدنده يهودلر ك حالليردر .

شو اوتوز آلتى كتاب - كتاب مقدسك عهد عتيق قسيميدر . همه سى يهود كتابيدر . يهوددن زياده نصارى النده بوتون نصرانيت كنيسه لرندە تلاوت كتابى اولوب ، مقدس اعتقاد قيلنور . نصارى دولتلرينك بوتون قوتيله ، نصرانيت كنيسه لرينك فوق الغايه بويوك اجتهاديله ير يوزينك بوتون لسانلرينه ده ترجمه قيلنوب ، ميلياردرلجه نسخهلرى بوتون ير يوزينه نشر قيلنور .

عجب ، يهودلردن زياده بوتون كنيسه لر ك فوق الغايه بويوك شو اجتهادلرى : قران كريم ده مائده سورە سنده [۴۴] نجى آيت كريمه ده گى « بما استحفظوا من كتاب الله » جمله جميله سينك غايت بويوك بر تجلى سى ميدر ؟ ياخود ، الاعراف سورە سنده « ساصرف عن آياتى الذين يتكبرون فى الارض بغير الحق وان يروا كل آية لا يومنوا بها . وان يروا سبيل الرشدا لا يتخذوه سبيلاً . وان يروا سبيل الغى يتخذوه سبيلاً . » [۱۴۶] آيت كريمه سينك مدھش بر شاهدى ميدر ؟

۴

عهد عتيق مندرجه لرى

يهودلر ك اوتوز آلتى كتابلرينى بيان ايدر كن ، مندرجه لرينى ده اجمال ايتمش ايدك . ۱) بوتون عهد عتيق يالكر يهودلر ك تاريخلرينه عاندر . حتى توراتك اسفار خمسە سى ده : آدمدن يوسف عصرينه قدر يهود پاتريارخلرينك حياتلرينه طبيعت ادبيه لرينه دائر ترجمهلردن منقبه لردن عبارتدر . نبيلرى تعظيم ، تنزيه اسلامك حق غايت گوزل

عقيدەسىدىر. بن بونى بيلورم. لکن عهد عتيق حقدە يهودلرڭ نصارالرڭ عقيدەلرینی دە تسليم طریقىلە قبول ایده بيلورم. تحریفلرینی دعوی ایتمک فائدهسى يوق بر زحمتدر. اوزلری قبول ایندکدن سوگره بن ده موافقت ایدرم. تحریف، حتی سوڭ عصرلرڭ منتقدلری معرفتیلە ده اثبات قیلنمش ایسه ده، ضرورتی يوق بر دعوا در.

۲) شو کونگی توراتلری لیکورغ قانونلردن ده قدیم توراتدر. تورات ده هم يهود تاریخی هم احکام الاهیە واردر. تورات، بلکه بوتون عهد عتيق يهودلرڭ تاریخی حاللرینه ادبی طبیعتلرینه تمام مطابق فوتوغرافیدر. عهد عتيق ده نه وار ایسه، عصرلر بونجه يهودلر ده البته بولونمشدر. صدقڭ اڭ نهائی درجهسى ده مطابقت واقعیه در. یاخود، بوتون یر یوزنده بوتون عصرلر بونجه يهودلرڭ اجتماعی اقتصادی ادبی حاللری عهد عتيق نسخه سیدر. يهودلرڭ روحلرینه وجودلرینه طبع قیلنمش تورات مهری، عهد عتيق خائمی هیچ بر یرده هیچ بر اقلیم ده هیچ بر قوتله زائل اولماز. يهود عهد عتيقڭ هر بر اثرینه هر وقت صادق قالور. يهود «سمعنا و عصینا» دیسه ده، عهد عتيق روحیلە سویله مش اولور. بویله ایکی طرفلی تطابق هیچ بر امت ده، هیچ بر کتاب ده یوقدر. غایت عبرتلی بر حالدر. يهود تلمودڭ، تلمود يهودلرڭ فوتوغراف نسخه سیدر.

۳) تورات ده، بلکه عمومیتلە بوتون عهد عتيق ده جملهلرڭ قصه لرڭ هر برندن اڭ نهائی مقصد اڭ مهم نتیجه: تلقیندر. بویوک بابالرنڭ خلقله یاخمود یاھولریلە معاملە خصوصلرندە معرفتلی هنرلری بالالرینه مقدس بویوک درس کبی اعتبار قیلنور. حیات حاللرنڭ هر برینه تدبیر اولاییلەجک گوزل مختلف ملی نمونلر بویوک بابالرنڭ ترجمه لرندن منقبه لرندن تورات صحیفه لرندە عهد عتيق صحیفه لرندە بویوک مهارتله «انبیا» معرفتیلە طوپلانمشدر. يهود کاهنلرنڭ عفریتجه اجتهادلریلە تلمود ده دورت بش عصر ایچندە تفسیر قیلنمشدر.

۴) کاهنلرڭ شاعرلرڭ قوه خیالیلەریلە، یاخود، خلقڭ قوه واهمه سیلە اویدورلمش ماساللر، خرافی حکایه لر عهد عتيق صحیفه لرندە بولونور. واقعی حقیقتلری خلقڭ عقللرینه تقریب مقصدیلە، یاخود، خلقڭ ادبی اجتماعی حاللرینه تأثیر ملاحظه سیلە بویله ماساللر خرافی حکایه لر، حکمت عملیه لسانلرندە ناصل استخدام قیلنور ایسه، نبوت لسانیلە ده بیان قیلنە بیلور. تورات ده بویله ماساللر واردر.

اولگی دینلرڭ قدیم امتلرڭ میفولوجیه لرندە بویله گوزل ماساللر (مثللر) کثرتلە

بولونور. ھومېروس كې بويوك بر شاعرڭ يونان ميفلرېنە عائد شعرلېرى غايت اصابتلى قوتلى بر لسانلە انتقاد ايتىمش پلاتون كې بويوك بر الھى حكيم فيلسوف اوزىنىڭ جھوريت كې ضيافت كې كىنابلرنە بر قاچ ماسال يازمىشدر. فيلسوفلرڭ الڭ بويوك امامى سوقراط كې بويوك حكيم اوزىنىڭ تلمىذلېرىنە گوزل ماساللر حكاية ايدردى. سوقراط، بلا شېھە، موحد ايدى. اويلە ايسە دە، الڭ صولڭ دقيقە دە، حتى زھر اچىدكەن صوگرە، خلقڭ خرافى عقيدەلېرىنە احترام يوليلە، طب الھينە ئەسكولاپ نامينە بر قربان وصيت ايتىش ايدى.* حيات خستەلكلرندىن ئولوم سلامتلكلېرىنە نجات فديەسى كې ايدى. يعنى، گوزل ماساللر، فائەدە ادبىيەسى بولونور خرافى عقيدەلر نبوت حضورندە دە حكمت نظرندە دە معتبر اولاييلور.

قران كرىم

خلقڭ ماساللردىن خرافى عقيدەلردىن استفادە ايتىمك جائىزدر. اسلامڭ الڭ بويوك صوفيلرى الڭ بويوك الڭ مشكل حقيقتلرى غايت لذتلى بلاغتلى مثل اسلوبلېرلە بيان ايدرلردى. لکن، مقصدلرڭ برىنى بيان يولندە گوزل ماساللرى گوزل خرافى عقيدەلرى استفادە ايتىمك احتياجلردىن تمام مستغنى تمام يوقارى اولق جلاليلە، قران كرىم دە ھېچ بر سورە دە، ھېچ بر آيت كرىمە دە قديم جديد مثلرڭ ھېچ برى ذكر قىلىنمادى. قران كرىم دە « واضرب لھم مثلاً اصحاب القرية » كې، « مثل الذين حملوا التوراة ثم لم يحملوها كمثل الحمار يحمل اسفاراً » كې مثلر وار ايسە دە، مشهور معناسيلە، ماساللر، ميفلر، خرافى عقيدەلر قران كرىم دە يوقدر. كىتەب سجاويە آرەسندە قران كرىمڭ شو جھتلە امتيازی غايت بويوكدر.

قران كرىم دە اولگى امتلرڭ، نېبلرڭ، ابراهيم يوسف موسى مريم كې افرادڭ اوزون قيصە حكايلېرى وار ايسە دە، قران كرىم دە تاريخ يوقدر. اولگى امتلرڭ نېبلرڭ افرادڭ حكايلېرى قران كرىم ذكر ايدرسە. ھر وقت الڭ مھم مقصدلە ذكر ايدردى. متعدد مقصدلر آرەسندە عھد عتيق صحيفەلېرىنى آز چوق تصحيح ايتىمك افادەلرى

* شو گوزل وصيتى اخوان الصفا ۱۱ نچى رسالە دە، ۴ نچى جلدە فەدوندىن نقل ايتىمش ايسە دە، بويوك بر تحريفلە حكاية ايتىمىشدر. ياخود، طابعلر رئيس الاساة يرېنە رئيس الابالسة يازمىشدر. طابعلرڭ غايت بويوك خطاىرى ۴ نچى جلدە، ۳۵۹ نچى صحيفە دە ھاروت ماروت كىلمەلرى حقدە اوچ سطرە قىلملېرلە دە اثبات قىلىنمىشدر.

هر دفعه ده البته بولونور. نبيلرڭ حاللرى حكايه قىلنور ايسه، ياخود، عهد عتيق حكايهلرى نقل قىلنور ايسه، هر برى حقنده اڭ اهميتلى اڭ اساسلى تداركلرىنى قران كريم زياده ايدر. عهد عتيق احاطه سندن، تاريخڭ بياڭ بر كوزندن غائب قالمش بويوك واقعهلرى مهم حقيقتلرى احسان لسانيله قران كريم افاده ايدر.

«قران كريم آيت كريمهلرنيڭ معجز افادهلرينه كوره، ساميلرڭ انبيللرى، سماوى كتابلرى» اسملى بر كتابيم ده عهد عتيق حكايهلرينى، قران كريم افادهلرينى، بعون الله بفضل الله، بن تفصيل ايتدم.

شو جمله دن: بوتون عصرلرده همه يهودلره نصارالره اسلام ملتازينه، اشاعيا ارميا حزقيال لاهوتى يوحنا كتابلريله، و با كې سرايت ايتمش مدهش يا جوج ماجوج عقيدهلرى حقنده قران كريمڭ عجب موجز معجز بويوك بر تداركيدر.

٦

عهد عتيق ده يا جوج ماجوج

(١) نوح اوغلى يافنڭ يدى اوغلى وار ايدى. برى جومر، برى ده ماجوج ايدى. تكوين ١٠ ده، ٢ نجى آيت.

(٢) وارسل ناراً على ماجوج. حزقيال [٢-٣٩]. بوراده ماجوج: يا مملكت اسميدر، ياخود او مملكتڭ خلقيدر.

(٣) «يا ابن آدم، اجعل وجهك نحو جوج ارض ماجوج، رئيس روس ماشك وتوبال.» حزقيال [١-٣٨]. بوراده ماجوج مملكت اسمى اولوب، جوج: مملكتڭ يا خلقيدر، ياخود مملكتڭ بويوك رئيسيدر.

(٤) «وانت يا ابن البشر، تنبأ على جوج، وقل هكذا قال السيد الرب: ها انا ذا عليك يا جوج رئيس روس وماشك وتوبال، فاديرك، واقتادك، واصعدك من اقاصى الشمال، و آتى بك الى جبال اسرائيل.» حزقيال [٣٩]

بوراده جوج بويوك بر مملكتڭ قوتلى بر خلقڭ رئيسى اولاييلور. مصر حكمدارى فرعون، عمالقه حكمدارى آجاج، روما حكمدارى قيصر، حبش حاكمى نجاشى - شو اسملرڭ هر برى حكمدارلرڭ عمومى لقبليدر.

جوج كلمه سى شو تقديرده توركى اولاييلور. اصلى كوكدر. روسلرڭ: گوسودار سوزلرى ده گوك سودار اولوب، ملك السما معنا سنده اولاييلور: گوك تاڭرى.

توركجه قان سوزى آرامى كوهن كلمه سندن آلمش اولماسه، اصلى كوكخان اولاييلور. عكسى ده احتمالدر: يعنى، كوهن كلمه سى قان سوزندن آلمش اولاييلوب، عاقبت، كهانت سوزى ده اشتقاق قىلمش اولاييلور. بويله مسئله لره ايكي طرفلى تخمين ممكندر. عهد عتيق ده مملكتك حكمدارينه اطلاق قىلمش جوج سوزينك اصلى هر حال ده كوك اولاييلور. شو احتمال دها زياده غالبدر. ساميرك لغتلر ده جوج سوزينك باشقه استعماللرى يوق. توركجه ده كوك سوزى چوق مستعملدر.

① (۵) «يجلب الرب عليك امه من بعيد: امه لا تفهم لسانها، امه جافيه الوجه، لا تهاب الشيخ ولا تحن الى الولد.» تثنيه [۴۹-۲۸]

(۶) «ها انا ذا اجلب عليكم امه من بعيد، امه قويه، امه منذ القديم، امه لا تعرف لسانها، ولا تفهم ما تتكلم به. جعبتهم كقبر مفتوح. كلمهم جبارة.» ارميا [۱۵-۵]

صوك ايكي رقم ده انذار لسانيله بيان قىلمش مدهش قوتلى بويوك امتك يرلى مملكتلى ۴ نجى رقم ده مذكور «من اقاصى الشمال» كلمه ليله تفسير قىلمشدر. اسكى خريطه لره، قديم جغرافيه كتابلر ده، اخوان الصفا كى علوم مجموعه لره، ربع معمورك اقليملى بيان قىلنور ايكن، توركلر آنا يورتلرینه بلاد ماجوج و ماجوج اسمى نقش قىلمش ايسه، اصل منبع عهد عتيقك تثنيه ارميا حزقيال كى اسفاريدر. (۷) «عددرلى صانلى ديكرلك قوملرندن زياده خلق جوج ماجوج بويوك شيطانك ابليسك سياستيله قوتلى دجالك قومانده سنده يهود اوزرینه هجوم ايدر. عاقبت، او قوتلى خلقك هر برينى الله خراب ايدر.» لاهوتى يوحنا روياسى [۷-۲۰]

بوراده جوج ماجوج-يهودلره مقابل اولق اوزره بوتون ير يوزينك بوتون ملتلى بوتون دولتليدر. «بوتون ير يوزينك دورت جهتنده ساكن جوج ماجوج» ديمك-ير يوزينك بوتون ملتلى بوتون دولتلى ديمكدر.

اشعيا ارميا حزقيال كى يهود انبيالرينك نبوتلرینه كوره، لاهوتى يوحنا كى دوربين بويوك بر يهودك رويالرينه كوره، عاصى جاني گناھلى يهودلى براز تاديب ايتمك تريبه ايتمك قصديله، يهودلك باھولرى يهود اوزرینه يهودلك قوتلى دشمنلرینی، جوجلرى ماجوجلرى، يعنى، ير يوزينك بوتون ملتلى بر وقت سوق ايدجك.

قوتلى دشمنك شىدتى پنجهلرله يهودلرى ئادىب ايتىدىكىن سوڭ ، ياهو اوزىنىڭ بويوك مجدىنى ، ھەم دە يهودلر حقنىدە بويوك محبتلىرىنى بوتون عالم حضورىدە اظهار ايتىمك اوچون ، غايىت دەشتلى عقوبات الەھىيە عذابلىرىلە بوتون جوجلىرى ماجوجلىرى ، يعنى ، ير يوزىنىڭ بوتون امتلىرىنى تامام ھىلاك ايدر ، يهود يولنىدە بوتون ملتلىرى قربان ايدر .

سوڭرە ، ير يوزىنىڭ بوتون حيوانلىرىنى وحوشلىرىنى قوشلىرىنى قورتلىرىنى اوزىنىڭ قربان عىدىنە دعوت ايتىپ ، بوتون جبارلرڭ سىموز اتلىرىنى ، پادشاھلرڭ قانلىرىنى وحوشلرە تىقىم ايدر . جبارلرڭ سىموز اتلىرىنى يىوب يهود طوق اولور . قانلىرىنى اچىپ ، يهود سرخوش اولور . جوجلر تامام ھىلاك اولدىكىن سوڭ ؛ ھەم ملتلىرڭ جنازە ماتملىرىدە ير يوزىنىڭ قوشلىرىنە قورتلىرىنە يهودلرڭ ياهولرى طوى ويروب ، بويوك دوگون ياپدىكىن سوڭ ؛ قىرەلرندىن مەدىنەلرندىن يهودلر چىقارلر ، بوتون ير يوزىنىڭ ماللىرىنى ال دە ايدرلر ، اولگى ناھىلىرى نەب ايدرلر . غنائم نى حساب اولور . يالڭز حرب آلتلىرى حرب سىلاھلىرى بوتون قىرەلرڭ بوتون شەرلرڭ ھەم اوجاقلرىنە ھەم جامملىرىنە ھەم فابرىقەلرىنە ياقمق اوچون يدى سەنە طوتاش تامام كفايە ايدر .

شو سوڭ ۱۷ سطر : اشاعيا ارميا حزقيال يوئىل كىي يهود انبىالىرىنىڭ كىتابلىرىدە ، خصوصاً حزقيال ۳۲-۳۸-۳۹ فصللىرىدە ، يهودلرە مخصوص بويوك بر بلاغتە ، ھەم دە اتقىمامڭ اڭ بويوك لذتلىرىلە ، ياهولرىنە دە بويوك حمد ، خالص تشكر عبارەلرلە ، حكايە قىلىنوب ؛ مەبەدىلرندە مەكتىبلرندە ، بالالرڭ قىلبلىرىنە تلىقن ، قانلىرىنە تلىقىچ يولىلە ، بوتون عصرلردە تلاوت قىلىنور .

عجب ، يالڭز يهود مەبەدىلرندە دىگل ، بلكە بوتون نصارالرڭ كىيسەلرندە دە ھەر وقت مقدس كىتاب اولمق اوزرە تلاوت قىلىنوب ، ير يوزىنىڭ بوتون لسانلىرىنە دە تىرجە قىلىنوب ، ھەر سەنە ھەر يردە مىليونلرچە نىسخەلرى آمىرىقا انگلىز آلمان فرانسە كىي اڭ بويوك مەدىنىتى دولتلىرڭ اڭ بويوك قوتلىرىلە نىشر قىلىنور !

يالڭز بر دىفعە دىگل ، مىليون دىفعە عجب !

اوزلىرىنىڭ مەرفىتىلە تلىقن قىلىنىش شرىعتلىرىنىڭ وىرە بىلەجك تىجىلرلىنى اوزاقدن كورە بىلمىش يهود انبىالىسى يهودلرە بوتون مەدىنى ملتلىرڭ استىقبال دە عداوتلىرىنى دە كورە بىلمىشلر ايسە ، بويىلە دورىبىلىك دە او قدر بويوك نىبىلك حاجت اولماز . شرىعتلىرىنىڭ روھلىرىنى ، يهودلرڭ طىبىعتلىرىنى ، ملتلىرڭ دە ، آزچوق حرمتلىرىنى براز آڭلامق كفايە

ايدر. لکن نصرانیت کنیسه لرینە، عصرار بوینجە بوتون ملتارک قیلرینە شو قدر بویوک نفوزلک سری نەدر؟ سحری ناصلار؟

سورة الاعرافک ۱۴۶ نجی «ساصرف عن آیاتی» آیت کریمەسی بویله احوالک سرلرینی می نیاندر؟

بویله نبوتلردن بویله رویالردن بویله مکرلردن انبیارلک هر برینی قران کریم تیرئە ایدر. مکار عفریتلرک بویوک بلاغتیلە اویدورلمش بویله تلقیناتی دە قران کریم «واتبعوا ما تتلو الشیاطین علی ملک سلیمان» کی آیت کریمەلرە غایت اساسلی بر یول دە تمام رد ایدر. مکر لسانیلە اویدورلمش اویله نبوتلری، بوتون ملتارک حرمتلرینی حمایە یولندە، سورة الاعرافک ۱۶۷ نجی «واذ تاذن ربک» آیت کریمەلرینە حقیق بر نبوتلە تدارک ایدر. (صوکل قرق ایلی سطری بران اهتماملە مطالعە ایت.) جوج ماجوج حقندە عهد عتیق عهد جدید بیانلرینی نقل ایتدم. هر برینک اوج (معناسی وار ایمش : ماجوج : ۱) یافنک بر اوغلیدر، (۲) بر مملکتک خلقیدر، (۳) یهودلرە دشمن یر یوزینک بوتون ملتلی—ماجوجدر.

جوج : ۱) ماجوج یرینک خلقیدر، (۲) اوخلقک رئیسیدر، (۳) یهودلرە دشمن بوتون ملتارک حاکیدر. جوجک ماجوجک جنسیتلری حقندە، یرلی مملکتلری حقندە عهد عتیق دە آچیق بیان یوقدر. حزقیالک ۳۹ نجی فصلندە یالکز «من اقاصی الشمال» سوزی مملکتک جهتیئە اشارە اولایلور. هم دە «رئیس روس و ماشک و توبال» سوزلرینی روسلرە موسقوهرلینە طوبولسکارینە حمل ایتمک کی ظرافت سویلە نە بیلور. شویله ایسە دە، یدی اقلیم ایچیندە طول عرض درجەلری معلوم یرلرە، تورکلرک مملکتلرینە نصارالرک اسکی خریطەلرندە غوغ ماغوغ اسمی طاقیلمش اولق سببیلە، اسلام اثرلرینە دە اورالردن سرایت ایتوب، قران کریم دە مذکور یاجوج ماجوج سوزلرینی غوغ ماغوغ یرینە استعمال ایدر اولدیلر. غایت بویوک بر غفلت، بویوک بر خطا ایدی؛ قران کریم کلمەلرینە دە آز چوق تهور ایدی. فی غیر ما انزل الله استعمال ایتمک جهتیئە، تحریف ایدی.

۷

اسلام اثرلرندە یاجوج

حزقیال کی لاهوتی یوحنا کی مقدس کتابلرک قوتلی تأثیریلە یاجوج ماجوج دهشت نمونەسی وحشت هم کثرت مثلی اولوب، اسلامک اولگی عضرلرینە دە معلوم

ايدى . عذافر اسملى غنى بر آدمك بويوك كرمى حقننده مشهور شاعر فرزدق شو
بيتلى سويلدى :

لعمرك ، ما الارزاق يوم اکتياها
ولو ضافه الدجال يلتمس القرى
بعدة ياجوج و ماجوج كلهم
لاشبعهم عاماً غداء العذافر
باكثر خيراً من خوان العذافر
وحل على خبازه بالعاكر

ياجوج ماجوج قدر عسكربله دجال مهمان اولسه ايدى ، عذافرک يالکتر بر
صباحلق طعامى اوبور ياجوج ماجوجلى بر سنه طوقلاندرور ايدى . ياجوج ماجوجلرک
قوم دريالى قدر چوقلق مثيله گوزل استفاده ايتمش بزم عرب شاعرى يهودلرک
بويوك و اهمه لرېنى ده استخفاف يولنده لطيف بر بيت سويله مش اولدى .

عصرينک بوتون علوم لرېنى جمع ايتمش اخوان الصفا مجموعەسى ۴ نجى رساله ده
جغرافيه ده «الاقليم السابع بلاد ياجوج و ماجوج والبلغار والصفالبه» ديدکن صوگ ،
۸ نجى رساله ده «ياجوج و ماجوج من وراء السد . هما امتان صورتها آدميه و نفوسهما
سبعيه . لا تعرفان التدبير ولا السياسة . لا تعرفان الا صيد السباع و الا النهب
والغارات بعضها على البعض . و يأكل بعضها البعض .»

تورکستان تورکلى بلغار مسلمانلرى روس صلاويانلرى حقننده علوم مجموعە لرېنىک
نهائى غفلت لرېنى کور . نصارالرک اسكى خريطه لرى ، يهودلرک اوافق ماساللى اصل
منبع اولدقن صوگ ، بويله بيانلر مستبعد اولماز ايسه ده ، نصارالرک يهودلرک غوغلرېنى
ماغوغلرېنى قران کریم آيت کریمه لرېنه ده حاکم ايتمک ، البته ، چوق مستبعددر .
کشف الظنون کي مهم بويوك بر کتابک مجتهد محقق مؤلفى تورک «جهان نما»
کي غايت گوزل بر کتابنده تاتار تورک ياجوج ماجوج حقننده ، ۳۱۶ نجى صحيفه لرنده
بويله يازمش :

«او قوم بنى آدم آره سنده پولاد نهاد . آب و باد کي ، طبيعتلرى حرکتت معتاد .
اهريمن قوت ، ديو نژاد . آتلى نه قوت استر ، نه زاد . بستان نخجیرگاه ده نهال
تيرلرى نه بتوررسه ، آنى ييه لرلر ، بيابان ده بايل کي يلرلر . نه کندولرى يورولور ،
نه ده آتلى درلر . بيندکلى آته نه نعل حاجت ، نه ميخ . ييه جکلى آته نه قازان حاجت ،
نه سيخ ، دريالرده سياحت ايدرلر ، نه که ميچى آرارلر ، نه که مى . صحرالره سياحت
ايدرلر ، نه صو کتوررلر ، نه آت يى . کندولرى کوهسار گيرو دارک قوردلرى
اما قويون دريلرى گييه لر . قورد و قوشک ، طيور و حوشک هيچ برېنى آيورمازلر ،

اولولرینی ده دریلرینی ده ییه رلر . بنیان هرمان کبی ، شیه لرینک دور زماندن دردی یوق . دهان صدق کبی بر دیشی دوگولمش ، یاخود برگ خزان کبی بر یوزی زردی یوق . مرور شهورله ، آی کون کبی کوزلرینک نوری دوگولمز . کرور دهورله چرخ گردون کبی ، بللری بوگولمز . یوز یاشنده شمشیر کبی یالک یوزلیلر . یاشلری بتمش پیکان تیر کبی تیز کوزلیلر . دره کبی کوزلری غایت کوچوک . قالدقان کبی یوزلری غایت بویوک . آلینلری کوهسار صلابت ده یالم قایا ، باشلری صحرای مهابت ده یوجه اویوک . شو کلامک مؤیدی : اترکوا التریک ما ترکوکم . مادام که سزه قصد ایتمه یه لر ، سزده آنلره قصد ایتمه یه سز . غایت قوی ، تمام مرحمتسز ، وحشی بر طائفه در . لسانلری تور کیدر ، آیینلری ده آنلره قریبدر . صوغوشلره خاتونلریله برابر کیدرلر . طوگوزدن غیری حیوانلری اکل ایدرلر . یاجوج ماجوج تور کدر . اقصای معموره ده ساکن قومدر . نسللری چوق برکتلیدر ، عددلری جددن زیاده در . اطرافه یاییلیدلر ، خلق امورینی افساد ایتمیلر . ذوالقرنین او سمتره واردقده ، خلق شکایت ایتمدی . طاغلی بر کدکدن کیچهرلردی . یول او کدکه منحصر ایدی . اسکندر او کدگی قاپادی . بویوک بر سد بنا ایدی .»

تاتار تورک یاجوج ماجوج سد اسکندر حقنده اسلام اثرلرینک خلاصه لری شودر . عسکرلرینی هر وقت هر یرده دشمن حسابینه بسله ییچی تورکار حقنده جهان نما بیانی هم ذوالقرنین عهدینه کوره ده ، هم هونلر دورینه کوره ده ، هم چنگیز تیمور کبی بویوک جهانگیرلرک عصرلرینه کوره ده ، البته ، تمامیه درست اولاییلور . لکن ، اویله بویوک فتوحات تدبیرلرینی او قدر گوزل کوره ییلمش تورک قوماندانلری ، یهود کاهنلرینک نصرانیت کنیسه لرینک مؤرخلرک خیاللری کبی ، او قدر وحشی اولاماز . یکرمنچی عصرک بویوک مدینتلینی ، شو کونگی جهان محاربه لرینی ، بولشه ویزم انقلابلرینی ده کوردکدن صولک ، فرض ایدلم ، اویله در . یهودلرک نصارالرک غوغلرینی ماغوغلرینی قران کریم یاجوجیله ماجوجیله بر حساب ایتموب ، اسلام اثرلرینک بیانلرینه قناعت ایده یک ، یاجوج ماجوج تورکدر ، تاتاردر ، دیه یک .

۸

اگر یاجوج تورک اولور ایسه ،

دیمک ، بوگون ذوالقرنین سدی یوقدر . هونلرک بویوک قوتلریله چوقدن تخریب

قىلىنمىشدر. ھونلرڭ قىل الاسلام دەھشتلى دواملى آقلىرى يالڭز اوافق فلسطىن يرلىرى دىگىل، بىلكە بوتون ير يوزىنى دە قان طوفانلىرىلە قوروتىمىش ايدى. چىنگىز قىيامتلىرىلە دە ياجوج ماجوج خىبرلىرى بىڭ بر مىثلەلە تحقيق قىلىنمىشدر. مەدىنە السلام فاجەسى دە ھىلاكو حادىئەسى دە لاهوتى يوحنا رويالىرى بىش اون مىثلەلە تەبىر ايتىمىشدر، حىزقىيال كى نىبىلرڭ خىبرلىرى دە چىنگىز ھىلاكو قىيامتلىرى زىادە سىلە تەصدىق ايتىمىشدر. قىيامت ياقىنلىرىدە بىنە بر دىفە ياجوج ماجوج فتنەلىرىنە بوندن سوڭ اىندى امكان قالمامىشدر. اسلام نورىلە ياجوج ماجوج قوتلىرى تامام قىلىندىقن سوڭ، يعنى، ير يوزىنىڭ بوتون توركلرى تاتارلىرى اسلام قىبول ايتىدىكىن سوڭ، ياجوج مىسىلەلىرى دە حل قىلىنمىش اولور، ياجوج فتنەلىرى دە دىفە قىلىنمىش اولور.

اگر ياجوج تورك اولور ايسە، يعنى، توركلرڭ آنا يورتلىرىنە غوغ ماغوغ اسىلىرى، بىغىا، طاقىش يهودلرڭ نصارالرڭ ھىلمى رويالىرى مكر تلىقنىاتلىرى قران كرىم آيت كرىمەلىرىنە حاكم قىلىنمىش بوتون اشكاللردن دىھا زىادە بويوك اشكال اولماز ايسە، شو تىقدىردە بىزە نىسبەلە ياجوج ماجوج مىسىلەلىرى حل قىلىنمىش اولابىلور.

قران كرىم آيت كرىمەلىرىنڭ بويەلە حللىرىنە دە قىناعت ايدىرسەڭىز، مەكە طاغىلرندە ھىلاك قىلىنمىش اصحاب فىل كى، يا دىھا زىادە دەھشتلى صورتلردە كونلرڭ بىرندە فلسطىن طاغىلرندە بوتون توركلرڭ خراب قىلىنەچقىلىرىنە دە ايمان ايتىمىك سىزڭ منطىقڭىزڭىز ضرور بر نىتىجەسى اولوب قالور. [۱۲ ص ۷ رقم]

قران كرىم قدسىتى حىضورندە بويەلە سوزلرڭ حىتى حىكايەلىرى دە تىصورلىرى دە بن استىبعاد ايدىرم. اگردە قران كرىمڭ ياجوجى ماجوجى يهودلرڭ نصارالرڭ غوغىلرندىن ماغوغىلرندىن عىبارت اولسە ايدى، قران كرىم يهودلرڭ اوافق رويالىرىنە يالان ھىلمىرىنە اوافق بر انتىحال اولور قالور ايدى.

ياجوج مىسىلەلىرىدە بىڭا بويوك بر اضطراب وىرمىش دورت بىش اشكالى، يوقارى دە [۶-۴] صحىفەلردە نظرىم اساسلىرى بىيان ايدىرگىن، تىفصىل ايتىمىش ايدىم. دىھا زىادە بويوك اشكاللىرى شو اىكى اوچ صحىفە دە سىزە عرض ايتىدىم. بوتون شو اشكالات دىماغى قلىبى تەذىب ايدىردى. سىنەلرچە بويوك اضطرابلر اىچىندە قالدىم. عاقىبت، قران كرىم «يا» سى بىي خلاص ايتدى: سامىلرڭ اوافق بويوك كىتابلىرىنە بويوك بر ارشاد، عىجىب مفىد تدارك اولق اوزرە، عىھد عىتىق «جوج» لىرىنە قران كرىم دە زىادە قىلىنمىش

«يا» اوفاق بويوك بوتون اشكاللردن بىي خلاص ايتدى. شارع حكيم نبي كريم امى محمد عليه الصلاة والسلام حضرتلى كىي امى قران كريم ده بويله بركتلى «يا» او قدر آسان او قدر عجيب مفيد گوزل اعجاز شاهده اولدى. امت اماملرينىڭ اجتهادلرينه اقتدا ادبيله، طلب يوللارنده ثبات برکەسىله، قران كريم ده زياده قىلنمىش «يا» نوريله، حل ساحللىرىنه واصل اولدم. طلب يوللارنده لا اقل بنم قدر ياخود دها زياده اجتهاد ايتدرمك عهديله، رغبتلى تورك طلبه لرينه شو كتابىي تشكر اليه تقديم ايتدم.

۹

ياجوج مسئله سنده تفسيرلرڭ بيانلرينه بر انتقاد

قران كريم ده ايكي دفعه: (۱) برى سورة الكهف ده، ۹۴ نجى آيت كريمه ده، اسلامدن بيگلرجه سنه ل مقدم بويوك ذوالقرنين مناسبتيله، (۲) ديگرى سورة الانبياء ده ۹۶ نجى آيت كريمه ده، اسلامدن بيگلرجه سنه ل صوڭ ظهور ايده جك بويوك حادثه لرڭ بيانلرى مناسبتيله، ياجوج ماجوج اسملى ذكر قىلندى. روايت مفتولرى بوتون مفسرلر ياجوج ماجوج حقنده عهد عتيق عهد جديد سوزلرينى، حتى تلمودلر ده ماساللىرىنى تمام تقليد ايتديلر. يوقارى ده بيان ايتدك، عهد عتيق نبيلينىڭ نبوتلىرى، لاهوتى يوحنا لرڭ رويالى، يهودلرڭ واهمە لرى، نصارالرڭ جهللىرى قران كريم آيت كريمه لرينه حاكم اولاماز، هيچ بر صورتله تفسير اولاماز. سورة الكهف ياجوجى بر قاچ بياڭ سنه مقدم واقع اولمش حقيقى بر حادثه، عهد عتيق عهد جديد جوجى بر قاچ بياڭ سنه صوڭ اولاييله جك نبوت يا روياء. — سورة الانبياء ياجوجى كلە جك ياقين اوزاق زمانلرڭ برنده واقع اولاجق مستقبل بر حادثه ايسه ده، حزقيال فصللارنده دهشتلى تفصيل قىلنمىش نبوتلره تمام مخالف مناقض بر حادثه در: اسلام نوريله يا قوتيله فتح قىلنە جق ياجوجاڭ — فلسطين طاغلارنده يهود مجديته قربان قىلنە جق جوج ماجوجله مناسبتى يوقدر. وار ايسه، قران كريم قصه لرى اولگى كتابلرڭ قصه لرينه تدارك اولمق مناسبتى اولور. يعنى، اولگى كتابلرڭ بيانلرينى اصلاح ايدر، خطبارى وار ايسه، تصحيح ايدر. عكسى، يعنى، قران كريم آيت كريمه لرينى عهد عتيق نبوتلريله تفسير ايتمك، تحريفدر.

(۲) غوغ ماغوغ — جوج ماجوج اسملى بر جنس بر ملت بر دولت ير يوزنده هيچ بر عصرده بولونمادى. حتى اساطيرده ده ميفولوغيه لرده ده يوقدر. يالڭر عهد عتيق

خياللىرىدا لاهوتى يوحنا رويالرىدا واردر. قران كريم ياجوجلىرىدا ده عهد عتيق خياللىرىدا يهودلار رويالرىدا حمل ايتىمك، اگرده قران كريمى تحريف اولماسه، لاقىل، قران كريم قدسىتى حضورىدا بويوك بر مساهلهدر.

۳) قران كريمده او قدر اوزون فاصلهلارلار برى ديگرندن تفرىق قىلىنىش قىسملارنىڭ حادثىلىرى تارىخى واقعه اولدىن صوڭ، شو قدر متباعد ايكي عصرلارنىڭ خلقى البتە بر خلق اولاماز. يعنى قران كريم آيت كريمه لىرىنىڭ ياجوج ماجوجى اسم دىگىل، بلكە وصفدر. اگر، قران كريم كلمه لىرى معين بر خلقنىڭ اسمى ايدر ايسەك، قران كريم آيت كريمه لىرى بطلانى كوز كورە معلوم باطل خياللار حمل ايتىش اولور ايدىك: حىرا دريا قوملىرى قدر بى حساب خلقنىڭ ذوالقرنين سدى آرقاسىدا بىگىلرجه سنەلر محبوس قالمىش، اوفاق بر سدى قىرمىقدىن آشمىقدىن بىگىلرجه سنەلر عاجز قالمىش بى چارەلارنىڭ، عاقبت، بر كون بوتون بر يوزىنى تخرىب ايدەجىلرلىرىنى تخرىب ايتىمك - بويىلە بيهودە بر ماسال قران كريمده بولوناماز.

۴) عهد عتيقده اسم «جوج» در. قران كريمده ياجوجدر. شو قدر آچىق فرق نىچون، ناصل اهمال قىلىندى؟ شو قدر آچىق فرق بولوندىن صوڭرەده يهودلارنىڭ خىرلىرىنى نصارالارنىڭ وھلىرىنى قران كريم آيت كريمه لىرىدا حاكم ايتىمك نىچون؟ شو مسئلهده قلم غايت مضطرب ايدى. اضطرابم حيرتم تاملدىن طيش ايدى. تفسىرلارنىڭ يا سكوئلىرى يا غفلتلىرى قلمى تعذىب ايدردى.

۵) قران كريمده نىبىلردىن زىيادە تعظيم قىلىنىش ذوالقرنين كىي الڭ بويوك بر شىخسىتى فيلىپ اوغلى اسكندره حمل ايتىمك، صوڭرە بويىلە بر تفسىرنىڭ آچىق ضرور نىتىجەلردىن تمام غفلت ايتىمك نەدر؟

فىلىپ اوغلى اسكندرنىڭ اوفاق بويوك بوتون حاللىرى حرىكلرى؛ خطا صواب بوتون عقىدەلرى، اوفاق بويوك بوتون فتوحاتى؛ عاقبت، عمرىنىڭ نىھايەلردە، استىكار جنونلارنىڭ نىھايەلردە دە واصل اولوب حتى الوھىت دعوالىرى، حرب، سياست، فكر خصوصلردە تمام فىشلىرى اوفاق بويوك بوتون سفاهتلەر ايتلالرى بزە آچىق معلومدر. اسكندر كىي عقىدە شىركىسى قوتلى بويوك بر مشىرك؛ اسكندر كىي مسرف مستىكار بويوك بر جبار قران كريمده او قدر بويوك بر احتراملە تعظيم قىلىنور ايسە، انبىيالارنىڭ ھىچ برىنە نصىب اولمامش اختيار مطلق «قلنا يا ذا القرنين اما ان تعذب واما ان تتخذ

فيهم حسناً.» [۸۴] آيت كرمه سېله، فيليپ اوغلى اسكندره احسان قىلىنمىش ايسه، عجب، شريعتلرڭ نبوتلرڭ توحيدك اهميتى قالورمى؟ بوتون اديان سماويه بيهوده اولمازمى؟ اوافق بر يونانك اڭ بويوك اڭ سفيه شركى سماوى دينلرڭ هر برندن فائق قالمازمى؟ صوگره، اسكندر اسكندريه بنا ايتدردى ايسه ده، هيچ بر يرده سد بنا ايتدرمه دى.

آزچوق ملاحظه زحمتلرندن تمام عارى بويله بويوك بر غفلتى بن البته استبعاد ايدرم، ايدرم. «روزه» ده يازدم. «عقيدهلرله نظر» ده يازدم. تفسير اهللرته تنبيه ايدى، كلام اهللرته الزام يولنده ايدى. او كونلرده او سوزلرم ضائع اولدى ايسه ده، كلام مقلدلرته بر سوز آڭلاتمام ايسه ده، اوزم براز آڭلادم؛ ديدم: ميدان بوشدر. ميدان غايت واسعدر، سويله! نه سويله سهڭ ده، سوزڭ باشقه لرڭ سوزلرندن ده زياته باطل اولمازم. لکن احتياط ايت، سويله. دوشون، سويله. كوچ اولور، كچ كلور. لکن كچ اولمازم.

سورة الكهف ده مفيد لذيذ بويوك اوچ قصه: (۱) قومك شركندن صاقتمق يولنده توحيد كهفينه التجا ايتمىش ياش يگيتلر، (۲) طلب يولنده بويوك مشقتلرى التزام ايتمىش صاحب تورات موسى حضرتلرڭ حكيم معلمى، (۳) بويوك قوتيله غربى شرقى فتح ايتوب، فساد يوللرڭ ده گوزل تدبيريله قاپامىش ذوالقرنين قصه لرى عجيب لذيذ جزيل بلاغته بيان قىلندى. بوراده ياش يگيتلرڭ، حكيم معلمك، بويوك ذوالقرنينك زمانلرڭى مكاللرڭى ناملرڭى تعيينك ضرورتى يوقدر، حاجتى يوقدر. ادبلرڭى حاللرڭى تدبيرلرڭى آڭلامق استفاده ايتمك مطلوبدر. بوڭا كوره، زمان مكان اسم هيچ برى بيان قىلنمايوب، ادبلرى حاللرى تدبيرلرى غايت مفيد جزيل بر تفصيل ده اعجاز لسانيه ايجاز قىلنمىشدر. ابهام قىلنمىش حقيقتلرى مبهم براقق، بيان قىلنمىش وظيفه لرى ايضا ايتمك — ادب شودر. عكسى، يعنى، بيان قىلنمىش وظيفه لرى اهمال ايتمك، ابهام قىلنمىش حقيقتلردن بحث ايتمك، تحريفدر. درست، مطلوب بوتون وظيفه لرى ايضا قىلنمىش صوڭ، ابهام قىلنمىش حقيقتلرى تعيين ايتمك همقى ده انسان ده بولونور ايسه، درست، گوزل اجتهاد اولور.

ذوالقرنين: (۱) توركلرڭ ايبى قرنلى اوگوزى، (۲) يونانلرڭ اسكندرى، (۳) مصر فراغه لرڭ برى، (۴) حير تباعه لرڭ برى اولابيلور. اويله سوزلر ظرافت لسانيه، موقت بر قناعت حاصل ايتمك يولنده، سويله نه بيلور. لکن بويله بر تعيين قران

كريم اوچون بر فضل، نزم اوچون ده بر فائده اولاماز.

قران كريم ده مذكور حاللى بويلا اشخاصك برينه اويدورمق، اگر قران كريم قدسي حفته آزچوق جنابت ادبيه اولمازسه، هر حالده غير مطلوب بر اجتهاددر. قران كريم يالكز ماضيلاڭ حكايتي دگل، بلكه استقبالاڭده هدايتيدر. هر بري اويدورمق هتي اڭ مهم اڭ مطلوب ارشاددن قران كريمي محروم ايتمك اولور.

بركتلى قلم صاحبي محترم عمر رضا بك جنابلاينك اجتهاديله واسع معرفتيله ترجمه هم شرح قيلنوب، آثار علميه صاحبي اديب اشرف بك همتيله نشر قيلنمش «عصر سعادت» اڭ ۴ نجي جلدنده [۱۷۱۴-۱۷۲۹] صحيفه لرنده محترم مترجمك ۱۶ صحيفه لك علاوه لرنده اصحاب الكهف، موسى خضر، نوالقرنين مسئله لرينه دائر غايت گوزل مفيد معلومات اوقودم، استفاده ايتدم.

«يالكز نصاراله دگل، باشقه دينلاڭده امتلاينه معلوم» كهفده عصر لرحه اويومش ياش يگيتلر «مثليه اولگي خالص موحد نصرانيتاڭ اوج عصرلق صاف تاريخي قران كريم آيت كريمه لرنده اعجاز لسائيله تمثيل قيلنمشدر.» ديمشدر.

غايت گوزل شو توجيهي باشقه بر ككتابده كورمه دم. محترم عمر رضا بك جنابلاينك ادبي كشفيدر. بويلا قيمتلى بر كشف بگا نصيب اولسه ايدى، حكيم فيثاغور كبي تشكر بويلا، ادب طلبه لرينه شادلق قربانلريني تقديم ايدر ايدم.

۶) بويوك بر مقصدى بيان خصوص لرنده گوزل مثللاڭ برينى استخدام ايتمك اولگي امتلاڭ اولگي كتابللاڭ حاللرينه كوره، جائز اولمش ايسه، قران كريم اعجازينه كوره ده جائز اولابيلور ديمك ممكن ايسه ده، بويلا بر استخدام بويلا بر استعاره شعر اولوب، اولمايه جنى حل قيلنمادقجه، نه قدر گوزل ايسه ده، اويلا بر توجيهي بن سويلايه مم.

اصحاب كهف مثل مي؟ واقعي تاريخي بر غريبه مي؟

اگرده گوزل بر مثل ايسه، اويلا مثللري ده بويلا معجز بر نظمله قران كريم بيان ايدر مي؟ ايتمش ايسه، قران كريم اصحاب الكهف قصه سى خصوصنده شعر اولور. درست، شعر بويوك بر زينتدر. لکن قران كريم شعرلكنن يوقايددر.

۷) پاولوس حواريوندن دگل ايسه ده، ميلادى برنجى عصرلاڭ قدماسندن ايدى. اوغللق، صلب، فدا، تثليث كبي اساس عقيدهلر پاولوس معرفتيله اولگي عصرلاڭ اولگي

نصفنده نشر قىلىنىش ايدى. نصرانیت تارىخىدا هر عصرده موحد افراد بولونمىش ايسه ده، «صفوت اصلیهسى اوچ عصر محافظه قىلىنىش نصرانیت» تارىخ ده يوقدر. مانده ده ۱۱۶ نجى استنطاق آیت کریمه لری ده بوگا شاهد اولاييلور. نصرانیتك صفوت اصلیهسى اوچ عصر دوام ایتىش اولسه ايدى، عقیده لری صاف اوچ عصر نصارالری حقنده عیسی ابن مریم حضرتلرینك «فلما توفيتنی» جوابلری، واقعی حقیقی کتم ایتىمك جهتیله، بويوك بر ظلم اولور ايدى.

۸) ذوالقرنینی فیلیپ اوغلی اسکندرله تفسیر حقنده انتقادى ملاحظه می ۵ نجى رقم ده یازمىش ایدم. بنم او ملاحظه ۱۷۲۵ حیفة ده محترم عمر رضا بك جنابلرینك تفسیری حقنده ده سويله نه بيلور. ایران مه د حکمداريله بويوك اسکندرک درجه لری متفاوت اولسه ده اولماسه ده، قران کریمك او قدر بويوك ثنلرینه اهل اولوب اولماق درکلرنده هیچ بر تفاوتلری يوقدر. ایرانك تاجلری ده بويوك اسکندرک بويوك تاجی ده قران کریم ثنلرینی حامل اولاماز. تاجلرک شناسی قران کریم ده بولوناماز، يوقدر. «ان الملوك اذا دخلوا قرية افسدوها» حکایه لرندن ذوالقرنینی استننا ایتىمىش قران کریم ده، هم ده «ونريد ان نمى على الذين استضعفوا فى الارض ونجعلهم ائمة ونجعلهم الوارثين ونمكن لهم فى الارض» آیت کریمه لرنده ملکلرک خطالرینى بیان ایتىش قران کریم ده تاجلرک ثنلری بولونه ماز.

«ويسالونك عن ذى القرنين» [سورة الكهف ۸۳] قران کریم اهل کتابك سواللرینى حکایه ایتوب؛ «قل سأتلو عليكم منه ذكراً» جمله جلیله سيله، بويوك ذوالقرنینك يالکر بعض فضيلتلىرىنى بیان يولنده، غایت جزیل اون آلتى آیت کریمه لری قران کریم ده مصاحف اسلامیه ده تا ابد تلاوت قیلنه جق بويوك بر ذکر قيلمق اهمتاميله، جوابلرینى ده شارع حکیم عليه الصلاة والسلام حضرتلرینه امر ایتىش ايسه، شو قدر عظیم جزیل جلیل بر اهمتام - يهودلرک «ايكى قرنلى قوجقار»، رويالرینى تعبير ایتىمك كى جزئى محدود اوافق فائده لره عائد اولاماز. درست، دانیال کتابنده حکایه هم تعبير قىلىنىش «ايكى قرنلى قوجقار» رويالرینى، امتحان ملاحظه سيله اهل کتاب سوال ایده بيلورلر. لکن قران کریمك حکیم اسلوبيله جوابلری سائللرک اويله اوافق غرضلرینه موقوف اولاماز. بلکه، مثلاً، اسلام ملتلرینك مستقبل دولتلرینه مثل اعلى اولاييله جك ایده آل بر حکمدارى بیان كى افاده لره متوجه اولور ايسه، اولاييلور.

قران کریم ده قرن ماده سی متعدد آیت کریمه لره وار ایسه ده ، بوینوز معناسنده قرن قران کریم ده یوقدر . «ایکی قرنی قوچقار» تعبیری ده انسانلر حقنده عرب ذوقندن چوق اوزاقدردر . امم کتیره عصور قدیمه معناری قران کریم ده مذکور اولمق ارشادیله یول آلور ایسه ک ، دینی قرنله مدنی قرنلری جمع ایتمش حکیم حاکم حکمدار معناسنده ذوالقرنین اسمی غایت معقول غایت مناسب لقب اولاییلور .

سیاستی : هم دینی هم مدنی ، هم عدالتی هم مصلحتی جمع ایتمش حکیم ملک - فیلسوف ملیک معناسیله ذوالقرنین - یالکز قران کریم ده بیان قیلنه بیله جک مثل اعلی در ، بویوک ایده آلدردر . سولون لیکورغ فیثاغور کبی ، ایپوقراط ، سوقراط پلاتون کبی بویوک فیلسوفلرک تخیل ایتمش ده ، بولامادقرلی «ایده آل ملوک فلاسفه» امی شارح حکیم محمد علیه الصلاة والسلام حضرتلرینک موجز معجز لسانیه عرض قیلنمش اولاییلور . (یالکز بر احتمالدر .)

ملیک فیلسوفلرک ملکدن محرومیتلری «پلاتون جمهوری» نده اساس قیلنمش ایسه ده ، بویوک فیلسوفلرک بویله ملاحظه لرینه تدارک اولمق اوزره ، قران کریم «انا مکنا له فی الارض و آتیناه من کل شیء سبباً . فاتبع سبباً» آیت کریمه سیله ارشاد ایتمش اولاییلور . یعنی ، بوتون وسیله لره سببیه مالک اولمق ملکلرک حقیدر ، بوتون وسیله لری غایه یولنده استخدام ایتمک ملکلرک وظیفه سیدر . ملکدن محرومیت کبی تدبیرلری قوللامق ایمان بولونمقدن صوگ حاجت اولماز ، دیمک اولاییلو . (احتمالدر .)

قران کریمک بویوک قدسیتی غایت واسع اعجازی حضورنده احتمال لسانلری قوللاندم . مقصدم : یهود خبرلرینه لافلرینه ، یهودلرک روبالرینه فلانلرینه قران کریمی اویدورمق حاجت دگلدر ، بلکه تمام جائز دگلدر ، دیمک ایدی . «مدنیت عصرلرنده خلافت اسلامیة نظامی» اسملی کتاب ده اسلام مجتهدلرینک افاده لرینی ده ، ایجاز لسانیه خلاصه لرینی ده طویلام : دولت اساسلری حقنده قران کریمک بویوک ارشادلرینی مجتهدلرک لسانیه بیان ایتمد . ذوالقرنین حقنده ملاحظه می اوراده یازدم .

۹) برنجی دارا ذوالقرنین قیلنمقدن صوگ ، او عصرک یاجوجلری مأجوجلری اسکیت اولاییلور ، لکن استقبال عصرلرینه نسبتله سورة الانبیاده ذکر قیلنمش یاجوج ماجوج شو تقدیرده کیم در؟ بویله بر حل تمام عقیم قالور ، اشکال دها زیاده اولور . کوز کوره بطلانی معلوم معناری قران کریمه اسناد نه در؟

قران كريمك بعض كلمه لى حقننه بنم ملاحظه لرم .

(۱) لغتلىر، آدم بالالىرى كى، برى ديگرينه اوزاق ياقين قارندشلىرى، آنالىرى بر، هشيره لدر. آره لرندە معاملەلر مبادلەلر جارى اولور، برى ديگرندن استعاره ايدر، استقراض ايدر. طبيعى بر حالدر، اجتماعى بر ضرورتدر، معلوم بر مسئلهدر. مثلاً: عرب لغتى، هر نه قدر الڭ زنگين بر لغت ايسه ده، ديگر بر لغتدن استعاره ايدر: (۱) يا عينيله استعمال ايدر، (۲) يا خود آزچوق تغيير ايدر، تعريب ايدر، عرچه لشدورور. هر برى جائزدر، هر برى واقعدر.

(۲) بويله مسئله ده اختلاف بولونماق لازم ايدى ايسه ده، معجز قران كريمك استثنائى بويوك قدسيتينه كوره قران كريم ده معرب كلمه لر بولونوب بونماق مسئله لرندە اجتهاد اماملرينڭ اساسلى آزچوق مهم اختلافلى اصول فقه كتابلرندە تفصيل قينشمشدر. لكن علم اسلمده اختلاف البته يوقدر. شو بويوك قطعى اجماع بزم بوراده مقصدمزه كافيدر. عجبى اسم علملر قران كريم ده بالاجماع وارددر.

(۳) مثلاً: بويوك اسكندرڭ مشهور بوقراط پلاتون فيثاغورس كى فيلسوفلرڭ، هوميروس كى شاعرلرڭ، ابراهيم موسى عيسى كى نبيلرڭ اسملى هر لغت ده البته بالاجماع مستعملدر. قران كريم ده ده جالوت هاروت ماروت بابل ميكال كى اسملر البته وارددر.

(۴) آلكساندر عرب نظرندە محترم مشهور بويوك بر آدمدر. اسمڭ سكر طوقوز حرفى وارددر. اصل حروف عرب ده بشدن زياده اولاماز. بويوك صاحبنه احترام بويله، عربى كلمه لره آزچوق ياقينلاشدرمق اوچون، عرب اديبلىرى اسم ده براز تصرف ايتوب، الاسكندر ايتدى. تعريف حرفى «ال» اسلمده هر وقت زياده قيننه بيلور. اسكندر اولدى. همزه هر وقت البته زاندر. همزه دن صوڭ، سين زاندر اولابيلور. سكر كى بش حرفلى كلمه ده اورتاده نون زياده قيننه بيلور. شو طريقه، اسكندر (احرنجم) كى، يا خود، سكر سفرجل كى تمام عرب وزنلرندە اولور. صاحبنه بويوك احترام داعيه سيله، عرب اديبلىرىڭ گوزل حيله لرى آلكساندر اسمى حقننه موفقيتله تمام اولشدر. روملرڭ تبادور، تيوفيل كى اسملى غايت گوزل لطيف يول ده تعريب ايتمش بزم بويوك اديبمز ابو تمام حبيب بن اوس الطائى كى بويوك شاعر:

من عهد اسكندر او قبل ذلك، قد شابت نواصى الليالى وهى لم تشب

دېمېش ايسه، «ال» لڭ حقيقتندن غافل دگل ايدى، بلكه الاسكندرى «القرطعب» كې
كلمه لره تمثيل ايتمش كې قيلول، تعريفدن استغزالرېنه اشاره يوليله اسكندره بويوك
احترام ايدى. بويوك شاعر لڭ چوق لطيف نصرفى بوتون اسلام اثرلرېنه حاكم اولوب؛
اسكندر، سكندر اسملى عمومى اولدى. (احياناً الاسكندر استعمال قىلنور ايسه ده)
5) حروفى بشدن فضله كلمه لڭ اولگى طرفلرېنى حذف ايتمك جوازى حقدنه
اسكندر كلمه سى قطعى شاهد اولاييلور. الاسكندر كلمه سنده «ال» تعريف حرفى دگل
ايسه ده، تعريف حرفى كې حذف قىلندى.

6) قران كريم ده يوق ايسه ده، تصوف، صوفيه كلمه لرى بوتون آثار اسلاميه ده
وارد. شو گوزل كلمه لڭ اصللرى حقدنه هم بويوك هم اساسلى اختلاف ادب اهللرېنه
معلومدر. صوفيه لڭ اڭ مطلوب ادبلرېنه اڭ موافق هم ده اشتقاق قانونلرېنه كوره ده
تمام ممكن اصل: صفادر. حروف تمام بر اولدقدن صوڭ، ترتيب ده اختلافك هيچ
بر ضررى يوقدر. قران كريم كلمه لرنده ده شاهدلرى متعدددر. ظاهر بين لغويلر لڭ
نظرلرېنه كوره؛ تصوف، صوفيه كلمه لرينڭ اصللرى قران كريم ده ده مذكور: صوفدر.
لباسلرى صوف اولمق جهتيله صوفيه اسمى اطلاق قىلنور، ايمش. كلمه ظاهرى شو
توجهى هر نه قدر تأييد ايدر ايسه ده، تاريخ بويله توجهى قبول ايدمهز: صوفيه لڭ
اولگى عصرلرنده صوف كيمك يوق ايدى، صوفيه لڭ اڭ بويوكلرنده صوف هيچ بر
وقت بولونمادى. لباسيله تظاهر صوڭ طبقه لره بدعت اولدى. تاريخ طرفندن ده، اهلى
طرفندن ده مردود بر اسمى كرها طابق علم ادبلرېنه موافق اولاماز. دها زياده قريب
اوچنچى توجهيه: هتلىرىنى قوتلرېنى جهاد يوللرېنه دين خدمتلىرېنه وقف ايتمش صفة
صحابه لرينه نسبتدر. صفة هم صوفه كلمه لرى برى ديگرېنه خلف اولاييلور. صرف
قانونلرى بونى قبول ايدر. مضاعف معتل ماده لر برى ديگرېنه خلف اولاييلور.

دورتنچى توجهيه لغت جهتيله آزچوق بعيد ايسه ده، استعاره جهتيله، استعمال
شيوه لره غايت قريب بر توجهيه: صوفيه، تصوف كلمه لرى: تهئوصوفيه كلمه سندن
مشتقددر. اولگى جزئى تحت قانونيله اسقاط قىلنمشدر. غايت قريب بر توجهيدر.
ترجمه عصرلرېنه تصادف جهتي ده تأييد ايدر. حتى الوهيت كلمه سى ده تهئولوجيه
كلمه سندن مشتق اولمق بر احتمالدر. شو توجهيه تقديرنده سين حرفيله صوفيه يازمق
هر نه قدر دها زياده صواب ايسه ده، يونان لهجه لرينه دها زياده صادق قالمق

ملاحظه سیله، یاخود، فلسفه هم فیلسوفلر دن مستقل مستغنی قالمق دعواسیله، تصوف اماملری طریقتلرینی صوفیه دیمشله ایسه، البته، حقاری واردر.

صوفیه کلمه سی ته ئوصوفیه کلمه لر دن مشتق اولمق محقق یاخون، لا اقل، محتمل ایسه، اشتقاق ده کلمه لرک اولگی طرفلرینی حذف ایتمک جوازی مسئله سنده صوفیه کلمه سی ده بزه شاهد اولور.

(۷) پوسته معناسیله برید قدیم معروف کلمه در. توجیهلری طوغری اولسه ده اولماسه ده، پوسته آتلیرنک قویروقلری مقطوع اولمق مناسبتیله، برید کلمه سی بریده دم کلمه لر دن مأخوذ، ایمش. توجیه محقق دگل، لکن احتمالدر. اشتقاق ده صوگ جزئی حذف ایتمک جوازیله شاهد اولابیلور.

(۸) قران کریم ده بش اون دفعه ابلیس، قرق ایلی دفعه شیطان کلمه لری ذکر قیلنمشدر. هر بری البته عجمیدر. دیابولوس کلمه سی یونانیدر. مفتری، باهت، انه دشمنی دیمکدر. تکوین ده ابلیس حیه اسمیله: ایوب ده، زبور یوز یدی ده شیطان اسمیله ذکر قیلنمشدر. قران کریم ده هم شیطان هم ابلیس اسملری ذکر قیلنور. استکبار، امتناع، ابا صورتلرنده یالکز آدم خلقتیله برابر هر دفعه ابلیس اولور. اشعار جاهلییه ده بولونماق، قران کریم ده ده یالکز آدم خلقتیله برابر ذکر قیلنمق خصوصی ده ابلیس کلمه سینک عجمیلگنه دلالت ایده بیلور. باش طرفدن بر ایی حرف اسقاط قیلنمق طریقیله ابلیس تعریب قیلنمش اولور. المزده بشنچی شاهد اولدی.

(۹) انجیل، بلا شبهه، یونانیدر. قران کریم اماملر دن حسن بصری حضرتلری همزه فتحیله، باشقه اماملرک همه سی همزه کسریله، انجیل ده ایکی وجه بالاجماع محفوظدر، مدوند، متواتردر. رساله الغفران ده ادب امامی ابوالعلا حضرتلری انجیل ده همزه فتحی متروکدر دیسه ده، همزه فتحی ثابتدر، باقیدر؛ وجوه قران کریم ده محفوظدر. لغت اماملری انجیل سوزینی نجل ماده سننددر، فلاندر دیسه لره، انجیل سوزی، شبهه یوق، یونانیدر. ایکی کلمه دن مرکبدر: (۱) یه و = گوزل، (۲) نه نگل = خبر دیمکدر گوزل خبر = بشارتدر، یاخود، بشری در. جلال الدین رومی حضرتلری مشنوی ده بر قاچ یرده انگلیون سوزینی ده استعمال ایتمشدر. نه و = انگلیون دیمک: گوزل بشارت، حقیق بشارت، فعلاً بشارت دیمک اولور. قران کریم ده تبشیر، مبشر سوزلری انجیل تفسیری کی اولابیلور.

مسئله شو جهته تمام واضحدر. باش طرفدن اولگی جزء نخت اصولیه اسقاط قیلنوب، نهنگل سوزی تعریب قیلندی ده، انجیل اولدی. المزد آلتنجی شاهد. باشقه بر جهته، غایت مهم شو مسئله ده قلم ده اوزون مدت اضطراب دوام ایتمش ایدی: عیسی ابن حریم علیه الصلاة والسلام حضرتلری البته یهود پیغمبری، اسرائیل بالاسی ایدی. یونان لاتین لسانلری ده بیلور ایدی ایسه ده، اوزینک لسانی عبرانی ایدی، آرامی ایدی، یاخود سوریانی ایدی. توراتی تصدیق ایتمش، توراتله عمل ایتمش عیسی حضرتلرینه ایتمش کتاب: عبرانی، آرامی، یاخود سوریانی اولاجق. وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه آیت کریمه سندن عیسی کبی بوپوک مشهور رسول مستثنی اولماز.

کتابک لسانی آرامی عبرانی اولدقدن صوگ، عجب، کتابک اسمی ده نیچون آرامی عبرانی اولمادی؟

کتابک آرامی عبرانی اسمی بر وقت بولونمش ایسه، قران کریم ده نیچون او اسم ذکر قیلنمادی؟

فکر ایتمد، تفکر دن قات قات زیاده مطالعه ایتمد. عهد عتیقک عهد جدیدک عربی روسی تفسیرلری ده اوقوب چیقمد. لکن قلم قراری همان بولمازدی.

«ويعلمه الكتاب والحكمة والتوراة والانجيل ورسولاً الى بني اسرائيل.» [۳-۱۸] کتاب، حکمت، توراتدن صوگ، تعلیم قیلنمش انجیل نه در؟ قران کریمک تکراری بیهوده اولورمی؟ انجیل کتابدن باشقه بر شیء اولماسه ایدی، مطلق بر صورت ده علی حده ذکر قیلنماز ایدی. عیسی رسوللگی بنی اسرائیل قومنه مخصوص ایسه ده، خاص قیلنماش انجیل نه در؟

فتوحات مکیه ده یوق ایسه ده، غایت مهم شو مسئله جوابی، فتوحات مدینه برکھسی اولمق اوزره، الله جل جلاله حضرتلرینک احسانیه، بگا الهام قیلندی: ۱۹۲۷ سنه ده او دقیقه ده بن مدینه ده روضه سعادت ده ایتم:

«واذ قال عيسى ابن مريم يا بني اسرائيل اني رسول الله اليكم: (۱) مصدقاً لما بين يدي من التوراة، (۲) ومبشراً برسول يأتي من بعدي: اسمه احمد.» [۶۱-۶]

تغابن سوره سندن صوگ اینوب ده، امتحان سوره سندن صوگ مصاحف ده ترتیب قیلنمش ۶۱ نجی سوره ده، ۶ نجی آیت کریمه ده: عیسی حضرتلرینک بوپوک

اهمیتی بوتون اهمیتی (۱) توراتی تصدیق ده، (۲) رسول احمدی تبشیرده ایجاز قیلنمشدر. بوگا کوره، انجیل: نبی اسلام احمدک یاقین ده ظاهر اولاجغی حقنده تبشیر دیمک اولور. عیسی ابن مریم النده بر کتاب وار ایدی: تورات ایدی. برده بشارت وار ایدی. او بویوک بشارتک بویوک کتابی اولق اوزره، نبی اسلام احمد محمد علیه الصلاة والسلام حضرتلرینک النده قران کریم ایندی، خلافت انسانیه انجیلی ایدی؛ عدالت اجتماعیه انجیلی ایدی، طهارت ازلیه اصلیه انجیلی ایدی. خطیته ازلیه دن تطهیر خیالیله مصرک هندک نهرلر ده اغتساللرندن، نصارالرک تعمیرلرندن - بویله خرافی بیهوده عقیده لردن انسانیتی خلاص ایتمک بشارتی ایدی. فدا احتیاجلرندن تمام غنی الله ک «ولقد کرنا نبی آدم» انجیلی ایدی.

عیسی النده کتاب وار ایدی، اسمی الکتاب ایدی. عیسی کلمه الله ایدی، انجیل عیسی لساننده کلمه الله ایدی، تبشیر الاهی ایدی - انجیل مکتوب کتاب دگل ایدی. بر فرض بر کتاب اولمش ایسه، اک اساس مقصد بشارت احمدیه اولق جهتیه، بوتون کتابکده اسمی بشارت احمدیه اولدی: انجیل اولدی. بویوک بر وضوح ویرمک اوچون، تمام ممتاز بر اسم اختیار قیلندی ده، اصل کتاب آرای ایسه ده، اسمی یونانی قیلندی. شویله اولایلور، بر توجیهدر. باشقه دها گوزل بر توجیه بولونماقجه، شو توجیه محقق پایدار قالور.

مصاحفده سورهلرک ترتیبی توقیف اولسه ده، اجتهاد اولسه ده، عجیبدر؛ تصادف اولسه ده، دها زیاده عجیب اولور: تهابن سوره سندن صولک اینوب ده، مصاحفده تقدیم قیلنمش، هم ده امتحان سوره سینک اون اوچ آیت کریمه سندن صولک مصاحفده وضع قیلنمش ۶۱ نجی مدنی سورة الصفده، ۶ نجی آیت کریمه ده عیسی ابن مریم حضرتلرینک بویله بویوک بر بشارتی - یعنی، تورات حسابیه، یهودلرک نصارالرک عقیده لرینه کوره، خلقتدن آلتمش عصر صولک، یدنجی بیگک ۶ نجی عصرنده دنایه کلوب، بعثت صولکده ۱۳ سنه بویوک امتحانلردن صولک مدینه شهرینه هجرت ایده جک نبی اسلام احمد حقنده عیسی ابن مریم حضرتلرینک بویله بشارتی - یدنجی سکرنجی عصرلر ده دولت اسلامیه غلبه لرینی خبر ویرمش جمله لرک یدنجی سکرنجی آیت کریمه لره وجودی - بویله بر ترتیب تصادف اولسه دها زیاده عجیب اولور. عجیب ترتیبک بوگا باشقه ینه بر قاچ شاهدلری وارد: سورة الجمعه دن صولک

آلتمش اوچنچي سوره ده اون برنجي آيت كريمه ده «ولن يؤخر الله نفساً اذا جاء اجلها .»
 جمله سي = امتك قوه جمعيه سي تمام كامل اولدقدن صوگ «ولله العزة ولسوله وللمومنين»
 بشارت الاهيه سي ده تمام تحقيق قيلندقدن صوگ، آلتمش اوچ ياشنده، اون برنجي سنه
 هجريه ده شارع حكيم حضرتلرينك رفيق اعلايه بلا تأخير سفرليني بيان اولاييلور.
 غايت واضح بياندر، تكلف اثرى يوقدر .

سورة القدر مصاحفه سورة العلقدن صوگ وضع قيلنوب، اولگي بش آيتك
 رمضان ده ليلة القدر ده ۴۰ نچي سنه ده نزوللري اشاره قوتيله افاده قيلنمش اولدى.
 قران كريمك تمامي اولگي بش آيت كريمه ده تمام مندرجدر . علقدن خلق قيلنمش
 انسان الك بويوك حجت الاهيه در، الك اولگي معلم قلم وسيله سييله تعليم ايتمش سنك
 ربك الله اكرم اولوب، انسانك بوتون علوى اللهك فيوضاتيدر، ديمك اولور .
 بوتون شو معاني غايت آسان بر طريقه يالكز ترتيب بر كه سييله مستفاددر .
 بش سوره، تكاثر عصر همزه فيل قريش سوره لري، مطلوب بر مقصدى افاده
 ايتدرمك اوزره، نزول ترتيبلرینه مخالف بر صورت ده مصاحفه ترتيب قيلنمش
 اولاييلور: قران كريم عصر سوره سنده بوتون عصور تاريخيه شهادتيله قسم ايدر:
 بوتون انسانيت بويوك خسرانده در. مادي مدنيت انسانلره سعادت ويرمه دي، بلكه
 يالكز لهوياته سوق ايتدى. «الهام التكاثر.» مدنيتك قوه ماليه لري ده انسانلرگ
 مصلحتلرنده استعمال قيلنمادي. (سورة الهمزه). ديگرلرگ حقوقلرینه حريتلرینه اعتدا
 ايدهدك مدنيتك قوه عسكريه سي ده، عاقبت اصحاب الفيل كي، خراب اولور .
 (سورة الفيل). ير يوزنده صلاح يالكز شو اوچ شرطه: (۱) عموم انسانلرگ الفتيله،
 (۲) احتياج ارتفاعيله، (۳) عمومي امن بر كه سييله حاصل اولاييلور. (سورة قريش)
 شو سوره لرگ هر برى مستقل معنالرينى على حده افاده ايتمكله برابر، مصاحفه ده
 ترتيبلري ده مطلوب مقصدلري افاده ايتمش اولور .

با تو بى لب هر زمن من نو بنو رازهاى كه نه ميگويم، شنو!

(۱۰) تورات كلمه سي ده غالباً توركيدر .

امم سابقه كتابلري آره سنده، انسانلرگ دينلرینه فكرلرینه تأثير جهتييله، تورات
 اك مقدم، اك مهم، اك بويوك، جهان كتابيدر . قران كريم ده «انا انزلنا التوراة
 فيها هدى ونور» كي، «ولقد آتينا موسى الكتاب من بعد ما اهلكنا القرون الاولى

بصائر للناس وهدى ورحمة. لعلمهم يتذكرون.» کبی آیت کریمه لده تورات حقنده بلیغ نال نازلدر. توراتک اصل لسانی بلکه عبرانیدر. سوگره آرامی سوریانی لسانلرینه ده بلکه تحویل قیلنمشدر. اسلامدن بر قاج عصر مقدم عربجه یه ده ترجمه قیلنمش ایدی. نصارالرک اجتهادلرله بوتون یر یوزینک لسانلرینه ده ترجمه قیلندی.

تورات سوزینک اصلی یهود عالملرینه ده نصاری عالملرینه همان معلوم اولامامشدر. قراءت بالاتفاق توراتدر. مصاحف عثمانیه ده رسمی: توره در. قدیم تورکریمی یهودلردن، یاخود یهودلری تورکردن شو. توره سوزینی استعاره ایتمش؟ شو ایکی احتمالک هر بری البته ممکندر.

تورات سوزینک ماده سی ده بنیه سی ده هر حال ده البته عجمیدر. علوم ادبیه اماملری: تورات (وری) ماده سندن: (۱) تفعله در، (۲) فوعله در، یاخود، (تور) ماده سندن: (۳) فعلا در دیسه لده، بویله سوزلر، البته، قوری بر تخمیندر.

فیلسوف ابوالعلا حضرتلری اللزومیات ده متعدد صحیفه لده بویوک حقیقتلری بیان یولنده تورات اشتقاق حقنده ده لطیفه لری سویله مشدر:

یا آل یعقوب، ما توراتکم نبأ	من وری زند و لکن وری اکباد
ان کان لم یبد للاعمار سرکم	فانه لی فی، اکنافه بادی
لقد اکتم بامر کله کذب	علی تقادم ازمان و آباد
و رابی ان احباراً لکم رسخوا	فی العلم لیسوا علی حال بعباد

بویوک فیلسوفک شو سوزلری اشتقاق حقنده، ادب اماملرینک سوزلری کبی، قوری ظریف بر تخمین ایسه ده، عهد عتیق مندرجه لری حقنده البته طوغریدر.

علیک العقل فافعل ما رآه	جمیلاً. فهو مشتار الشوار
ولا تقبل من التوراة حکماً	فان الحق عنها فی التواری
اری اسفارها لیهود اضحت	بواری قد حسین من البوار

بوریا - بواردن، تورات - تواریدن مشتقدر سوزی غایت گوزل بر لطیفه ایسه ده، تورات صحیفه لری یهودلره بوریا اولدی، حق هم حقیقت توراتدن تمام متواری ایدی سوزی هر وقت حقیقت ایدی، شو کون دها زیاده آچیق حقیقت اولدی. توره Torah سوزینک اصلی عهد عتیق عالملرینه ده معلوم دگل ایسه، تورات کلمه سی حقنده ادب اماملرینک اشتقاقلری ده قوری بر تخمین اولور ایسه، توره سوزی هر حال ده تورکیدر. قانون، قرار، حاکم کبی متعدد معنالی واردر. عربی اولسه ایدی، عبرانی اولسه ایدی، سائر مشتقلری ده ثابت اولور ایدی.

تورات اصلى: توره در. اسفار خمسه اسمى توركدن استعاره قىلنمشدر. مصاحف عثمانى ده توره رسمى ده بزه دليل اولاييلور. زيد بن ثابت كى مثنى كاتب، البته رسمك واضعى دگل، بلكه ناقليدر. حرفلرگ زيادهلرینه انقاللرینه آچىق دليل بولونماقدن سوڭ، تورات تفعله در، فوعلهدر سوزلرى هوائى بر سوز اولور قالور. بزم اوغوزخان مز اوگوزمز ذوالقرنين اولسه ده اولماسه ده، اوگوز تورهسى هر حال ده يهود توراسندن دها زياده قديمدر. اوگوزگ تورهسى، چنگيزگ ياسهسى، تيمورگ توزوگى همهسى تورك ماليدر. توره سوزى توركدندر، ياخود، تورك سوزى توره دندر. يهودگ توراسى تورك توره سندن استعاره قىلنمشدر.

تورات سوزيله طور سوزينك ده ياقين مناسبتلى ظاهر در. عبرانيون بويله بر توجيهى البته قبول ايتمز. طور يهوده يوقدر. حوريب وارد. قران كريمك نظمنه، مصاحفك رسملرینه رعايه ايتوچى اسلام عالملى ده بويله بر توجيهى قبول ايده مز. تورات سوزينك اصلى توره اولمقدن باشقه بر احتمال يوقدر.

غريب لطيف بر سوز: «اكيل الكرامه» فى مسائل الامامه اسملى كتابنده بهو پال حاكمى نواب صديق حسن حضرتلى ديمش: سياست چنگيزگ سه ياسه سندن (اوچ ياسه) دن مأخوذدر. سياست سوزينك مصدرى، سياست اصوللرينك مأخذى بيان خصوصلرند غريب لطيف بر بياندر. اويغور توركلرينك معرفتيله تدوين قىلنوب، قان چنگيز نامينه اسناد قىلنمش اوچ ياسه = سه ياسه = سياسه تورك كلمهسى تورك ملكى اولور ايسه، «تورك تاريخى هيئت جليلهسى» اعضالرينه، خصوصاً سيده آفت خانم كى تورك فخرينك گوزل قونفرانسرينه علاوه قىلنيله جك لطيف بر شاهد. بيش اون عربى كلمه لرگ اشتقاقلىرى، شاهد قىلمق اوزره، يوقارى ده بيان ايتمش اولدم. تكلف اثرى. ساخته كارلق حيله لرى بيانم ده، غالباً، يوقدر. نوبت ياجوج ماجوج كلمه لرينه ايرشدى.

(۱۱) سورة الكهف [۹۴]، سورة الانبيا [۹۶] آيت كريمه لرده مذكور ياجوج

ماجوج كلمه لرى ده، البته، يونانيدر.

امام عاصم رضى الله تعالى عنه حضرتلرينك قراءتلرند ياجوج ماجوج كلمه لرى مهموز ايسه ده، بوتون اماملرگ بوتون امتك قراءتلرند ياجوج ماجوج كلمه لرى ممدوددر. لغت امامى رۇبه بن المعجاج حضرتلرينك لغتند ايسه، آجوج در. بوگا

كوره ، ۱) مأجوج ، ۲) ماجوج ايكي بنيه اولوب ؛ ۱) يأجوج ، ۲) ياجوج ، ۳) آجوج اوج بنيه اولور . شاطبيه ده امام شاطبي حضرتلرينك واقفانه بيانلرينه كوره ، يأجوج مأجوج مهموز اولور ايسه ، شو ايكي اسم (ا ج ج) ماده سندن يفعال مفعول وزنلنده اولوب ، يانمق ياقق اولانمق كي معناره دلالت جهتيه ، كلمه لده عربيلك شائبه سي بولونور . امام شاطبي سورة الكهف ده فرش حروفى بيان ايدر كن : « وياجوج ماجوج اهمز السكل ناصراً » - يعنى : عربيلكلرينه نصرت ويرمك يولنده دورت كلمه يي مهموز ايت ، ديمش . مد تقديرنده عجمي اولور ، ديمكدر . (نه قدر گوزل موجز بيان) .
ماجوج : ده موس ، آغوس كلمه لرندن مركب (ده ماغوغ) كلمه سينك معربيدر . اوزينك غرضي ، نفساني مصلحتي ، شخصي هواسي يولنده خلقلري سوق ايتوجي نهفه ديمكدر . اولرده مدح لقبى ايدى . عاقبت ، طبيعتلرينك فسادينه كوره ، كلمه مفسدلك معنارينه ده دلالت ايدر اولدى .

ياجوج = ته ئوس آغوس كلمه لرندن مركب (ته آغوغ) معربيدر : الاهلري ده اوزينك غرضلري يولنده سوق ايتمك هوالرينه مبتلا مستكبر جبار مدعى مفسد ديمكدر . تعريب ده اولگي جزئلري تحت اصوليله ترك قيلنوب ، (ده ماغوغ) (ته آغوغ) كلمه لري ماغوغ آغوغ شكللرينه قصر قيلندقدن صوگ ، معربلري آجوج ياجوج ماجوج اولوب قالدى .

شو تقدير ده : ۱) جوج ده رئيسلك معناسى غايت واضح اولور . ۲) جوج ماجوج كلمه لريني عهد عتيق عهد جديد حقيقلرنده متعدد معناره استعمالك ده وجهى آچيق معلوم اولور . ۳) قران كريم عهد عتيق كلمه لريني امى بر آدمك لسانيله اصللرينه اعاده ايتمش اولور . ۴) عهد عتيق عهد جديد انبيالرينك بوتون يهودلرگ بوتون نصارالرگ عصر لجه غفلتلريني ضلاللريني قران كريم آيت كريمه لرينك عجب گوزل « يا » سى اقامت ايتمش ، غايت نزاھتلى جزيل بر لسانله اصلاح ايتمش اولور .
شو تقدير ده :

۱۱

ياجوج ماجوج كيم در؟

ياجوج ماجوج ير يوزنده هر يرده هر ملت ده هر وقت بولونور . بوگا كوره ، ياجوجك ماجوجك جنسيتلري زمانلري مكانلري قران كريم ده تعيين قيلنمادى .

نوح عصرلرنده وار ایدی. لکن اوزلرنده قوت یوقلق، یاخود باشقهرده قوت چوقلق جهتیله، استیلا یوللری قاپانمش ایدی. ذوالقرنین عصرلرنده ده وار ایدی، هر طرف ده بولونور ایدی. آز چوق ضعیف قالمش خلق اوزرینه او زمانک مفسد یاجوجلری ماجوجلری مفسدلری مستکبرلری هجوم ایدرلردی، استیلا ایدرلردی:

حتى اذا بلغ بين السدين وجد من دونهما قوماً لا يكادون يفقهون قولاً. [۹۳]
قالوا يا ذا القرنين ان ياجوج و ماجوج مفسدون في الارض. فهل نجعل لك خرجاً على ان تجعل بيننا و بينهم سداً. [۹۴]

معین ایکی طاغ جوارنده ساکن معلوم بر مملکتک خلقلرینی او وقتک مفسدلرندن صاقلامق اوچون، او خلقک طلب ایتدکلری تدبیری موافق کوروب، ایکی طاغک آرهلرینی قدر بویوک برسد ایله ذوالقرنین قاپادی.

بوراده اعتبار کوزیله اهتمام فکریله ملاحظه قیلنه جق مسئلهلر: (۱) ایکی طاغ نهره ده؟ (۲) طاغ قدر سد نه وقت بنا قیلندی؟ (۳) نه قدر مدت ده طاغر قدر سد بناسی تمام اولدی؟ کی مسئلهلر دگلدر. بویوک قران کریمک بویوک قصه لرینه کوره، زمانک مکانک اهمیتی یوقدر، یاخود، آزدر. حتی بانیلرکده اهمیتی آزدر. انسانلرک بویوک فاجه لرینی کوروب طورورکن، تدبیر آرامقندن متعافل مؤرخلر؛ دماغلری علومله طولو ایسه ده، قبلری آز چوق تأتیردن بوش آدملر او یله مسئلهلرک حللریله مشغول اولایلور. قران کریمک مقصدینه کوره، اعتبار قیلنه جق مسئلهلر: (۱) مملکتلرک بری بلارک برینه دوچار اولور ایسه، اعانه تدبیرلرینه عجله ایتمک او زمان موجود قوتلرک هر برینه وظیفه اولور. (۲) وظیفه مقابله ده بدل آلمق، ولوعرض قیلنور ایسه ده، همت اولماز. (۳) انسانلرک ملکلرینی قوتلرینی یالکز اوزلرینک ضرورتلرینه مصلحتلرینه صرف ایتمک مشروع اولور. (۴) بویوک قوت، اسباب حکمدار النده طولانور ایسه، خلقک ضرورتلرینه مصلحتلرینه صرف قیلنور. (۵) دولتدن حکومتدن مقصد خلقک مصلحتلرینی تأمیندر. حاکم خادمدر. اوزلرینک غرضلری یولنده خلقی استخدام ایدر ایسه، او یله حکومت جائر اولور، عاقبت، دولتک فسادینه سبب اولور. (حل قیلنه جق مسئلهلر: شو دورت بش مسئله کی مسئلهلردر.)

صوگ عصرلرده ده یاجوج ماجوج بولونور ایدی. بویوک اسکندر اوزینک زمانینه کوره، البته، یاجوج اولوب؛ قوتلی عسکری البته ماجوج ایدی. یهودلره نسبتله بابل

حكومتى ياجوج اولوب؛ تورك هم اسلام مملكتلرينه نسبتله چنگيز هم هلاكو ياجوجلرڭ ماجوجلرڭ اڭ دهشتليرى ايدى .

شو كون قوه ناريه سييله قوه ماليه سييله بوتون ير بوزينه استيلا ايتمش مدنى نصرانيت دنياسى بوتون انسانلره نسبتله ، خصوصاً اسلام ملتلرينه نسبتله اڭ دهشتلى معناسييله ياجوجدر ماجوجدر .

اسكى شرك دينلرينڭ بوتون تهووغونيه لرينى ، اسكى پاغانىست بت پرستلرڭ بوتون بتلرينى اوزلرينه تمام مال ايتدكدن صوڭ ، اوزلرينڭ قوه ناريه قوه ماديه لريله ، اوزلرينڭ قوه ماليه آليه لريله هم الوهيت حضورنده قوتلى استكبار ، هم بوتون انسانيت اوستنده شدتلى استبداد ايتوجى (ته آغوغ) (دهماغوغ) ته آنتروپ نصرانيت دنياسى ير بوزينه كله ييله جك ياجوجلرڭ ماجوجلرڭ اڭ متكامل اڭ مترقى اڭ مفسد نمونه ليدر .

سورة الكهف ده نبي ذوالقرنين لسانيله « قال هذا رحمة من ربى . فاذا جاء وعد ربى جعله دكا . وكان وعد ربى حقاً » [۹۸] آيت كريمه سى ده ، « وتركنا بعضهم يومئذ يموج فى بعض . ونفخ فى الصور لجمعناهم جمعاً » [۹۹] آيت كريمه سى ده ، سورة الانبياء ده « حتى اذا فتحت ياجوج و ماجوج وهم من كل حذب ينسلون » [۹۶] آيت كريمه سى ده شو كونگى قايتاليسىت مدنى نصرانيت دنياسى حقنده البته ده ا زياده تمام طوغرى اولابيلور .

قران كريمه كى بويوك بر كتاب ده « قلنا : ياذا القرنين اما ان تعذب واما ان تتخذ فيهم حسناً » كى تخير مطلق خطاييله مخاطب اولمش ذوالقرنين ، ايكى طاغ قدر بويوك بر سد بنا ايتدكدن صوڭره ده ، مغرور اولمايوب « هذا رحمة من ربى ! » ديمش ايسه ، بويله سوز تاجلى ملك سوزى اولاماز ، بلكه سليماندن ده ا بويوك نبي سوزى اولور . « فاذا جاء وعد ربى جعله دكا . وكان وعد ربى حقاً » كى استقبال پرده لرى آرقاسنده تمام غائب غايت بويوك خبرلرى اوافق توفهك يهود نبيلرى سويله يه مز . تخير مطلق عزتلرينه نائل اولمش بويوك ملك . بويوك نبوت شرفلرينه واصل اولمش عادل ذوالقرنين كى سيمالر - بويوك اسكندرلر ، برنجى دارالر ، (چى وانگتى) لر آره سنده آرانور ايسه ده ؛ بولونماز . ذوالقرنين لسانندن حكايه قيلنمش « فاذا جاء وعد ربى جعله دكا » آيت كريمه سنده سدك هدمى ياجوجلره اسناد قيلنمايوب ، الله جل جلاله حضرتلرينه ياخود وعدينه اسناد قيلنمشدر . قران كريمك بويله بر اسنادى - ياجوج ماجوج حقنده شائع اولمش وهملرى تمام هدم ايدر .

اخوان الصفا ۴ نجى جلدده، علوم ناموسيه شرعيه رساله لرندن ۶ نجى رساله ده
ظاهرى معنارلندن صرف قيلنوب باطى معنارينه حمل قيلنه جق مسئله لر آره سنده، سد
ياجوج حقنده ديمش:

وسد ياجوج و ماجوج . ومن يلحسه من زمر بعد زمر

اخوان الصفا كى علوم مجموعهلرينه ده سرايت ايتمش او هام اويدورمه لريني بر دفعه قبول
ايتدكدن صوڭ، تاويل ايتمك بلكه بر هنر اولابيلور؛ لكن اويله اويدورمه لرى قران كريم
آيت كريمهلرينه اسناد ايتمك اخوان الصفا مجموعهلرينه البته مناسب اولاماز . (بويوك
غفلتدن ناشى اولمش ادبى بر جنايتدر .)

ذوالقرنين عصرينك ياجوجى ماجوجى او زمانك عادى استحكاملريني ده آشمق كى
اوافق بر زحمتدن عاجز ايديلر ايسه ده، مدنيت عصرينك قوه ناريه سى قوه ماديه سى
حضورنده اويله ردملرڭ البته قرارى اولاماز .

او وقت، الله جل جلاله حضرتلرينك حق وعدى حلول ايدرده، قوه ماديه ناريه لرينه
مغرور اولوب ده ، غفلت ده قالمش ياجوج ماجوج — بويوك غفلتلرندن اويانوب، « يا ويلنا
قد كنا فى غفلةٍ من هذا . بل كنا ظالمين » اعترافيله، استكبار غرورلرندن استبداد
ظلملرندن توبه ايتوب، ياخود عاجز قالب، حق و حقيقت محرابلرنده سجده ايدرلر،
عدالت اجتماعيه قانونلرينه انقياد ايدرلر . مدنيت دنيا سينك بويوك دورى باشلانور:
مدنيتك سياست نفسانيهلرينه بدل اسلاميتك سياست عدليه امميه سى قائم اولور!
بزم شو بيانمزه كوره، لاهوتى يوحنا لڭ مدهش رويالرندن، اشعيا حزقيال كى
نبيلرڭ دهشتلى نبوتلرندن بوتون مدنى ملتز استقبال ده آزاد قالور . بويوك مدنيتك نهائى
درجه لرى صوڭ غايه لرى يهودلرڭ مجدينه قربان قيلنماز . (مدنى دولتلره بويوك بر بشارت!)
انبيا سوره سينك ابتداسى: « اقترب للناس حسابهم . وهم فى غفلةٍ معرضون .
ما يأتينهم من ذكر من ربهم محدث الا استمعوه وهم يلعبون . لاهيه قلوبهم . » آيت
كريمه لرى ايدى . سوره خاتمه سنده ياجوج ماجوج فتحي بيان قيلندقدن صوڭ، « ولقد
كتبنا فى الزبور من بعد الذكر ان الارض يرثها عبادى الصالحون . » آيت كريمه سى ذكر
قيلنوب، بويله بر آيت كريمه دن صوڭ، نبى محمد عليه الصلاة والسلام حضرتلرينك عموم
عالملره رحمت اولمق اوزره، رسالت عموميه سى « قل انما يوحى الى انما الاهم اله واحد .
فهل انتم مسلمون » آيت كريمه سنده ايكى بويوك حصرده اجمال قيلنمشدر .

قران كرىمىڭ غىيب شو بىيىنى ياچوج ماجوج مسئله سىندە بىم نظرىيەمى آچىق تايىد ايدىر . ياچوج ماجوج حقنىدە يهودلرڭ نىزارلرڭ مسلمانلرڭ مشهور عقىدە وهىيەلرى درست اولسە ايدى ، ياچوج حادثەلرندىن سوڭ رسالت عمومىيە اهمىتى قالماز ايدى . قران كرىمىڭ جىزىل عظيم او بىيىنى - وقتى كچمىش ، اهمىتى بىتمىش بر حكايە اولور ايدى .
 طلبەلر ، اجتهادكۆزە بر مسئله عرض ايدەيمىز : شارع حكيم نبى محمد عليه الصلاة والسلام حضرتلرڭ رسالت عمومىيە سىندە بويوك ايكي حىصرتڭ حكمتى نەدر ؟

۱۲

نظرىيەمى يازدم . مقصدم نە ايدى ؟

قران كرىم كىي بويوك كتاب دە مذكور اولماسە ايدى ، ياچوج ماجوج كلمەلرى حقنىدە بر سوز سويلەمك آرزوسى بن دە بلکہ بولونماز ايدى . ياچوج حقنىدە فكرمى يازدم . قلىبم بويوك اضطرابلر اچىندە ايدى . اوافق آسان مسئلهلردىن امت اماملرڭ غفلتلىرىنى استبعاد ايدىر ايدىم . دها زيادە صواب بيانلرە مجتهدلرڭ برى بوندىن سوڭ بلکہ مەھتىدى اولور . قران كرىم افادەلرڭ يهود ماساللرڭنە اويدورمق جىنايتلرندىن اسلام طلبەلرى قوتولور ايسە ، بن قناعت ايدىم . بوتون مقصدم دە يالڭىز شۇدر . اسكى نظرلرە هجوم مقصدىلە دگل ايدى ، استىقبال يوللرڭنى طلبەلرە آچمق مقصدىلە ايدى .

اسلام طلبەلرڭ نىبىيە دماغلرڭنە نشاطلى روحلرڭنە : (۱) طويماز بر رغبەت ، (۲) ادبلى بر حرىت ، (۳) كامل بر حرمت تلقىن ايتىمك آرزوسىلە ايدى : (۱) علوملرڭ فنونلرڭ ھەر برىنە رغبەت ، (۲) بطالت كىي ، سفاهەت كىي ، جھالت كىي ، يامان تقيلىد كىي قىيودلرڭ ھەر برىنە حرىت ، (۳) فكرلرڭ حقىقتلرڭ انىسانلرڭ ھەر برىنە حرمت فضىلتلرى - شو اڭ بويوك اوچ فضىلت - بزم طلبەلرڭمزدە بولونور ايسە ، يعنى ، ادبى قىمەت شىخسىيەلرڭنى ادراك اسلام طلبەلرڭدە متمكن اولور ايسە ، دجال فتنەلرى دە ، ياچوج ماجوج استىلالرى دە ، انقلاب طوفانلرى دە بزه ضرر ويرمز : مەھدى انتظارىنە دە عيسى نروللرڭنە دە احتىياجىز قالماز . مەھدىلرڭمزدە ھادىلرڭمزدە ، مسىحلرڭمزدە ، حق ماسحلمزدە ، ھەر برى اوزمزدىن ، تورك اسلام بالالردىن ظاھر اولور ، غالب اولور . مادى معنوى قوتلرڭ ھەر بىرندە مدنى ملتلرڭ ھەر برىنە اسلام ملتلىرى مساوى يا سابق اولمادىقچە ، اسلام مەھدىلرى ظاھر اولماز . امام مەھدى ترقىياتڭ ابتداسى دگل ، بلکہ بوتون ترقىياتڭ بويوك قوتڭ نىتىجە سىندە واقع اولاجق عدالتڭ باش امامىدر . امام مەھدى حدىشلىرى يهودلرڭ مسىح نبوتلرڭدىن دها زيادە قىطعىتە

البتة ثابتدر. اشكال حدیثلرده دگل، اشكال وار ایسه، یالکز قافلرده در. کتب الله لاغلبن انا ورسلی - رسل خالیه دگل، اسلام رسوللریدر. خاتم النبیین نبی محمدک خاتمیله تصدیق قیلنه جق اسلام رسوللریدر. رسل خالیه اولسه ایدی، استقبال قسمی مکتوب اولماز ایدی.

اجتهاد مطلق بزم فریضه مزدر، بویوک وظیفه مزدر. تشریح بزم بویوک قدسیتیله حق مزدر. رسالت اسلامیة امت اسلامیة ده تاابد متزاید اولوب، کالینه واصل اولاجق نعمت الاهیه در. « هو الذی ارسل رسوله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله. » آیت کریمه لرینک احاطه عمومیه لرندن خارج اولایله جک نعمت اجتماعیه یوقدر.

شو کون یر یوزی قویاش (کونش) نورندن زیاده حریتی علوم، حرمتی فنون نورلیله تنویر قیلندی. اسلام طلبه لری، تورک بالالری، همه کز بورالره، مدنیت مکتب لرینه! خانه کزده مدنیت نوریه، اسلام روح لرینی نفخ قیلکز. تورک یری الله نوریه اشراق ایدر: « واشرقت الارض بنور ربها و وضع الکتاب و جیء بالنبیین والشهداء. » الله جل جلاله حضرتلرینک بویوک کتابی قران کریم حیات اجتماعیه کزک اساسی اولمق برکه سیله، اوز بالالکز نبی اولور، شهید اولور. شارع حکیم حضرتلرینک نورانی روحانیتی شو طریقله یر یوزنده تا ابد یر حیات قالدور. نهایت هر برکز: « الحمد لله الذی صدقنا وعده و اورثنا الارض نتبواً من الجنة حیث نشاء. فنعم اجر العاملین » آیت کریمه لرینی او وقت، صدق لسانیه اوقورسز. شو کونگی تلاوتلر صوت دگل، صدا در. تلاوت دگل، حکایه در.

بویوک با بالرکزدن میراث اولمق اوزره، سزه قالمش یرلرکز یوزنلرکز جنتکز اولور. کامل بویوک حریتله مطلق بر اختیارله بوتون مقدراتکز بوتون سعادتکز الکزده اولور. پروله تاریات غوغالی فوضالی، قومونیزم ماجوجلری، قاپیتالیزم یاجوجلری او وقت سزه خطر اولماز. بسم الله، ایلری!

پتسبورغ - له نین غراد . ۱۹۳۰ سنه مارس ۳۱ ده یازلدی .

موسی جارالله .

کاشغارلق عبدالرحمان آخوند نصرالدین برادرک سواللرینه
جواب اولمق اوزره یازلمش اثرلرک بریدر شو کتاب .

اسلام ملترينىڭ بويوك التفاتلرئنه

رغبتيلى تورك طلبه لرينه علمى ادبى فوائد ويره بيله جك شو اثرلرڭ نئشرئنه ، الله جل جلاله حضرتلرينك بويوك ناميله ، باشلادق :

قران كريم آيت كريمه لرينك معجز افاده لرينه كوره ، (1) كائنات هيئتي ، (2) مدنيت تاريخى ، (3) عهد عتيق عهد جديد انبيالرى كتابلرى ، (4) عائله ده خاتون ، (5) خلقت حادثه سى (6) امانت الاهيه حقيقتى ، (7) تعليم الاهى طريقلى ، (8) كلام حقيقتى ، (9) انسانلرڭ كرامت الاهيه لرى ، (10) قران كريم حروفائى ، (11) مصاحف اسلاميه الفباسى ، (12) اسلامڭ اولكى عصرلرئنه خلق قران مسئله سى ، (13) قران كريم آيت كريمه لرينك نورلرى حضورئنه فلسفه هم تصوف اصوللرى ، (14) حججت الاهيه ندر ؟ (15) مدنيت عصرلرئنه خلافت اسلاميه نظامى ، (16) صوڭ زمانڭ عبرتلى حاللرى حقئده مهم خاطرهلر ، (17) تورك مدنى قانونلرى حقئده ادبى علمى ملاحظهلر ، (18) مسيح ابن مريم ، (19) ياجوج مسئله لرينك نھائى حاللرى . (20) تورك طلبه لرينه كى اوافق توفهك اثرلرڭ نئشرئنه شروع ايتدك .
اثرلر امتاڭ تقديرئنه نائل اولور ايسه ، رغبتيلى تورك طلبه لرينه آرزوق ادبى علمى فائده لر ويره بيلور ايسه ، قديم معاصر اسلام عالملرينك قيمتلى حريتلى فكرلرينى ، شو كوئنگى مدنيت دنياسينك حرمتلى روحلى بويوك فكرلرينى تورك طلبه لرينه عرض ايتوب طوموق بزم لذتلى آرزولرمزدر ، شرفلى وظيفه لرمزدر . بويوكلرڭ نصيحت لسانيله سويله نه جك ارشادلرينى طلبه لرڭ استفاده يوليله عرض قيلنه جق التماسلرينى ، هر وقت بويوك ممنونيتله ، قبول ايدرز ، البته ، انشاء الله .

روضه سعادت يارلرينك مبارك فيوضاتلرئدن الهام آلوب ، امتاڭ همئتلرينى ده كوزده طوتوب ، الله جل جلاله حضرتلرينك هر دقيقه عونلرينه اعتماد ايتدك .

موسى جارالله

MUSA BEY

Berlin W 15

Kaiserallee 204 bei Woide

SATINALMA

19-11-1993

F. BAŞARAN

ÖZGEÇMİŞ

Feyza KARAPINAR 2010 yılında lise öğrenimini Karabük Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde bitirdi. 2014 yılında Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde lisans eğitimine başladı ve 2019 yılında mezun oldu. Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda 2020'de başladığı Yüksek Lisans Programını 2022'de tamamladı.